

[12]

Knez Serebrjani.

Roman iz časov Ivana Groznega. Ruski spisal grof Aleksej K. Tolstoj; prevel Al. Benkovič.

22. Samostan.

Maksima smo zapustili v deževni noči, ko je odhajal iz Aleksandrove Slobode. Kosmati Bujan je lajal in skakal okrog njega ter se veselil, da se mu je posrečilo utrgati se z verige.

Ko je Maksim zapuščal očetni dom, si ni mogel določiti še nobenega cilja. Hotel se je samo odtrgati od osovraženega življenja carjevih ljubljencev, od njih nepoštenih zabav in vsakdanjih usmrčevanj. Pustivši za sabo strašno Slobodo, se je Maksim izročil svoji usodi. Od početka je priganjal konja, da bi ga ne dohiteli očetovi hlapci, ako bi Maljuti prišlo na misel, da bi poslal za njim zasledovalce. Kmalu pa je krenil na vaško pot in pričel jezdit v koraku.

Proti jutru je vihar ponehal. Na vzhodu je nebo pordelo in Maksim je pričel jasneje razločevati predmete. Ob straneh pri poti so rastle košate hrasti, med njimi so se videli leskovi grmi. Bilo je hladno; deževne kaplje so se stekale z dreves in leno udarjale na široke liste. Kmalu so drobne ptice zaprhutale in zaščebetale v zelenju; detal je potrkal na suho drevo, vrhove hrastov je pozlatilo vzhajajoče solnce. Priroda se je oživljala čezdalje bolj; konj je stopal živahneje. Pred Maksimom se je razprostrla rodna Rusija; veselo bi bil lahko dihal v njenem svobodnem prostranstvu, a toga mu je legla na srce — široka ruska toga. Mislil je na zapuščeno mater, na svojo osamljenost, na marsikaj, česar si niti sam ni bil svest; zamislil se je in v zamišljenosti zapel zategnjeno pesem...

Čudovite so presrčne ruske pesmi! Neznatne so njih besede; besede so samo pretveza; ne z besedami, marveč samo z glasovi se izražajo globoka, neizmerna čustva.

Tako je Maksim, gledajoč na zelenje, na nebo, na ves božji svet, pel o svoji žalostni usodi, o zlati svobodi, o vlažni materi dobri. Veleval je konju, naj ga ponese v čudežne daljne kraje, kjer je suho brez vetra in zebe brez mraza. Naročil je vetru, naj mu pozdravi mater. Prišel je s prvim predmetom, ki mu je prišel pred oko, in je izpovedal vse, kar mu je prišlo na misel. A glas je govoril več nego besede, in če bi bil kdo slišal to pesem, bi mu bila prodrla v dušo in bi mu često ob času žalosti prihajala na misel...

Ko je nazadnje toga globokeje pričela prevzemati Maksima, je krepkeje prijel za vajeti, si popravil čapko, zažvižgal, zavriskal in pognal konja v dir.

Kmalu so se pred njim pokazale bele samostanske stene.

Samostan je stal na pobočju s hrasti obrastlega hriba. Zlate kupole in vzorkovani križi so se črtali na zelenju hrastov in na sinjem nebu.

Maksimu je prišel nasproti oddelek samostanskih služabnikov v čeladah in verižnih oklepih. Šli so korakoma in peli psalm: »Ljubim te, Gospod, ti moja moč!« Začuvši svete besede, je Maksim ustavil konja, snel čapko in se prekrižal.

Pod goro je tekla majhna rečica. Nekaj mlinov je na njej vrtelo svoja kolesa. Na bregu so se pasle pisane črede krav.

Vse okrog samostana je dihlo tak mir, da se je oboroženi obhod zdel odveč. Celo ptice na hrastih so žvrgolele nekako polglasno, veter ni šumljal v listih, samo cvrčki, skriti v travi, so škripali brez prestanka. Težko si je bilo misliti, da bi zlobni ljudje mogli motiti ta mir.

»Tu si odpočijem!« je pomislil Maksim. »Za temi stenami se pomudim nekaj dni, dokler me oče ne neha iskati. Pri spovedi odkrijem predstojniku svojo dušo, morda mi da za nekaj časa pribežališče.«

Maksim se ni zmotil. Stari igumen (opat), z dolgo sivo brado, krotkim pogledom, iz katerega je gledalo popolno nepoznanje posvetnega življenja, ga je sprejel prijazno. Dva služabnika sta prijela utrujenega konja za uzdo. Tretji je prinesel kruha in mleka za Bujana; vsi so se radostno prizadevali okrog Maksima. Opat ga je povabil na obed, a Maksim se je hotel predvsem izpovedati.

Starec ga je pogledal z vprašujočim pogledom, kolikor so mu to dovoljevale dobrosrčne oči, ter ga molče peljal čez obširno dvorišče k nizki cerkvi z eno samo kupolo. Šla sta mimo nagrobnih križev in mimo dolge vrste s cveticami obsajenih grobov. Nasproti prihajajoči bratje so se jima molče klanjali. Plošče grobnic so zvenele pod Maksimovimi koraki; visoka trava je poganjala med ploščami in zakrivala polovico napisov, polnih vdanosti; vse je spominjalo na trohljivost življenja, vse je klicalo k molitvi in premišljevanju. Cerkev, v katero je opat peljal Maksima, je stala sredi starih hrastov in njih stoletne veje so skoro popolnoma zakrivala ozka, podolgasta okna, ki so propuščala svetlobo skozi zaprašeno sljudo, vdelano v majhne svinčene oknice.

Ko sta vstopila, ju je objel hlad in mrak. Samo skozi eno okno, ki je bilo zasenčeno manj od drugih, so poševni prameni svetlobe padali na stensko sliko sodnega dne. Drugi deli cerkve so bili zaradi tega videti še mračnejši; tu in tam so se v jarkem svitu lesketala srebrna jabolka lestencev, svetniški osviti na slikah in s srebrom všiti križi, tropari in kondaki¹ na črnem žametu, ki je pokrival grobnico knezov Borotinskih, ustanoviteljev samostana. Pozlata na izrezljanih travah ikonostasa (stene pred oltarjem) je bila na nekaterih mestih podobna oglju, ki tli pod pepelom in bo vsak čas vzplamtelo. Dišalo je po vlažnosti in kadilu. Polagoma se je Maksimov vid navadil polmraka in je jel razločevati druge podrobnosti v cerkvi; nad carskimi vrati² je bilo videti Zveličarja v njegovem veličastvu, obdanega s kerubini in serafini, nad njim pa šestnajst poglavitnih praznikov. Glavna slika je predstavljala Ivana Krstnika, krilatega in v skledi držečega svojo odsekano glavo. Na stranskih vratih je bila preprosto in ne-veščče naslikana povest o izgubljenem sinu, borba med smrtjo in življenjem ter konec duše pravičnika in grešnika.

Te mračne slike so imele globok vtis na Maksima; vsi pojmi o ponižnosti duha, o brezpogojni pokorščini roditeljski oblasti, vsa načela, v katerih je bil vzgojen, so znova oživela v njem. Podvomil je, je li prav storil, da je odšel od očeta zoper njegovo voljo? Vest mu je odgovarjala, da je imel prav, a kljub temu le ni bila mirna. Slika sodnega dne je

pretresala njegovo domišljijo. Kadar je senca hrastovih listov, ki jih je zunaj gibal veter, trepetala kakor gibka mreža po steni, se mu je zdelo, da grešniki in hudobci, naslikani v človeški velikosti, hlepe po osveti in se gibljejo.

Sveta groza mu je pretresla srce. Padel je na obraz pred opata.

»Oče moj!« je rekel. »Jaz sem gotovo velik grešnik!«

»Moli,« je odgovoril krotko starec. »Veliko je božje usmiljenje; mnogo ti pomore kešanje, sin moj!« Maksim je zbral svoje sile.

»Težak je moj prestopok,« je pričel s trepetajočim glasom. »Oče moj, poslušaj me! Strah me je izreči: moja ljubezen do carja se mi je uprla, moje srce se je obrnilo od njega!«

Opat je strmeč pogledal Maksima.

»Ne zavrzi me, oče moj!« je nadaljeval Maksim. »Poslušaj me! Dolgo sem se boril sam s sabo, dolgo sem molil pred svetimi ikonami (podobami). V svojem srcu sem iskal ljubezni do carja, pa je nisem našel!«

»Sin moj,« je rekel opat in sočutno gledal Maksima, »mogoče, da je satanova skušnjava omračila tvojo razsodnost; ti obrekuješ samega sebe. To je nemogoče, da bi sovražil carja. Mnogo velikih grešnikov sem izpovedoval v tej cerkvi; bili so med njimi cerkveni tatovi in ubijalci, a ni ga bilo takega, ki bi bil zakrivil sovraštvo do carja.«

Maksim je prebledel.

»Torej sem večji grešnik od cerkvenega tatu in ubijalca!« je vzkliknil. »Oče moj, kaj naj storim? Pouči me, izpametuj me, moja duša je razdvojena.«

Starec je gledal izpovedovanca in se čudil čezdalje bolj.

Pravilno Maksimovo obličje ni kazalo niti ene zlobne ali zločinske poteze. Bilo je to skromno obličje, polno dobrodušnosti in smelosti, eno tistih ruskih obličij, kakršna najdeš še sedaj med Moskvo in Volgo; v krajih, ki so oddaljeni od večjih cest, kamor še ni prodrl mestni vpliv.

»Sin moj,« je nadaljeval opat, »ne verjamem ti, ti obrekuješ samega sebe. Ne verjamem, da bi se bilo tvoje srce odvrnilo od carja. To ni mogoče. Le pomisli: car nam je več nego oče, četrta božja zapoved pa veli spoštovati očeta. Povej mi, moj sin, ali slušaš božje zapovedi?«

Maksim je molčal.

»Moj sin, ali spoštuješ svojega očeta?«

»Nel!« je rekel Maksim komaj slišno.

»Ne?« je ponovil opat, se odmaknil in se prekrizal.

»Ti ne ljubiš carja? Ti ne spoštuješ očeta? Kdo pa si?«

»Jaz...« je rekel mladi opričnik, »jaz sem Maksim Skuratov, sin Skuratova-Bjelskega!«

»Sin Maljute?«

¹ Kratke zahvalne pesmi svetnikom. — Op. prel.

² Srednja, sveta vrata, ki vodijo k Najsvetejšemu. — Op. prel.

»Da,« je rekel Maksim in zaihtel.

Opat ni odgovoril. Žalostno je stal pred Maksimom. Nepremično so gledali nanju mračni obrazi svetnikov. Grešniki na sliki sodnega dne so žalobno dvigali roke proti nebu, toda vse je molčalo. Cerkvni mir je motilo samo ihtenje Maksima, ščebet lastovic pod stropom in včasih polglasna beseda med tiho molitvijo, ki jo je sam zase govoril opat.

»Sin moj,« je nazadnje rekel starec, »povej mi vse po vrsti, ničesar mi ne utaji; kako je prišlo, da si izgubil ljubezen do gosudarja?«

Maksim je pripovedoval o svojem življenju v Slobodi, o poslednjem razgovoru z očetom in svojem nočnem odhodu.

Govoril je počasi, s prestanki; večkrat je pomislil, da bi ničesar ne pozabil in ničesar ne utajil pred duhovnim očetom svojim.

Ko je končal pripovedovanje, je zaprl oči in si dolgo ni upal ozreti se na opata, pričakujoč svoje obsodbe.

»Toda ali si mi povedal vse?« je rekel opat. »Ali nič drugega ne teži tvoje duše? Ali nisi ničesar nameraval proti carju? Ali nisi ničesar nameraval proti sveti Rusiji?«

Maksimu so se zabliskale oči.

»Moj oče, prej si dam odsekati glavo, preden bi ji pustil kaj misliti proti domovini! Grešen sem, ker nisem ljubil gosudarja, izdajalec pa nisem!«

Opat ga je pokril z epitrahilom (štolo).

»Hlapcu božjemu Maksimu so odpuščeni grehi,« je rekel. »Odpuščajo se mu prostovoljni in neprostovoljni grehi!«

Tiho veselje je prevzelo Maksimu dušo.

»Sin moj,« je rekel opat. »Tvoja izpoved te je očistila! Sveta cerkev ti ne šteje v greh, da si zapustil Slobodo. Bežati pred izkušnjo sme in mora vsakdo. Toda boj se, da te ne zapelje vrag človeškega rodu. Boj se zgleda Kurbskega, kateri je iz visokega ruskega bojarja postal posoda satana!«

»Usmiljeni Bog«, je z vzdihom nadaljeval starec, »je za velike naše grehe nad nas poslal hude čase. Ne smemo s človeškim modrovanjem soditi o Njegovi nedoumni previdnosti. Kadar nas Gospod udari z lakoto in telesnimi težavami, kaj nam preostaja drugega, kakor moliti in pokoriti se Njegovi sveti volji? Tako nam sedaj vlada nemilostljiv in grozen car. Ne vemo, zakaj nas mori in uničuje; vemo samo toliko, da je poslan od Boga, in ponižno klanjamo glavo — ne pred Ivanom Vasiljevičem, ampak pred voljo Njega, ki ga je poslal. Spomnimo se preroških besed: »Če se kaka dežela opraviči pred Bogom, pošlje ji carja in sodnika pravičnega in dobrote vsake vrste; če pa se kaka dežela pregreši pred Bogom, pošlje ji carja in sodnika krivičnega in udari to deželo z vsemi nadlogami.«

»Ostani pri nas, moj sin; živi z nami! Ko pride zate čas odhoda, bom molil s svojimi brati, da ti Bog olajša pot povsod, kjer boš hodil. Sedaj pa,« je dobrodušno nadaljeval opat in snel epitrahil; »sedaj pojdiva v obednico. Po duhovni hrani ne odkloniva telesne. Imamo izvrstne ščuke in karase. Pokusil boš našo skuto in pil z nami čemževo medico na zdravje gosudarja in visokočastitega vladike!«

In v prijateljskem razgovoru je peljal starec Maksima v obednico.

23. Na cesti.

Tiho in enakomerno je potekalo samostansko življenje.

O prostem času so menihi nabirali zelišča in sestavljali zdravilne čaje. Drugi so se bavili s slikarstvom, izrezovali iz ciprese križe in svete podobe, barvali in zlatili lesene čaše.

Maksimu so se priljubili dobri menihi. Niti opazal ni, kako je potekal čas. A minil je teden in odločil se je oditi. Že v Slobodi je slišal Maksim o novih napadih Tatarjev v rjazanske kraje in je že zdavnaj hotel skupno z Rjazanci poskusiti nad sovražniki svojo bojno srečo. Ko je to povedal opatu, se je starec razžalostil.

»Kam bi hodil, sin moj?« je rekel. »Vsi te ljubimo, vsi smo se te navadili. Kdo ve, če tudi tebe ne obišče milost božja, da ostaneš z nami za zmerom? Slušaj, Maksim, ne hodi od nas!«

»Ne morem, oče moj! Že dolgo me usoda kliče v daljne kraje. Že dolgo slišim brnenje tatarskega loka in včasih, kadar se zamislim, se mi zdi, kakor da bi mi puščica zažvižgala mimo ušes. In to brnenje, ta žvižg me vleče in vabi!«

In opat ni več zadrževal Maksima, opravil je zanj popotne molitve, ga blagoslovil in žalostno so se poslovili od njega bratje.

In zopet se je Maksim znašel na konju sredi zelenega gozda. Kakor prej, je Bujan skakal okrog konja in veselo pogledoval na Maksima. Naenkrat pa je zalajal in stekel naprej. Že je bil Maksim zgrabil za sabljo, pričakujoč slabega srečanja, ko se je na ovinku pojavil jezdec v žoltem kaftanu, s črnim dvoglavim orlom na prsih.

Jezdec je jahal v dir, veselo žvižgal in držal na pisani rokavici belega sokola s kapuco in kraguljčki.

Maksim je spoznal carskega sokolnika.

»Trifon!« je vzkriknil.

»Maksim Grigorič!« je veselo odgovoril sokolnik. »Na dobro zdravje! Kako se počuti tvoja milost? Torej tukaj hodiš, Maksim Grigorič! Mi v Slobodi smo pa mislili, da si se izgubil bogve kam. In kako se je razjezil tvoj oče! Sam Bog nas varuj! Strašno je bilo to gledati! Pa še mnogo drugega pripovedujejo o tvojem očetu, o carjeviču in o knezu Serebrjanem. Človek sam ne ve, komu bi verjel. No, hvala Bogu, da

smo te našli, Maksim Grigorjevič! Kako bo vesela tvoja mamica!»

Maksimu ni bilo všeč srečanje s sokolnikom. A Trifon je bil dober deček in je znal molčati, če je bilo treba. Maksim ga je vprašal, ali je že dolgo časa iz Slobode.

»Teden dni bo že, odkar je Adragan odletel s polja!« je odgovoril sokolnik in pokazal na svojega sokola. Sicer pa menda tega niti ne veš, Maksim Grigorič! Ej, koliko sem prestal strahu, ko se je car razsrdil nad mano! A usmilil se me je usmiljeni Bog in sveti mučenik Trifon je naredil čudež z mano!»

Sokolnik je snel kapo in se prekrižal.

»Veš, Maksim Grigorič, gosudar se je podal, teden dni bo tega, na ptičji lov. Dvakrat je izpustil Adragana. Tretjikrat pa je sokola na nesrečo obsedla trma. Pričel je ubijati sokole, ubil je Smišljaja in Kružka, potem pa zbogom. Še do deset bi ne bil naštel, pa ti je bil že izginil izpred oči. Udril sem za njim, a kam? Zginil je, sam vrag ve, kam in kako! Nato pa je višji sokolnik naznanil carju, da se je Adragan izgubil. Car me da poklicati, pa pravi, češ, ti, Triška, si s svojo glavo odgovoren zanj. Če ga dobiš, bo dobro zate, če ne, izgubiš glavo. Kaj naj počnem? Batjuška car ne pozna šale! Šel sem iskat Adragana. Šest dni sem se ubijal, že mi je postajalo neprijetno okrog vratu. Treba se bo ločiti od glave, sem si mislil. Pričel sem jokati in sem tako dolgo jokal, da sem v gozdu zaspal. Komaj sem zaspal, sem imel v sanjah prikazen: skozi drevje se je zasvetilo in zvonjenje se je slišalo po gozdu. In ko sem slišal to zvonjenje, sem v spanju rekel sam pri sebi: Adraganovi kraguljčki zvonkljajo. Pogledam: pred mano sedi na belem konju, ves oblit od svetlobe, mlad vojščak in drži Adragana na roki. — 'Trifon!' pravi jezdec. 'Ne išči tu Adragana. Vstani in pojdi k Moskvi, v Lazarjev okraj. Tam stoji smreka in na tej smreki sedi Adragan.' Zbudil sem se in — sam ne vem, kako — jasno mi je bilo, da je bil vojščak sveti mučenik Trifon. Skočil sem na konja in dirjal proti Moskvi. Ali mi verjameš, Maksim Grigorič? Ko pridem na tisti kraj, kaj vidim? Res je bila tam smreka in na smreki je sedel moj Adragan, natančno tako, kakor je govoril svetnik.»

Sokolniku se je tresel glas in debele solze so mu kapale iz oči.

»Maksim Grigorič,« je pristavil in si brisal solze, »četudi prodam vse, kar imam, do zadnjega, če grem tudi v večno sužnost, svojemu patronu postavim kapelo! Prav tam jo postavim, kjer sem našel Adragana! In sliko dam naslikati na steno, natančno tako, kakor se mi je prikazal svetnik: na belem konju, z visoko dvignjeno roko, na njej pa belega sokola. Ukazal bom tudi otrokom in vnukom slaviti ga, moliti k njemu in mu postavljati poslikane sveče, ker ni hotel moje pogube, temveč je rešil svojega sužnja klade!

Le poglej,« je nadaljeval sokolnik, gledajoč sokola, »to je Adragan, zdrav kakor je bil! Čakaj, da ti snamem kapico! Kaj pa kričiš? Zletel bi rad, kajne? Ne, bratec, počakaj! Dovolj si se naletal, ne spustim te!»

In Trifon je s prstom podražil sokola.

»Le poglej, kako je hud! In kako popada! Pa kako kriči! Gotovo ga je slišati vrsto daleč!«

Sokolnikovo pripovedovanje je ganilo Maksima.

»Vzemi tudi moj prispevek,« je rekel in vrgel Trifonu v čapko pest zlatnikov. »To je ves moj denar; jaz ga ne potrebujem, ti pa boš moral še dosti zbirati za kapelo.«

»Naj ti Bog poplača, Maksim Grigorič! S tvojim denarjem ne postavim samo kapele, ampak celo cerkev. Ko pridem domov v Slobodo, opravi hvalno molitev in pojdem k obhajilu za tvoje zdravje! Za vedno bom tvoj sluga, Maksim Grigorič! Ukaži, kar hočeš!«

»Poslušaj, Trifon! Napravi mi uslugo, saj ni težka. Ko prideš v Slobodo, ne zini nikomur, da si me srečal. Čez tri dni pa pojdi k materi in ji reci — a med štirimimi očmi, da ne bo nihče čul — reci ji, da je njen sin, hvala Bogu, zdrav in da se ji klanja do tal.«

»Samo to, Maksim Grigorič?«

»Poslušaj dalje, Trifon. Na daljno pot odhajam. Morda se ne vrnem kmalu. Ako ti ni nadležno, oglasi se tam in tam pri materi in reci ji vsakikrat: slišal sem, ji reci, od ljudi, da je tvoj sin z božjo pomočjo zdrav, in da ne žaluj po njem! In če mati vpraša, od kakšnih ljudi si slišal? — ji reci: slišal sem od moskovskih ljudi, njim pa so povedali drugi ljudje, kakšni ljudje, tega pa ne govori, da ti ne pridejo na sled; samo da bo mati vedela, da sem zdrav.«

»Torej se, Maksim Grigorič, res ne vrneš v Slobodo?«

»Ali se vrnem ali ne, to ve samo Bog; samo nikomur ne povej, da si me srečal.«

»Zanesi se name, Maksim Grigorič, ne povem nikomur. Toda ker odhajaš na daljno pot, ne vzamem tvojega denarja. Bog bi me kaznoval!«

»Čemu mi bo denar? Saj nismo v basurmanski deželi!«

»Reci, kar hočeš, Maksim Grigorič, toda denarja ne morem vzeti. Če bi šel domov, bi bilo kaj drugega. Tako pa, ali naj te oskubem na cesti kakor kak razbojnik? Stori, kar hočeš, ne vzamem ga, če me ubiješ!«

Maksim je skomignil z ramami in vzel iz Trifonove čapke nekaj zlatnikov.

»Če jih ti ne vzameš,« je rekel, »jih vzame kdo drugi, jaz jih ne rabim.«

Poslovil se je od sokolnika in jahal dalje.

Solnce je že pričelo zahajati. Dolge sence dreves so se daljšale in legale preko poljane. Poleg Maksima je šla njegova senca kakor temen velikan. Sedaj je

drselo po travi, kjer pa je gozd silil na cesto, je polzela po grmih in drevju. Bujan je bil videti na senci kakor ogromna pravljica zver. Polagoma so Bujan, konj in Maksim izginili s trave in dreves; mračilo se je; tuintam se je pokazala bela megla; večerni hrošči so prilezli iz tal in pričeli brenčeč švigati po zraku. Mesec se je prikazal izza gozda; tam in tam so se na temnečem se nebu užigale zvezde; v daljavi se je zasrebrilo nedogledno polje.

O domovina, domovina ti moja! Tudi meni se je prigodilo, da sem jezdil o pozni uri po tvojih pustinjah. Enakomerno je stopal konj in se oddihal od obadov in dnevne vročine; topel veter je raznašal vonjavo cvetlic in svežega sena, in bilo mi je tako sladko in tako žalostno, in premišljeval sem o preteklosti in sanjal o bodočnosti. Kako lepo je zvečer jezditi po samotnih krajih, sedaj po gozdu, sedaj po polju, popustiti vajeti, se zamisliti in gledati na zvezde!

Dobro uro je že jahal Maksim, ko je Bujan naenkrat dvignil nos po vetru in pričel mahljati z repom. Zadišalo je po dimu. Maksim se je spomnil na prenočišče in izpodbodel konja. Kmalu je zagledal nagnjeno kočo. Dimnika ni imela, dim je prihajal naravnost izpod strehe. V nizkem oknu se je svetila luč. Iz hiše je bilo slišati enakomerno petje. Maksim je zajahal k oknu. Videl je vso notranjost borne domačije. Goreča trska je razsvetljevala pohištvo; vse je bilo siromašno in staro. V stropu je tičal po strani gibljiv drog, na njegovem koncu pa je visela zibelka. Kakih trideset let stara ženska, bleda in boleha, je gugala zibelko in tiho pela. Poleg nje je sedel sključen mužik z redko brado in pletel čevlje iz ličja. Dva otroka sta jima lazila okrog nog.

Maksimu se je zazdelo, da poje žena v pesmi o njegovem očetju. Od kraja je mislil, da ni dobro slišal, kmalu pa ga je razločno presenetilo ime Maljute Skuratova. Strmeč je pričel poslušati.

Žena je pela:

»Spančkaj, spančkaj, dete moje,
dokler groza ne izgine
in še beda ž njo ne mine!
Baju, bajuški — baju!¹
spančkaj, dete, brez strahu!

Bliža konec se nesreči,
skoro dá glavo odseči
car Maljuti Skurlatovu, zlemu psu!
Baju, bajuški — baju,
spančkaj, dete, brez strahu!«

Vsa kri je Maksimu šnila v lice. Zlezal je s konja in ga privezal k plotu.

Glas je nadaljeval:

»Kaj ta zli pes je napravil:
starca svetca je zadavil,
svetca starca Filipa!
Baju, bajuški — baju,
spančkaj, dete, brez strahu!«

Maksim se ni mogel več premagati in je sunil z ного v vrata.

Gospodarja sta se prestrašila, ko sta zagledala bogato opravo in zlato sabljo opričnika.

»Kdo ste?« je vprašal Maksim.

»Batjuška!« je odgovoril mužik, klanjajoč se od straha. »Meni, ne bodi hud, pravijo Fedot, gospodinji, ne bodi hud, batjuška, pa pravijo Marjeja!«

»Od česa pa živite, ljudje božji?«

»Ličje nabiramo, dragi, obutve pletemo in rešeta delamo. Kupci prihajajo in kupujejo.«

»Ali prihaja malo ljudi sem?«

»Malo, batjuška, prav malo! Včasih se prigodi, da nimamo kaj v usta dejati. Ne vemo, ali bomo pomrli od gladu ali od nagote. Konjička pa nimamo, da bi blago zapeljali v mesto. Lansko leto so ga pojedli volkovi.«

Maksim je sočutno pogledal mužika in njegovo ženo ter usul svoje zlatnike na mizo.

»Bog z vami, siromaki!« je rekel in prijel za vrata, da bi odšel.

Gospodarja sta mu padla k nogam.

»Dragi batjuška, kdo si? Povej nama, kdo si? Za koga naj moliva k Bogu?«

»Ne molita zame, temveč za Maljuto Skuratova. A povejta mi, ali je daleč do rjazanske ceste?«

»Saj prav to je rjazanska cesta, sokol ti naš, prav na njej smo. Prav na razpotju živimo. Tu naravnost drži muromska, na levo yladimirska, tu na desno pa v Rjazan! Ampak zdaj ne hodi na pot, naš dragi, ne hodi, ni čas za to; strašno so pričeli ropati po cesti. Včeraj so oplenili celo vrsto voz z vinom. Pa še to ljudje govore, da so se zopet pokazali Tartarji. Prenoci pri nas, batjuška ti naš, oče ti naš! Bog te varuj, človeku se hitro kaj pripeti.«

A Maksimu se ni hotelo ostati v hiši, kjer so še pred kratkim preklinjali njegovega očeta. Šel je dalje iskat drugega prenočišča.

»Batjuška!« sta kričala za njim gospodarja. »Vrni se, dragi, poslušaj naju! Slabo se ti bo godilo ponoči na tej cesti!«

A Maksim ju ni ubogal in je jahal dalje.

Prejezdil je nekaj vrst, kar se je Bujan naenkrat zagnal proti mračnemu grmu in pričel lajati tako jezno, tako uporno, kakor da bi čutil skritega sovražnika.

¹ Toliko kot naš: aja tutaja. — Op. prel.

Zaman mu je Maksim žvižgal. Bujan se je zaganjal v grm, se vračal z naježeno dlako in se vnovič zaganjal naprej.

Maksim se je naveličal klicati ga; izdrl je sabljo in obrnil konja naravnost proti grmu. Nekaj ljudi mu je skočilo z dvignjenimi gorjačami nasproti in sirov glas je zakričal:

»Dol s konjal«

»Tu imaš!« je rekel Maksim in udaril po tistem, ki mu je bil najbližji.

Razbojnik se je opotekel.

»Pa še tole!« je nadaljeval Maksim in ga hotel udariti še enkrat, a sablja je ploskoma zadela ob krepelce drugega razbojnika in se razletela na dvoje.

»Ehe! Poglej no obleko! To je pa opričnik! Pri- mite ga živega!« je zakričal sirov glas.

»Pa je res opričnik!« se je zadržal drugi. »Te ga si pa privoščimo, fantje!«

»Hej, Hlopko! saj ti si marsikoga rad privoščiš!«

In tedaj so vsi naenkrat planili na Maksima in ga potegnili s konja.

(Dalje v V. letniku »Mladike«.)

Tebi na grob.

(† Andreju Čebokliju.)

Težkó nam je, prijatelj moj!
Vse rože, ki so se razcvele,
prezgodaj so nam ovenele,
prezgodnji uživajo pokoj.

Hudó nam je, prijatelj moj!
Ker kadar so najvišje nade,
umró, kot suho listje pade —
padejo — kot žalost v me nocoj,

ki govori s teboj, ki nem ležiš:
Kaj čuješ, ki bobnimo nad teboj?
Kako nam je? — Molčiš — le šelestiš

kot veja v vetru poje jezik svoj.
Le solza se je od nekje utrnila:
Je ona tvoj odgovor bila?

France Bevk.

Večerni zvon.

Kakor da lil bi od božjega trona
svetel glas,
lije nam pesem večernega zvona
v dol in vas,
pesem besed, ki srce jih ne čuje,
dokler trpljenja bridkost ga ne kuje,
kuje neusmiljeno, kuje trdó
s težko, pretežko življenja rokó . . .

Lije nam pesem in blaži srcé,
upe obuja, otira solzé,
ali nikoli, nikoli ne vpraša:
»Kaj da pozabila srca so vaša
Náme, ki v svoji ljubezni neskončni
nisem pospremil po cesti vas solnčni,
da je ta luč, ki od solnca je lila,
v grehu in smehu ožgala vam krila;
da so vse misli in sanje blesteče
vas pripeljale na pota nesreče,
pota nesreče in črnih noči,
kjer za slabiča vstajenja več ni!« —

Lije nam pesem in poje in pravi:
»Glejte, še solnce je v daljni daljavi!
Sveti čez dome in sije na polja
a le za njega, ki močna mu volja
vodi v življenju nemirne korake:
on bo razgibal usode si mrake,
dušo očistil in rešil srce,
da bo ob koncu poslednjega dne
v žarkih okopal se milosti moje . . .«

Pesem drhti in poje in poje,
tiho lijoča prek morja in zemlje.
Srca človeška ljubeče objemlje,
drami in kliče in vabi jih k sebi,
da bi kot zvezdice jasne na nebi
— angelov božjih očesca vesela! —
v tihi udanosti spet zagorela
k Njemu v molitvi ljubečih otrok,
ki jim je Stvarnik in Oče in Bog!

Janko Samec.

Savitri.

Zmagoslavje zakonske zvestobe. (Odlomek iz Mahabharate.) — Iz staroindijščine prevel St. Petrič.

Šesti spev.

arkandeja je pripovedoval:

V istem času pa je silni Djumatsena zopet izpregledal. S soprogo Šaivjajo¹ je hodil po samoti in iskal sina; oba sta bila zelo žalostna, o najboljši med Bharati. Po samotini in po gozdu,

ob reki in ob ribniku sta ga iskala gospodar in gospodinja podnevi in ponoči. Če sta zaslišala kak šum, sta menila in dejala: »Satjavant in Savitri se bližata. Noge imata razbite in raztrgane od trnja in oškropljena sta s krvjo; kuša-trava jima je raztrgala in razrezala ude in opotekata se od blaznosti.« Tako sta tekala okrog; vsi samotarji so bili z njima in so ju opominjali, naj se vrmeta v samotino.

Tam sedi sedaj on s svojo soprogo in s starimi spokorniki in drug tolaži drugega; da bi se razveselila, si pripovedujeta žalostne pripovedke o prejšnjih kraljih. Toda vedno znova se spominjata otrokove mladosti, ker bi ga rada videla, in se žalostita; vedno znova jadikujeta in kličeta: »O sin, o lepa soproga, kje sta? Kaj vama brani priti?« Brahman Satjavak pa jima reče: »Kakor je gotovo, da je soproga Savitri vzor spokornosti, samopremažovanja in pobožnega življenja, tako gotovo živi Satjavant!«

Gantama pa je dejal:

»Bral sem vede in ange² in veliko pokore sem nagrmdil; živel sem čisto življenje in zadovoljil sem Agnija. Skrbno in pokorno sem izpolnjeval vse zaobljube. Vedno sem se strogo postil in se hranil z vтром kot ukazuje zakon. Zbog te pokore vem za vsako namero; čujta torej tole resnico: Satjavant živil!«

Njegov učenec pa je pripomnil:

»Beseda, ki jo je rekel učitelj, nikdar ne laže; zato živi Satjavant!«

Modreci pa so dejali:

»Kot je resnično, da je soproga Savitri vsem dobro znamenje, ki ne povzroči vdovstva, tako gotovo živi Satjavant!«

Bharadhvaja pa je dejal:

»Kakor je gotovo, da je soproga Savitri vzor spokornosti, samopremažovanja in pobožnega življenja, tako gotovo živi Satjavant!«

¹ Šaivjaja je Djumatsenova soproga. Njeno ime pomeni pravzaprav ženo iz rodu šibi, ki ga je ustanovil kralj šivi (glej opombo 32 na str. 332).

² Satjavak (= resnico govoreči) govori prvi radi dobrega pomena svojega imena.

³ Vede so svete indijske knjige, najstarejši spomeniki indijske literature. Ange pa so komentarji k onim. One obravnavajo izgovarjavo, obrede pri žrtvovanju, slovnico, pesniške mere, astrologijo in etimologijo.

Dalbhja je rekel:

»Kot je gotovo, da si ti izpregledal, da je Savitri izpolnila zaobljubo in da se jaz postim, tako gotovo živi Satjavant!«

Apastamba je dejal:

»V resnici: kakor je gotovo, da prerokujejo živali in ptice srečo tebi, o kralj, tako gotovo živi Satjavant!«⁴

[Dhaumja pa je rekel:

»Kot je gotovo, da imaš ti, ki si poln čednosti, sina, katerega vse ljubi in ki nosi na sebi znamenje dolgega življenja, tako gotovo živi Satjavant.«]⁵

Markandeja je nadaljeval:

On pa je sedel nepremično in je razmišljal; resnico govoreči spokorniki pa so ga tolažili. Tedaj pa sta prišla v temi Savitri in njen soprog Satjavant v samotino, veselo objeta.

Brahmani pa so dejali:

»Glej! Združil si se s sinom in izpregledal si, zato imamo pač vsi vzrok vprašati, kako se je vse tako srečno izvršilo. Savitri pa, ki se je združila v sreči in veselju s soprogom, trikrat: živela! Nihče ne dvomi, da se bo izvršilo vse tako, kot smo mi prerokovali. Kmalu boš ti postal še vse bolj razumen in moder.«

Markandeja je nadaljeval:

Nato so svečeniki prižgali ogenj in so posedli okrog velikega kralja Djumatsene, o Parthovec!⁶ Tudi brezskrbna Šaivjaja, ki je še stala in se je pogovarjala s Satjavantom in s Savitri, se je usedla, ko so jo vsi pozvali. Tako so sedeli s kraljem vsi spokorniki, ki so živeli v gozdu. Radovedno so izpraševali kraljevega sina, o Parthovec!

Modreci so govorili:

»Zakaj nisi prej prišel s svojo soprogo? Zakaj sta se vrnila v temni noči; kaj vaju je oviralo? Zaradi vaju sta se žalostila oče in mati, o knežji sin! Zakaj? mi tega ne vemo; začni pripovedovati!«

Satjavant pa je dejal:

»Ker me je oče pozval, sem odšel s Savitri. Ko pa sem v gozdu sekal drva, me je naenkrat zbolela glava. Čutil sem bolečino in sem zaspal. Nikdar prej

⁴ Ti modreci, ki govore in tolažijo oba starca, so znameniti pisatelji obrednih knjig.

⁵ To, kar govori Dhaumja, je najbrže kak nepoklicanec vrnil. Kajti Satjavant nosi na svojem telesu znamenje, da bo zgodaj umrl. Po indijski veri se je dalo s telesnih znakov sklepati na usodo človeka. — Retorično vpliva tu vedni refren: Satjavant živil sicer je pa vprašanje, ali ni to celo mesto vrinjeno.

⁶ Markandeja imenuje Judhisthiro po njegovi materi Pritha ali Kantui. Navadno pa nosi le naziv Kantuin sin, medtem ko imenujejo njegovega brata Arjuno Parthovca. Tu pa je Markandeja oboje zamenjal.

nisem spal toliko časa! Zaradi vsega tega pa se nikar ne žalostita! To in nič drugega ni bilo vzrok, da sva prišla v temi.«

Nato pa je dejal Gantama:

»Tvoj oče Djumatsena je naenkrat izpregledal. Ali mogoče veš, zakaj? Naj Savitri govori! Savitri, rad bi te slišal, kajti ti gotovo veš za vzrok in razlog! Ti imaš namreč magično silo kot Savitri! Povej torej resnico, ker veš vzrok! Povej jo, če ni morda skrivnost!«

Savitri pa je dejala:

»Po tem, kar veš, vaša želja ni ničeva; stvar namreč ni moja skrivnost! Čujte torej resnico, kakršna je! Velikodušni Narada je dejal, da bo soprog umrl in danes je tisti dan; zato ga nisem pustila samega. Medtem, ko je on spal, se je prikazal Jama s svojimi služabniki in je prišel k njemu. Jaz pa sem slavila gospoda boža z resnično besedo. Zato mi je dal pet milosti. Čujte jih torej! Moj tast je dobil dve oči in svoje kraljestvo, moj oče sto sinov in sto sinov tudi jaz; jaz pa sem dosegla tudi svojega soproga Satjavanta, ki bo živel štiri sto let. Samo radi soprogovega življenja sem se namreč zaobljubila. Tu sem vam v resnici povedala vzrok dogodka, dovolj natančno. Veliko je bilo trpljenje zato, da bo prijetnejša prihodnost.«

Modreci so nato dejali:

»Nadloge so teple kraljevi rod in ga potopile v črno jezero; ti pa, o krasotica, ki si posvečena s plemenito dušo in dobrimi deli, si ga dvignila k novi slavi.«

Markandeja je nadaljeval:

Tako so častili in slavili združeni modreci najboljšo med ženami; nato pa so se poslovili, pozdravili kralja, ki je bil združen s svojim sinom, in odšli veseli vsak na svoj dom.

Tako se končuje v Mahabharati šesti spev pesmi o Savitri.

Sedmi spev.

Markandeja je nadaljeval:

Ko pa je minula noč in je prišel bog solnca, so opravili bogatini s pokoro jutranje daritve in se zbrali. Vedno znova so si spokorniki pri Djumatseni pripovedovali veliko usodo Savitrino.

Tedaj pa so prišli, o kralj, različni podaniki iz Šalve,⁷ ki so povedali, da je sovražnik radi uvidev-

⁷ V Šalvi je vladal Djumatsena, preden so mu vzeli kraljestvo.

nosti vseh premagani in ubiti. Slišal je, da ga je svet ubil in da sta mrtva on in njegovo spremstvo; pripovedovali so o tem, kar se je zgodilo s sorodniki, in pravili so, da je raztepena sovražna vojska. Pravili so o soglasju ljudstva glede kralja: »Naj bo slep ali ne, on naj nam kraljuje! Radi tega sklepa so nas poslali k tebi, o kralj! Odpravi se! Mesto ti kliče: Slava tebi, o kralj! Vladaj dolgo let v domovini, ki si jo poddedoval po očetu in starem očetu. Vojska in vozovi te čakajo!«

Nato so pogledali kralja natančneje in ko so ga videli v njegovi lepoti, so strmeli od začudenja. Slavili pa so ga tudi vsi spokorni duhovniki in pozdravljeni od vseh se je odpeljal v mesto. S svojo soprogo Šaivjajo in s Savitri je prispel na vozu, ki so ga vlekli možje, sredi vojske domov.

Domači duhovni pa so z veseljem mazilili⁸ Djumatseno in njegovega plemenitega sina za sovladarja. Lepa Savitri pa je sčasoma rodila sto slavnih bojeviti in hrabrih sinov. In sto krepkih bratov je dobila, ki so bili sinovi gospodarja Madrov in Malave.

Tako je Savitri rešila očeta, mater, tasta in taščo, soproga in ves rod zlega. Kot plemenita Savitri bo tudi ljubka Draupadi⁹ s svojo plemenitostjo in čednostjo rešila vas vse.

Vaisampajana¹⁰ je nadaljeval:

Tako je spravil s to plemenito zgodbo Paudavca v dobro voljo, o brezskrbni in veseli kralj, in je živel nadalje v gozdu Kamjaka.

Kdor bo pa z zanimanjem poslušal to ljubko in lepo pesem o Savitri, bo vesel in zadovoljen in nikdar se mu ne bo ničesar hudega pripetilo.¹¹

Tako se končuje v Mahabharati sedmi spev pesmi o Savitri.

Resnično, to je plemenit paznik zakonske zvestobe.

⁸ Pri maziljenju so predvsem škropili kralja z vodo.

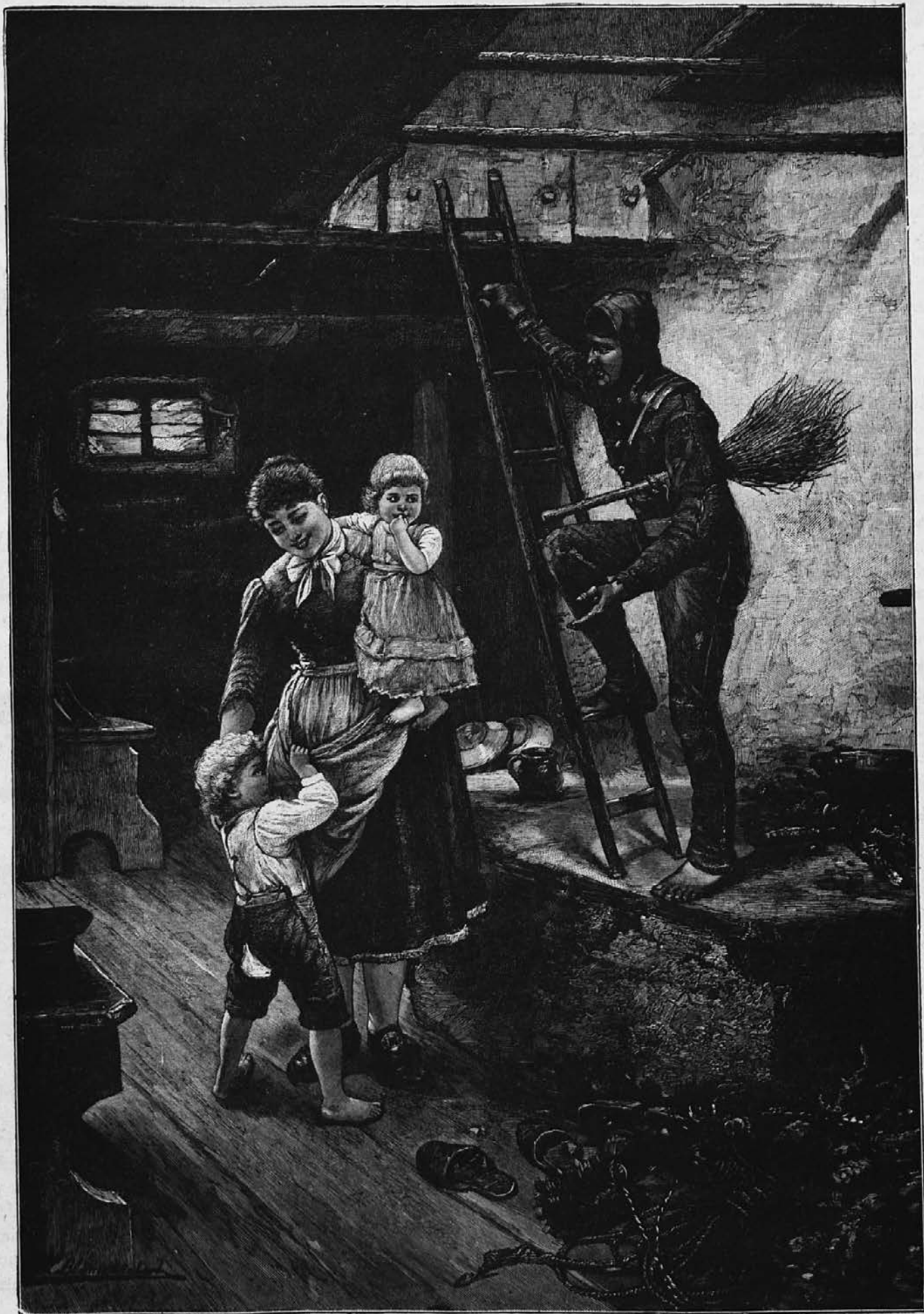
⁹ Markandeja se sedaj vrne k začetku in prorokuje Draupadi (glej uvod) enako usodo, kot jo je doživela Savitri.

¹⁰ Cela povest pa se vrača sedaj v tok celotnega dejanja Mahabharate. Vaisampajana je bil učenec bajnega pesnika Mahabharate Krišne Dvaipajane Vjase in on je pripovedoval cel ep kralju Janamejaji, čigar praded je bil Arjuna (glej uvod!).

¹¹ Še sedaj velja v Indiji za zaslužno delo, če kdo prebere velika epa. Podobno kot v tej pesmi stoji tudi v začetku Ramajane: »Kdor bere in ponavlja to pesem, ki daje pobožno življenje, bo prost vseh grehov in povzdignjen v najvišje nebo; on sam in njegovi potomci.«

Mama, parkelj!

Gospa Amalija.

Narte Velikonja.

X.

Benjamin je prosil, naj mu dajo toliko odloga, da si opomore mati. Pri tem je imel tudi druge namene. Potreboval je vsaj par dni, da se zbere, da se dokončno dogovori z Malikom radi družbe 'Krn'; kajti že parkrat mu je bil namignil, da ga sprejme. K družbi je nameraval pristopiti šele čez par mesecev, ko mu mati okreva v morskem zraku, toda hotel je imeti zagotovilo. Treba mu je še bilo povprašati za roko Poldko ter še prej govoriti z materjo.

Te zadnji dve stvari sta mu delali največ skrbi. Kolikorkrat se je ozrl po materi, ki je nekam živahno, z bolešno radostjo pospravljala svoje reči v zaboje, kakor da se ji strašno mudi. Zadnje dni je čudovito oživela. In ko je gledal njen blede obraz, ki ga je podplula z rdečimi lisami mrzlična vročica, mu je beseda zastala ter ni imel poguma. Mati pa je z neizrečeno ljubosumnostjo pazila na vsak njegov korak. Ako se je zamudil le par minut iz urada, se je vsa tresla od razburjenja. Ponoči ga je parkrat prestrašeno klicala, in ker se ni oglasil, je spet stopila v njegovo sobo. Vsa v zadregi je obstala na vratih. On se je bil preplašeno vzpel v postelji ter vprašal še v snu:

»Kdo je?«

»Nič, nič,« se je izgovorila. »Zdelo se mi je, da je okno odprto.«

»Da, saj spim pri odprtem.«

»Mrzlo že postaja; prehladil se boš. In veter dviga prah na cesti.«

»Sinoči ni bilo vetra! In prehladil se tudi ne bom!« je odvrnil nekam zaspano in nejevoljno. Solze so ji stopile v oči. Umaknila se je naglo brez besed, sedla na posteljo ter dolgo brez misli strmela v svečo, ki je dogorevala na nočni omarici.

Tudi oni ni mogel nato dolgo zaspati. Po glavi mu je brnelo vse križem. Spomnil se je, da odide Poldka že čez tri dni spet nazaj v šolo, da bo čez dober teden šel sam v Zader, da se imata še pogovoriti z Malikom. Zraven tega pa nerazumljivo bolno obnašanje matere in vse stvari, ki so se zadnje dni dogajale okoli njega. Najbolj mu je bilo na tem, da se ne osmeši. Ali ga ni morda Malik vabil le radi svojih hlodov v erarnem gozdu? Benjamin je vedel, da seč, ki jo je kupil, ni v najboljšem kraju. In Malik bo gotovo poizkušal priti na svoj račun, kar bo izgubil na voznji. Kdo ve, kam stari lisjak meri? In od Poldke tudi še nima besede. Profesor Štolfa je bil zadnji čas večkrat s kolesom pri njih.

Nazadnje se mu je le zdelo najbolj pametno, če stopi najprej k Maliku pod pretvezo, da se zgovorita

radi družbe 'Krn'. Nekam pomirjen je proti jutru zaspal in mati ga je morala buditi za v urad.

Popoldne je mati zapazila, da se je praznično oblekel. Kakor po navadi ga je vprašala, toda čutila je, kako se ji trese glas:

»Ali pojdeš kam?«

»Da, k Maliku; govorila sva že, kakor veš, radi službe pri 'Krn'. Pri erarju ne ostanem dalje ko par mesecev; jaz ne maram, da bi me premetavali okoli, kakor bi se jim ljubilo!«

»Torej misliš res izstopiti?«

»Ne sedaj, šele čez par mesecev. Zdaj pojdem še na erarne stroške v Zader, da si ogledam lesni trg v Dalmaciji. Prav mi bo prišlo!«

»Da boš služil tem kramarjem!« je vsa obupana sklenila roke. »Pomisli, tvoj oče profesor, jaz učiteljica, ti pa sluga kramarjem!«

»Ali pa sam svoj gospodar! Izgovoril si bom pravice sodelničarjev in vpliv pri upravit!«

»Za tuj denar, za tujo milost! Morda celo za Malikovo milost!?« — 'Za doto!?' je mislila reči, pa se ji je ustavilo na ustnah.

»Zasebnik vsaj plača pošten trud, tu me čaka kvečjemu kakšen križec na stara leta! Hvala lepa za redove, če imaš raztrgano suknjo. Še peresa si moram sam kupovati! Mama, oprosti, jaz tebe nič več ne razumem!«

»Da, prav nič več!« je skoraj kriknila ter se vrgla v silen plač. »Prav nič več. Ko otroci dorastete, ne razumete nič več matere!«

»Mama!« jo je poizkusil tolažiti, »mama, ne vmešavaj se mi vendar v stvari, o katerih vem jaz najbolje, kaj je prav.«

»Ti veš vse bolje, pa si le za vse slepl! Malik te hoče samo izrabiti!«

»Sam ne vem, kako!« se je otresel sin, ki mu je bilo silno mučno pri srcu.

»Itak pridem kmalu!«

In je odšel.

Pri Maliku, kakor da so ga čakali. Stari Malik je šepal po verandi, trdeč, da bo slabo vreme in da ni mogel nikamor. »Moral bi bil sicer iti prevzemati les od kmetov, pa je šel Nande,« je segel v sredo besedi. »Krn' je nekaj kupil, pa saj Nande prav tako odpravi kakor jaz. In se lahko zaneseš, če imaš svojega človeka pri stvari. Toda to je tako v krvi: ne živim, če ne grem sam. Človek je kakor voda, če ga ne podiš, se usmrači. Pa ne da bi se poslavljali, gospod Šolar?«

»Zdaj še ne!«

»Ej, v Zader bi moral tudi jaz. Dobro bi bilo, če bi imeli mi svojega človeka tam doli. Gospod Šolar, kdaj mislite prestopiti?«

»Baš radi tega prihajam. Ako se dogovoriva, čez nekaj mesecev. Medtem si stvar ogledam po Dalmaciji!«

»Bravo! To ste pravi! Zmerom sem trdil, da niste navaden, običajen uradnik. Vi mislite kot trgovec! Že zdaj v začetku bi nam lahko postregli z obvestili. Seveda nič na škodo erarja in službe!« je naglo pristavil, videč, da hoče asistent ugovarjati. »Jaz mislim samo stvari, ki jih in kakor jih vidite in bi bile morda za nas zanimive. In verujte, zdaj Vas imam še rajši, kajti« — je s poudarkom dvignil besedo in prst — »jaz sam ne bi maral človeka, ki je pripravljen izkazovati v škodo gospodarju drugemu usluge. Saj Vam je znano, naš Nande pravi temu 'prepoved konkurence', jaz pravim temu poštenost. Kar sem jaz mislil, je samo majhna priprava za pozneje in pa stik bi ostal med nami. In Vi bi lažje začeli, če se domemo!«

»Toda moja zahteva ni majhna!«

»O, tako! Poslušajmo!« je pozorno dejal Malik.

»Dvojno plačo kakor pri erarju poleg enakih dohodkov v naravi in enake pravice kakor upravnih svetnik!«

»Vidim, da cenite svoje zmožnosti!« se je skoraj norčevaje se nasmejal Malik. »Prav, prav, gospod Šolar, bom stvar poročal upravnemu svetu ter se zavzel za Vašo ponudbo. Imam namreč večino delnic itak sam, toda one druge moram le prej zaslišati, da česa ne porečejo. Svet se mora častiti, da imaš mir!« se je smehljaj Malik.

Medtem je prinesla Poldka vina in narezka.

»Vidiš, Poldka,« je dejal Malik. »To je naš mož! Kmalu odide, pa ne za večno! Upam, da se pogodimo. Pa sem le pozabil cigare!« je dejal. »Vi pa kadite cigarete! Daj, Poldka, nalij in zabavaj gospoda. Vrag vedi, kam sem založil cigare?«

In je odšel.

Asistent je bil s svojim uspehom zadovoljen. Skoraj presenetilo ga je, da ni Malik prav nič ugovarjal zahtevi. Silno razigrane volje je brez obotavljanja prijel kozarec ter trčil s Poldko.

»Ali nas res mislite zapustiti?« je vprašala Poldka. »Škoda, tako naglo, sem se že res veselila na trgatev.«

»Saj Vam itak nič ni za to,« se je šalil, »če sem tu ali me ni!« Pozorno ji je pogledal v oči.

»Kako morete to reči!«

»Tako, če po vsem sklepam!«

»Profesor Štolfa pa pravi narobe, da vidi, kako Vas imamo vsi radi!« se je nasmejala, da so se ji za blesteli beli zobje.

Polastila se ga je sladka opojnost ob spominu, ki mu je zaživel pred očmi.

»Zdaj ali nikoli. Bomo kmalu videli, ali so moji sklepi pravilni!« si je dejal ter nadaljeval na glas.

»Da, če tako sklepam! Zadnjič sem nekaj vprašal,« je dejal z drhtečim glasom, »zadnjič sem vprašal in nisem dobil odgovora. Ali ga danes dobim, če vprašam, gospodična Poldka?«

Nehote je segel po njeni roki ter jo pritisnil na ustne. Deklica je roko mirno pustila v njegovi.

»Po vsem tem, gospod asistent, kar sva že skupaj doživela, bi dejala, da Vaši sklepi niso bili pravilni!« je dahnila sramežljivo.

»Gospodična Poldka!« se je vznese. »Gospodična Poldka, ali je res?«

»Vprašajte še papana, toda ne danes, gospod asistent, jutri, šele jutri!«

Obraz ji je gorel v sramežljivi rdečici, ko se je sklonil do nje.

»Vprašaj jutri papana, ti moj fant!« mu je šepetala, ko jo je poljubil.

Zunaj se je začulo drsanje starega Malika. Zdrznila sta se, on je prevrnil kozarec, da je teklo vino z mize.

»Pa morajo cigare le biti tu nekje!« je krevsal stari Malik po hodniku. »Poglej tamle za cveticami! Saj sem rekel, da sem že kadil iz te škatle,« je trdil smehljaje se, ko mu jo je ponudila Poldka. »Pa vse trdi, da so v pisarni. Kako bodo v pisarni, če sem kadil tu? Tako, zdaj prisedite še nekoliko, gospod asistent!« je dejal, ko je videl, da ta stoji. »Prosim, sedite. Na zdravje!«

In sta trčila. Asistentu se je zdelo, da je čez vrt slišal korake, in za drevesi in mimo ute je švignila modra obleka skozi vrata na cesto.

»Dana je!« si je dejal.

Da, bila je Dana, ki je medtem smrtnobleda, drgetaje po vsem životu stopila v pisarno ter kakor brez življenja omahnila k mizi.

»Kako je to strašno, kako je to strašno hudo! Toda če se zemlja odpre, boš molčala, boš molčala, kakor grob boš molčala, Dana, in nihče naj nikoli ne izve!« je drhtela vase ter iskala papir na mizi.

Stari Malik se je bil pa medtem že razvnel ter zgovorno pripovedoval, kako je bil prišel v trg.

»S trto sem imel prevezan čevelj in tri stare groše v žepu. Vso svojo balo in doto v takile rdeči ruti! Takih rut sploh ne dobite več! Kadar si obrišem nos, se spomnim, kako sem prišel. Otroci so me oponašali. Toda čez šest let, dva in dvajset let sem imel, je prišla moja mati za menoj. In sva delala. Ej, moja mati, ubožica, kakor je bila, še kavo je tihotapila iz Trsta, se je takoj zavrtela v novi trgovini. In sva delala. Že takrat, ko so me otroci oponašali, sem si dejal, da bo, če Bog da, kmalu drugače. In je postalo drugače, da, hvala Bogu, da je ostalo drugače.«

Mož je postal zgovoren in vesel ter vrtel svojo rdečo ruto pred seboj. Trkala sta glasno in izpila liter vina.

Ko je Šolar odhajal, se mu je zazdelo, da stoji za oknom v pisarni Dana vsa zamišljeno zroča v daljavo. Pozdravil je in obraz je izginil, kakor da je utonil.

V Šolarju pa so valovila čuvstva neizrekljive sreče in blaženosti, da bi bil vzklikal na ves glas od same nepopisne opojnosti.

XI.

Drugi dan je Šolar snubil. Vršilo se je vse v starem običaju; on je nekoliko jecljal in bil v zadregi, Malikovki so prišle solze v oči, poljubila ga je vsa ginjena, Malik je nekaj godrnjal sam sebi ter mu stisnil roko. Tudi Dana je prišla plaho in boječe iz pisarne; vsa je trepetala, ko mu je stisnila roko, in njen pogled je bil begajoč in zamišljen v daljen svet.

Poldka se je bila obleka v belo obleko ter vrgla kite po hrbtu. Zdelo se je, da ji dogodek ne gre bogve kako k srcu in da je vse tako samo po sebi umevno. Še Dano je podražila, ko je videla solze v njenih očeh.

»Tako, tako!« je dejal Malik, »kar prav. Ko se vrneš iz Dalmacije, bomo svatovali. Takole slovo je prav dobro; nevesta ima več časa, da skrbi za balo — nič ne boš šla več v šolo! — in par mesecev čakanja ne škodi. Tudi tvoji mami bo boljše delo, če gre zdaj nekoliko na morski zrak.«

Benjamin je nekaj neprijetno sunilo v srce. Ko je odhajal z doma, je zaman iskal mater. Dekla je dejala, da je šla prosit voznika, da prepelje pohištvo. Ker je bil že napravljen, je ni hotel čakati. In skoraj mu je bilo prav, da mu ni bilo treba vsega razlagati.

»Oh, saj res, kar ponjo stopita, kar s Poldko, da bomo malo pokrstili to slavje!« se je sladkala Malikovka. Bilo ji je tudi mnogo na tem, da ljudje vidijo mladi par. »To se bo držala Robnik, avša neumna!« si je zadovoljno kimala ter z zadoščenjem zrla izza zastorov za njima, ko sta šla preko trga.

»Vidiš ga, z levo nogo nekoliko podrsuje,« je zapazila. »Dobričina, ne razburi se tako naglo.«

Gospo Amalijo sta našla doma

Rahel trepet ji je preletel lice, ko ju je ugledala, in za hip se ji je zameglilo pred očmi kakor človeku, ki mu drevi čoln ob skalo. Toda še preden sta kaj rekla, se je zravnala ponosno ter segla rezko v besedo:

»Že vem, saj vem; na večerjo sta me prišla vabit!«
Strašno hladne so bile njene besede.

»Da, mama je rekla, da ne moremo brez Vas — je brez ovinkov dejala Poldka.

»Prosiva te, mama!« je naglo popravljal Benjamin, »jaz in moja nevesta te prosiva, da prideš. Toliko si že ozdravela, da nama moreš napraviti to veselje!« Opazil je, da Poldki ni ponudila ne roke ne stola. Hladno, skoraj prezirljivo je gledala deklico,

ki se je vrtela na peti ter nenadoma zapazila na steni majhno sliko.

»Kako lepa gospa!«

»Da, to je moja — to je mojega moža mati, Benjaminova babica!«

»To je tvoja babica, Benjamin? Ali si jo poznal? Kako lepa je bila!«

»Poznal; ko sem bil še majhen, je bila dober teden pri nas, preden mi je oče umrl!«

Gospo Amalijo je držal rahel trepet, kakor da ima vročico. Videč vedno temnejši obraz sinov, ki je slednjič sam vzel iz omare piškotov in likerja ter primaknil Poldki stol, se je otajala, kakor bi bil obrnil rokavico.

»Dovolite, gospodična!« je dejala, »da Vam utrgam tudi nagelj kot vračilo za one, ki jih je dobival pri Vas Benjamin!«

Sinu se je vedno bolj mračil obraz; kakor da ga je udarila v lice, so se mu zdele te besede.

»O, kako lepe nageljne!« je vzkliknila Poldka. »Potem bom nasadila samo take nageljne, da ne bo Benjaminu dolgčas po —«

»— po meni, mislite reči?« je s čudno hlastnostjo in slastjo vprašala gospa Amalija.

»Da!« je potrdila v naglici. »Ne, ne,« je hitela popravljati; »mislim reči, po domu!«

»Ti, mama, boš vendar ostala z nama!« je poudaril Benjamin.

Poldki je vsa kri planila v lica. Uzrši na licu gospe zaničljiv, bolesten smehljaj, ko je nehote odkimala z glavo, je v zadregi in zmedeno popravljala:

»Da, da, kako pa! Čisto posebno sobo boste imeli in vsak dan se bomo videli. Mama bo tako vesela, ko bo imela družbo. Saj pridemo vsi nazaj v trg!«

»Jaz sem zelo slaba družba!« je rezko odvrnila.

»Glej, Benjamin, zdaj sva se pa čisto zasedela. Toliko imava še opravkov in še teto morava povabiti,« je vzkliknila Poldka, ne meneč se za odgovor.

»Benjamin ima še dela!« je pripomnila mati. »Ali nisi dejal, da imaš še nekaj pisati, predvsem pa pismo radi stanovanja v Zadru!«

»To bo že jutri napisal!« je odločila Poldka ter ga prišla pod pazduho.

»Da, saj je jutri še časa dovolj, in kar tako se tudi ne mudi!« je pritrdil za njo.

Rahla senca je prebežala materino čelo. Globoka guba je legla preko njega. Stisnila je za hip ustnice od bolečine, nato se rezko, razdraženo nasmejala:

»Saj res; kako naj na dan zaroke misli na pisma. Da nisem tega prej pomislila! Vajina novica, vajina zaroka, me je sicer nekoliko presenetila in zmedla; vse se je izvršilo tako naglo!«

»Mama!« je zaprosil sin, ki je s čudno slutnjo in skrbjo zrl v njen bolešno veseli obraz. »Mama, prišla sva te vabit na večerjo. Če le moreš, pridi!«

»O, saj mama je čisto zdrava!« je vzkliknila Poldka, »gotovo bo prišla; to bi bilo pač čudno, če ne bi prišla. Ako ne more hoditi, pošljeva ponjo z vozom!«

»Pridem!« je trdo odgovorila. »Takemu vabilu se ne morem ustavljati!«

»Pa bi le prišli z vozom po tebe!« je skrbno dejal sin.

»Nič ni treba; pridem sama. Če bom želela, pošljem po voz deklo!«

»Ali nisem rekla!« je plosknila Poldka z rokami. »Mama še vse prekosi!«

Pri slovesu ji je gospa dala roko, toda njen obraz je bil tako mrzlo miren, da je Benjamina bolelo. Zdelo se mu je, da je vse to le radi tega, ker ji ni prej ničesar povedal. Vse njeno čudno se menjajoče, zdaj veselo, zdaj hladno vedenje, mu ni nič ugajalo. Čisto osupila ga je njena rezka obljuba, da pride k večerji.

»Ali se je res preobrnila kar čez hip!« mu je brnelo po glavi.

Gospa Amalija je gledala za njima ter stisnila oponašaje skozi zobe:

»Mami za družbo! In morda nohte naj ji strizem, gos ti neumna! In da Benjamin ne vidi in ne razume tega ponižanja. Da ne čuti! Z vsako besedo, če le usta odpro, žali jo. »Ne, mama ne pride za vama; nohtov ne bom strigla!« Bog ve, zakaj je baš to misel ponavljala s tako slastjo. »Kam gleda on, ti mili Bog, kam gleda on. In ničesar ni prej zinil. Kar z vratu na nos. In da mi ona ni vrgla nageljnov pod noge! Kramarjeva hči, saj še zdaj smrdi za njo po soli in petroleju!«

Spustila se je mrko na stol pri oknu ter od gneva in žalosti trepetala po vsem telesu. Kakor da je nekje na čolnu brez vesel in krmila, zapuščena, pozabljena, izročena grozi in pogubi.

Ko je čez čas vstala, ji je igral okoli usten trd nasmeh. —

Zaročenca sta se peljala vabit teto. Na povratku je voz moral čez potok, ki je zadnji čas precej narastel. Na ovinku so konji naglo potegnili preko visoke brežine, da se je koleselj skoraj preveznil v strugo.

»Padli bomo!« je kriknila Poldka ter se krčevito oprijela koleslja.

Benjamin je planil v vodo ter še v zadnjem hipu ujel nevesto, da ni štrbunknila v potok. Vsa trepetajoča se mu je oklenila okoli vratu. Ves je drgetal, ko jo je nesel par korakov na suho.

Dasi je bil moker do kolen, je čutil, kako ves gori v opojni vročini.

»Oh, jej, jej!« je stopicala Malikovka, ko ju je zagledala na vratih. »Ves moker, ves moker! Kar preobleci se, Benjamin. Nič ne hodi nikamor tak, ves blaten in moker! Kar preobleci se! Kaj pa ti, Poldka?«

»Ujel me je!« se je široko pobahala deklica.

»Nevesto si si kar zaslužil! Enkrat iz špilje, zdaj pa še iz vode. Oh, pa tako moker in blaten. Daj, Poldka, kar Nandetove nogavice mu daj in copate, da se ne prehladi. Revmatizem si nakoplješ. Kar v Nandetovo sobo stopi ter se preobleci. Pa še Nandetove hlače, da ne boš sušil na sebi. Do večerje bo že vse suho!«

»Pa bi stopil domov!«

»Najbolje je, kar tu; ljudje se ti bodo smejali. Saj bo kmalu suho. In od danes si vendar naš in spadaš v družino!«

Benjamin se ni mogel ustavljati. Preoblekel je hlače, preobul nogavice in nataknil copate.

»Kako se ti poda!« je pridrobencljala na verando, kjer sta sedela z medicincem. »Kakor nalašč za hišnega gospodarja,« se je sladkala.

Ni še prav odšla, ko je zaslišal zunaj glas svoje matere.

»Kako sem ti hvaležna, da si prišla!« je vzklikala Malikovka, ko jo je sprejela. »In pomisli, pustiš takale mlada človeka na obisk, pa bi ju bila kmalu voda odnesla, preden se zavesta. Ali nista prevrnila voza ter padla v vodo, da, čisto padla oba z voza v potok!«

»Oh, mama, mene je vendar prej ujell!« je ugovarjala Poldka.

»Toda Benjamin je vendarle čisto moker, do pasu moker! Pelji, Poldka, mamo na verando!«

Gospa Amalija je hotela nekaj reči, da bi se otresla ostudnega občutka, ki jo je davil v grlu. Kakor da jo je udaril nekdo s kolom po glavi, ji je planila kri v lice, ko je uzrla Benjamina v tej zanjo neizmerno smešni opravi v tuji hiši — »da, tuja hiša!« je ponovila sama pri sebi.

V naglici so mu bili vrgli iz omare sivorjave križaste hlače in vijoličaste copate. Od studa in ogabnosti jo je zbolelo srce, kot da jo je zagrabil krč. Dočim je ona tako pazila na njegovo obleko, na ovratnico, na čevlje in nogavice, so ji ga tuji — »da, tuji ljudje, kramarji!« kakor ji je šinilo skozi možgane, — osmešili že prvi dan ter mu že na dan zaroke nataknili copate. In Benjamin je sedel tam osmešen, šemast, ne da bi kaj čutil, ne da bi kaj videl, ne da bi kaj razumel. Kakor da se nekaj podira okoli nje, je planila naprej. Zapustile so jo zadnje moči, s katerimi je zadrževala svoj gnev. Sunila je Poldko v stran ter zakričala od besnosti in trpljenja:

»Ali si šema? Ali se daš za pusta? Če že s teboj nimajo ti branjevci nobenega ozira, naj bi ga imeli vsaj do tvoje matere! Vsaj meni naj bi prizanašali s takimi ostudnostmi. To je kramarska podlost! In ti ničesar ne vidiš, ničesar ne vidiš; samo zablulji si se v tistole prismojeno nastavo, pa te vlečejo za medvedal!«

Besede je bruhala kakor obsedena ter vihtela roke po zraku.

Poldka je zakričala, nato pa planila proti očetu, ki je pravkar prišel, da pozdravi goste. Na cesti so se pod verando zbirali ljudje ter zijali kvišku.

»Brani me, oče, brani me!«

Benjamin se je šele na ta krik prav zavedel. Prijel je ves zmeden mater za roko, da jo pomiri.

»Nič ne pogovarjaj,« je besnela, gospa Amalija. Njen obraz je bil spačen od gneva, srda in jeze, oči so se ji bliskale in preko čela se ji je bil vrgel pramen sivih las, da jo je delal še bolj strašno. »Nič ne pogovarjaj; le bodi jim za medveda in striži stari nohte, jaz jih ne bom!«

»Kako to, kako to!« se je razgibal Malik. »Kaj je to? Kako, da se gospa razburja? Dovolite, gospod asistent, dovolite, te stvari ne razumem, ne morem razumeti drugače, kakor da se hoče žaliti moja hiša in moja družina. To bi bilo meni zelo neprijetno. In če gospa mati niso zadovoljni, mi je zelo neprijetno, da, bilo bi mi neljubo, toda žaliti moje hiše, moje firme in moje družine ne sme nihče. Če prav razumem, se vse nepričakovano zaključuje. Izvolite, gospod asistent, kakor mi je neljubo, da, obžalujem, zelo neljubo: odvedite svojo milostivo gospo mamo in izvolite! —«

Stari mož se je bil razljutil ter proti koncu že tako vpil, da so ga slišali na cesto. Ko je pokazal pri zadnji besedi vrata, se mu je pokazala od razkačnosti pena na ustnah.

Benjamin je stal, kakor da treska vanj; samo meglilo se mu je pred očmi od neznanih občutkov, ki so mu burkali v srcu. Še preden je mogel kaj reči, se je iztrgala Poldka iz gneče ter ga z vso silo udarila po obrazu.

»Tako, da boš vedel!« je kriknila ter se nato od krčevitega živčnega napada zgrudila očetu pred noge.

»Haha!« se je vsa blazna zakrohotala gospa Amalija. »Zdaj veš! Zdaj veš!« Zavrtela se je ter odvihrala iz hiše.

Medtem, ko so drugi močili Poldko, je Benjamin planil takšen, kakor je bil, za materjo na cesto. Videl je še, da je mati zavila okoli vogla proti mlinu. V temni slutnji, kakor brez pameti, je zaklical in stekel za njo. Videl jo je, kako je planila do zatvornice ter se vrgla na veliko mlinsko kolo. Kolo se je vrtelo, nekaj je zahreščalo in uboga, zblaznela gospa Amalija je strmoglavila v tolmun...

Strašen krik je utonil v pljuskanju temnorjave, narastle vode...

XII.

Tri majhne dogodke moram še omeniti:

Gozdni oskrbnik Benjamin Šolar je sedel drugo pomlad v svoji sobi v Zadru ter strmел na morje. V srcu mu je bilo pusto in prazno. Vso zimo je preživel

v strašni toposti in brezčutnosti. Po materinem pogrebu je naglo izginil iz trga, ne da bi se bil kje poslovil. Zdaj na pomlad v Zadru se mu je zdelo, kakor da gleda vse nazaj kot v bridkih sanjah.

Potrkala je gospodinja ter mu izročila majhen zavitek. Odprl je: v njem je našel drobno pismo brez podpisa in rdeč nagelj.

Pismo se je glasilo:

»Nič več me ne ovira, da bi Vam ne povedala. Tudi osmešiti se ne bojim. Odkar Vas ni, je tako pusto vse, le ta edini nagelj je vzcvetel v Vaš spomin!«

»To je Dana!« mu je šinilo skozi možgane. »Po vsem tem, kar je bilo!« je trpko pomislil in bilo mu je, da bi kričal od bolesti.

Morje se je smehljalo in blestelo v nepopisni pomladni sinjini...

Čez dober mesec se je ustavil na cesti ter začuden zrl pred seboj znan obraz.

»To je Dana!«

V prvi zadregi se je hotel umakniti, toda deklica ga je bila zapazila ter stopila naravnost proti njemu.

»Gospodična Dana?«

»Da, jaz sem!« je zardela. »In se čudite? Zdaj bom nekaj mesecev tu. Krn' bo imel tu podružnico.«

In nehote sta šla ob obali, ne da bi vedela, kam hočeta. Pripovedoval ji je o mestu in o svojem delu, ona o trgu in o potovanju, le Poldke ni omenila niti z besedico. Znašla sta se daleč izven mesta na obali. Solnce je rumenilo valove, ki so se prelivali v tisočerih barvah; njene oči so tajinstveno, v prikrito bolestnem blesku odsevale vse bogato razkošje južnega morja.

Ustavila sta se pod visoko pinijo, odkoder so se videli visoki školji v kanalu in onstran školjev so se zibale ribiške ladje v polnem vetru.

»Zdi se mi, da sem Vam še dolžan pozdrav!« je dejal počasi in zamišljeno.

Deklico je preletel rahel drget; v očeh so se ji zablestele solze.

»Oprostite, ako sem Vas razžalila, toda mene je srce tako bolelo. Bilo je oni večer, ko je profesor Štolfa spet prišel. Poldka je pri mizi vpricho vseh trdila, da Vam ni nikoli ničesar rekla ter bi Vas nikoli ne marala. Nande je takoj vzel klobuk in videlo se mu je, da je jezen. Takrat sem jokala vso noč. Zjutraj sem šla in napisala. Nande je odšel v Gorico ter nesel na pošto. Samo Nande ve, samo Nande je tudi delal na to, da pridem semkaj.«

»In po vsem tem, kar se je zgodilo!«

»Nisem Vas hotela žaliti!« je jecljala deklica.

»Ne, mislim, kljub vsemu temu ste si upali!«

»Ne, prej nisem hotela. Zanimali ste se za Poldko in jaz sem Vam želela z njo vso srečo!«

»In ste skrivali!«

»Da; hotela sem obema dobro!«

»In kaj bi bili Vi imeli za svojo žrtev?« se je trpko nasmejal. »Kajti spominjam se, da ste se napram meni obnašali zelo brezbrizno.«

»Kaj bi imela? Ne vem!« je dahnila deklica ter stala ob njem krotko in vdano kakor plah otrok...

Vso dolgo pot nazaj nista izgovorila niti besede.

»Kaj je Dana pričakovala za svojo žrtev? — Ne vem!«

Ta odgovor je Benjaminu še dolgo brnel po ušesih. In ko je ponoči sedel ob odprtem oknu ter strmел na morje, ki je odsevalo v zvezdah, ter gledal za parnikom, ki je v stoterih lučih plul proti severu, ga je obšlo silno koprnenje. Še tisto noč je sklenil, da pojde domov in na materin grob.

Čez štirinajst dni — Dane ni medtem nič več videl — je neopažen dospel v trg. Napotil se je takoj na pokopališče ter se silno začudil, ko je videl, da je grob ves okrašen s samimi svežimi nageljni. Skrbna roka je bila poravnala prst in nasadila zelenje na gomilo.

Cerkovnikova žena je baš prišla skozi vrata z novimi lonci svežega cvetja. Skoraj je izpustila lonce

iz rok, ko je zagledala Benjaminu, ki je z nemo bridkostjo stal ob grobu.

»Gospod Benjamin!«

»Ali ste Vi nasadili te cvetice?«

»Da, gospod, vse sama!«

»Ali ste se sami domislili?«

»Gospod, saj ste tako naročili?«

»Po kom?«

»Po Malikovi Dani! Še včeraj je pisala, naj skrbim za grob: Da ste tako naročili! In da nikomur ne smem povedati!«

Benjamin je stal kakor vkopan. Tisoč misli mu je brnelo po glavi, tisoč pomislov mu je grizlo v srcu.

»Le skrbite! In koliko sem že dolžan?«

»Gospod, saj ste vse že plačali!«

»Da, da!« se je zavedel. Stisnil je še ženici desetkronski bankovec ter odšel s pokopališča in iz trga.

Drugo jutro je že sedel na parniku, ki je rezal valove mimo istrske obali.

»Kako, da nisem prej videl tega dekleta!?!« mu je šumelo iz valov.

Kralj Matjaž.

Magajna Bogomir.

Vsa cesta ga je bila polna. Iz Ilirske Bistrice je hodil po Reški dolini mimo Vrem v Divačo, iz Divače po Pivški dolini čez Št. Peter v Ilirsko Bistrico, od tam zopet mimo Vrem v Divačo naprej in naprej, celih dvajset let. Nenadoma je privihral v vas s svojimi častitljivimi, srebrnobelimi lasmi in z brado, katere si ni pristrigel gotovo od takrat, ko je začel romati v omenjenem krogu. Vrišč otrok in lajanje psov je naznanjalo ob gotovem času, da je zopet v vasi.

»Blazni Jože, blazni Jože je tukaj,« so vpili starejši otroci in tekli nagajaje mu pred njim po cesti.

»Kralj Matjaž gre,« so vreščali prestrašeni samosrajčniki, katerim so matere dopovedovale, da je blazni Jože kralj Matjaž in da jih bo odnesel v velike Škocijanske jame.

Velik in ponosen je korakal, držeč v roki skrivenčeno bukovo gorjačo, s katero je udarjal obenem s taktom korakov po tleh — ne meneč se za krik mladeži pred seboj.

Le dve stvari sta ga razjezili do skrajnosti: če je kdo rekel, da je posekal nekdo njegovo lipo, ali pa če je kdo omenil, da je gosposka prepovedala vstop v Škocijanske jame. Kakor hitro je zaslišal eno izmed teh dveh stvari, je hitro dvignil svojo gorjačo kvišku, usta so se mu odprla, brada se mu je začela tresti in v oči so mu stopile solze. Kričaje in jokaje se je

spustil za otroki in jih naenkrat razgnal na vse strani. Nato je krenil s ceste in začel z veliko naglico korakati med brinjevimi grmi čez ograde, ne meneč se za zidove in kadunje, v katere se je vtopljal in zopet prikazoval iz njih. Kakor da bi bila valovita pokrajina morje, ki ga samo nosi naprej, se je zdelo tedaj.

Kakor hitro je zavil krog majhnega grička in zagledal na njegovem vrhu veliko, košato lipo, se je za trenutek ustavil. Vsa skrb mu je zginila z obraza in nasmeh se mu je prikazal na ustih. Začel je korakati polagoma navzgor, se usedel, prišedši na vrh pod drevo, in se oziral ves blažen podse v dolino, po kateri se vije Reka in se izgublja na zapadu v velikanske podzemne domove. Ko je te zazrl, se je naenkrat spomnil, kar so mu rekli o jamah, skočil je kvišku in začel korakati s svojimi dolgimi kraki proti zapadu, gledat, je li res gosposka prepovedala vhod v njegove votline. Da so, kakor tudi lipa, njegove, je bil trdno prepričan in gorje mu, kdor bi mu oporekal. V eni izmed teh si je večkrat kuril na kamnu poleg kapnika in zrl v peneče se valovje pod seboj.

Nekoč sem prišel k njemu, ko je sedel pod lipo. »Kako je, Jože?«

Odgovoril mi ni nič, temveč nepremično je strmел v dolino.

»Hočeš tobaka, Jože?«

Tedaj se mu je razširil obraz v zadovoljen nasmeh.

»Daj!«

Dal sem ga. Mirno ga je vzel in si napolnil pipo.

»Zakaj posedaš pod to lipo, ki je daleč od ceste, ob kateri raste vendar vse polno dreves?«

»Bi me rad spravil v kraj, kaj? Ti že pokažem, bedak!« Pa se je spomnil, da ima tobak v pipi in da sem mu ta tobak dal jaz. Naredil je zopet prijazen obraz. Prižgal sem mu tobak.

»Čemu posedam? Kaj ne bi posedal? To je moj prestol, ta trata pod menoj moj tron in lipa je krona nad menoj, da boš vedel!«

Spoznal sem, da se ima za kralja.

»In nikar ne misli, da je to tvoje in tvojih, kar vidiš pod seboj. Vse, vse to je moje. Vi vsi ste le pritepenci na moji zemlji.«

Oči so se mu svetlikale in govoril je z rezkim, sovražnim glasom: »Ta zemlja pozna mene. Vsako jutro, vsak poldan in vsak večer mi zvone zvonovi tam daleč na Suhorju, pri Sv. Joštu v Vremah, pri Mariji kronani na Loki, doli z Barkinskih hribov in tam v dalji nad mojimi jamami pri Škocijanu in v Divači. Vsa polja, vse ograde, vinogradi, loke ob Reki, vse je moje. Kjerkoli hočem, zaspim. A, ni res, kaj?«

»Ali ti ni dolgčas pod lipo?«

»Meni? Misliš, da sem tak kot vi vsi skupaj? Jaz znam govoriti z naravo, jaz sem kralj narave. Glej, tukaj pred menoj pripleza na bilko mravlja, pokima s tipalkami in me vpraša: 'Kdo si ti, neznano bitje?' Odgovorim ji: 'Jaz sem človek Jože.' Tron

je trata pod menoj, lipa krona nad menoj, nebo baldahin nad krono.' Mravlja spleza tedaj polna spoštovanja z bilke. — Pa pride metulj, sede na rožo pred menoj in me vpraša: 'Kdo si ti, veliko, neznano bitje?' Odgovorim mu: 'Tron je trata pod menoj, krona je lipa nad menoj in nebo je baldahin nad krono. Jaz sem kralj Matjaž.' Metulj mi pokima s perutnicami v pozdrav in odleti. Tudi jaz moram iti.«

Vstal je nenadoma in se napotil po brežini, zasa-
jajoč palico v zemljo, tja proti jamam. —

Prišla je vojska in z vojsko so prišli tuji vojaki v vas. Začeli so vrtati rove v zemljo in padla je ponosna lipa na griču.

Tistikrat smo ga videli zadnjič. Ves se je razsrdil, ko smo mu povedali, da lipe ni več. Urno je tekel na grič in prišel še urneje nazaj. Lase in brado si je razmršil, burja, ki je pihala takrat, se je igrala z njimi. Tekal je po vasi, jokal naglas in neprestano vzdihoval: »Moja lipa, moja lipa!« Besno je udarjal z gorjačo po zidovih in plotovih, da so leteli posamezni kosji na vse strani.

Zagledal je vojake, ki so stali v vrsti. Skočil je k njim in jih začel zmerjati z visokim hripavim glasom. Neki častnik ga je ukazal prijeti in ko še ni miroval, ga je dal pretepstati po vojaku.

Ko so ga izpustili, je odšel velik in ponosen. Ni se ozrl na nobeno stran. Njegova postava je utonila obenem s solncem na zapadu. Pastirji so pravili, da so ga videli tisti večer plezajočega po velikanskih čerih pred jamami nad Reko. Od takrat je izginil.

Psalm na višini.

O velik, velik . . . res si velik, Bog!
Pred mano zemlja, morje in nebo
in kamor, kamor seže mi okó
zrem v veličastnost dela Tvojih rok . . .
Strmim, drhtim . . . in gledam, samo gledam
in zdaj šele se v duši prav zavedam,
da velik, velik . . . res si velik, Bog,
in veliko je delo Tvojih rok!

To belo mesto in njegov sijaj
in dih gozdov in vrtov svetli maj
in pa teh ljudstev raznih šumna reka,
ki dan in noč v življenje se izteka
in se vali, šumi naprej . . . naprej
v solzah in sreči v večnosti brez mej,
vse to objel je danes moj pogled,
da sem zadivljen vzkliknil: Lep je svet!

O lep je svet in sladko v njem življenje,
naj sije solnce vanj al pa trpljenje,
saj le v obeh krepí se duše rast;
a kjer ju ni, tam črna je propast!
In kjer ju ni, tam mrtvo je življenje
in duš ne dviga svetlo hrepenenje,
tam ciljev ni, ne dela ne moči,
tam vlada mrzli molk neplodnih dni . . .

O daj še meni plodno v njem živeti,
daj mi radosti, daj mi še trpeti;
in kadar bo končana moja pot,
takrat pa k sebi vzemi me, Gospod,
da bom ves srečen gledal Ti v obraz
in v pesmih pel Ti slavo v večni čas:
O velik, velik . . . res si velik, Bog,
in veliko je delo Tvojih rok!

Janko Samec.

Vabilo na naročbo.

Leta 1868 je naša slovstvena deteljica: Jurčič-Stritar-Levstik zasnovala literarni zbornik »Mladiko«, v kateri je izšla Stritarjeva »Svetinova Metka«, Jurčičev »Sosedov sin« in nekaj pesnitev (Preširen v Eliziju i. dr.). Toda ta leposlovnih zbornik je doživel samo prvi in edini zvezek.

Več kot pol stoletja je preteklo, preden se je osnoval mesečnik z istim imenom. Goriški Slovenci so si omislili svoj lastni mesečnik in mu zdeli ime »Mladika«. V naglici se je to izvršilo in smer lista ni bila do dobra premišljena. Skoraj bi rekli, da je bil to izključno versko-nabožni list, ki je pa že začel takoj drugo leto popuščati svojo prvotno pot in se je izpreminjal v družinsko čtivo, dokler ni z Bevkovim uredništvom prešel v nekako revijo »za vse«. Razmere so ga silile v to. Prinašal je vsakemu kaj: otrokom in ženskem svetu, izobražencem in preprostem čitatelju, organizacijam in društvom, umetniške razprave in gospodinjstvo. »Mladika« je bila pestra, lepa, toda enotno ni bila usmerjena: družinski list je bila in ni bila. Ker se je pa med Slovenci pojavljala čezdalje bolj želja in potreba po družinskem listu, je pravilno sodila Družba sv. Mohorja, da je prav ona posebno poklicana, izvršiti to nalogo in osnovati tak list. Da bi se pa moči našega majhnega naroda po nepotrebem ne cepile, sta se sporazumela izdajatelj K. T. D. v Gorici in Družba sv. Mohorja na Prevaljah in plod tega sporazuma je »Mladike« IV. letnik: Naj bi bila poslej »Mladika« izključno družinski list — posvečen leposlovju, poljudnemu znanstvu, gospodinjstvu, zabavi in naj je list za široke plasti vseh Slovencev, tudi za one, ki niso v državi SHS. Zavaljo tega list ne bo nikdar političen; ne samo, da se ne bo vtikal v domače strankarske boje, izogibal se bo tudi vsega, kar bi v drugih državah, kjer bivajo Slovenci, utegnilo vzbujati preganjanje »Mladike«. »Mladika« bo zgolj kulturna vez slovenskih družin v državi SHS in izven nje. Da bo pa »Mladika« glede svetovnega nazora zavzemala vedno krščanska načela, tega pač ni treba posebej poudarjati. Prvo, kot neko poskusno leto te splošne smeri je poteklo. Ni še povsem taka »Mladika«, kakor si jo želi uredništvo, uprava in bralci, kljub temu pa je število naročnikov dokaz, da je nastopila pravo pot in da upravi ni treba biti žal precejšnjih žrtev, ki jih jo je stal ta mesečnik v letu 1923.

Za prihodnje leto ima uredništvo pripravljenega prav mnogo dobrega gradiva.

Povest »**Knez Srebrjanik**«, ki razkriva žalostne razmere v Rusiji za Ivana Groznega in nam daje razumevati, kako daleč tiče korenine ruske revolucije leta 1917, bo dokončana v V. letniku. (Vsak nov naročnik pa dobi kot prilogo kratko vsebino vseh prejšnjih poglavij, da bo bral nadaljevanje povesti z umevanjem in zanimanjem.)

Zaeno pa začne »Mladika« priobčevati veliko izvorno zgodovinsko povest F. Jakliča: »**Zadnja na grmadi**«. Povest se vrši 1701 v ribniški dolini, ko je bila obsojena na grmado zadnja čarovnica. — Fr. Milčinski nam je poslal »**Haj, bombe na Beli Varoš**«, spis poln humorja in pušic. — Od Ivana Vuka imamo več živahnih črtic; pripravljeni imamo dve drami za ljudske odre, noveli »**Mira**« od g. Mlakarja in »**Anico**« od mladega pisatelja M. R. Tudi zelo zanimiva povest iz deškega življenja »**Otoški postržek**« nam je zagotovljena. Prepričani smo, da bo z njo v našem mladinskem slovstvu utrta čisto nova steza. Pa tudi vsi naši dosedanji sotrudniki-pesniki so poslali že mnogo gradiva.

Izmed poljudno-znanstvene stroke omenjamo dr. A. Breclja, ki bo nadaljeval svoje tako važne članke o zdravstvu, in V. Steska, ki je s spisom »Pregled naše umetnosti« zastavil pero v nerazorano ledino in je njegov spis prvi te vrste v našem slovstvu.

V. Šarabon nam je izročil spis »O gospodarstvu in gospodinjstvu polarnih narodov«. Prof. vseuč. dr. K. Ozvald je obljubil poljudne razprave o vzgoji, I. Vurnik priredi nekaj opisov in načrtov za kmetiško, delavsko, uradniško-enodružinsko hišo, S. Šantel sestavlja razpravo o razvoju okraska za vezenine, kar bi pomoglo našemu ženstvu, da si samo sestavlja obrise vezenja za obleke po danih motivih.

Ostane nam pa tudi zvest sotrudnik strokovnjak M. Humek, ki ima za prihodnje leto pripravljenih 12 razprav o vrtu: o kaljivosti semen, o živih mejah itd. Lea Fatur bo nadaljevala spis o kosmetiki (gibanje — pogoj lepote, snaga in nrvnost pogoj zdravja, hoja in kretnje, lepotila, estetika v obleki itd.). Tudi Umna gospodinja ima polno perišče koristnih zrn, da jih razspe naročnikom. Kajpak da se bo izkazala naša »Kuharica« z izvirnimi jedilniki — ge. M. R. in drugih strokovnjakinj.

Da bo pa urejevanje bolj vsestransko poudarjeno, je prevzel oceno pesni in »Mladikarjeve odgovore« dr. Joža Lovrenčič, uredništvo ugank pa Peter Butkovič, ki je kot strokovnjak dvignil našo uganko od navadne pratikarske med take, ki so pri velikih narodih v navadi in ki imajo nalogo bistriti duha in ga napraviti okretnega pri razmišljanju.

S temi imeni pa še nikakor ni izčrpan zbor naših sotrudnikov in bodo ostali »Mladiki« zvesti tudi Ivan Pregelj, Al. Remec, Fr. Bevk, L. Podlogar, Fr. Kotnik, Fr. Terseglav, Narte Velikonja. Pisateljica Marija Kmetova je obljubila sodelovanje in uredništvu izročila prevod »Kristusovih legend« od Selme Lagerlöf. Pripravljen je prevod zelo zanimive povesti laške pisateljice Matilde Serao »Deveta dežela« i. dr., nekaj krajših prevodov imamo tudi še iz ruščine in španščine. Gotovo bo zanimal naročnike spis prof. Grafenauerja iz Štipa. Obljubil je opisati zgodovinsko, zemljepisno in kulturno — Macedonijo.

Pripomnimo, da izide 1. številka »Mladike« že za božič v novi, praznični zunanosti.

Snovi za leto 1924 ima torej »Mladika« dovolj in jako zanimive. Toda njej je treba tudi naročnikov. Letos je bila izguba pri tako obširnem listu (»Mladika« obsega 60 pol osmerke!) zelo občutna. Ker se je od lanskega leta vse podražilo: papir, mezde, poština — mora založništvo dvigniti **naročnino na 84 Din.** Dokaj visoka se bo zdela taka naročnina. Toda če pomislite na ceno drugih knjig, je vendar »Mladika« še polovico cenejša kot katerakoli druga knjiga in zaeno resnično nadomešča s tako različno vsebino več knjig. Le če bo število naročnikov rastlo, je mogoče vzdržati izdajanje »Mladike«. Zato prosimo vse naročnike: Ostanite zvesti »Mladiki« še nadalje! Prvo številko 1924 pošljemo vsem naročnikom. Nikar je ne vračajte. Če bi pa kdo res ne utrpel več naročnine, jo vrni takoj upravi na Prevalje (ne uredništvu v Ljubljani!).

Bodite pa tudi agitatorji za »Mladiko«! Pokažite jo prijateljem!

Vsakdo pa, kdor pridobi 10 novih naročnikov, dobi sam ves tekoči letnik 1924 »Mladike« brezplačno.

Na delo za »Mladiko«, mladi, živahni agitatorji! Morda pride čas, ko bo skoro vsak Mohorjan tudi naročnik družinskega lista »Mladike«.

Ljubljana-Prevalje, 1. decembra 1923.

Za upravništvo:

Družba sv. Mohorja na Prevaljah.

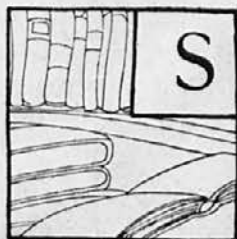
Za uredništvo:

F. S. Finžgar in Fr. Bevk.

Pregled naše umetnosti.

Viktor Steska.

(Nadaljevanje.)

Slika uprizarja Marijino vnebovzetje. Med posamezne dele je vpletenih več šopkov z lilijami in rožami, nekaj sadnih vencev in kartuš. Freska je dobro ohranjena, barve so žive, otenjava krepka. Marijo prinašata dva angelca na oblakih v nebesa. Marija razprostira roke in hiti nasproti svojemu nebeškemu Sinu, ki ga spremljajo štirje angelci, noseči križ. Bog Oče, s svetovno kroglo v levici, drži z desnico krono, da jo posadi Mariji na glavo. Nad to sliko gleda prizor na levi poleg sv. Petra šest apostolov, na desni pa pet.

Slikar se ni podpisal; ljudje govore, da je sliko napravil Italijan. Slika ima po sestavi, posameznostih in po barvi vse Ilovškove lastnosti; moti le okvir, ki ni baročen ali rokoko, ampak klasicistovski. Mogoče pa je, da je Ilovšku okvir slikal drug umetnik, ali si je pa tudi sam privoščil nekoliko spremembe.

V Kostanju župnije Šmartno v Tuhinju sta arhitekturno okrašena oba prva stranska oltarja. Ker je vsaj en oltar iz l. 1741, smemo sklepati, da je tudi freska iz tega leta. Značaj freske je Ilovškov.

V vodiškem župnem arhivu čitamo, da je freske v Skaručini slikal Franc Jamšek l. 1748. Ker pa ne vemo za nobeno drugo fresko tega slikarja, je upravičen dvom, je li res Jamšek početnik teh fresk. Meni vsaj se vedno verjetneje dozdeva, da je te freske naslikal Ilovšek. Mogoče je Jamšek pomagal Ilovšku in tako se je po letih, ko se je vpisala v kroniko ta beležka, zgodila pomota. Ker so te slike že popisane v Domu in svetu, 1912, 248—254, zato jih tu lahko preskočimo.

Ni izključeno, da je tudi lepa freska v frančiškanski cerkvi v Samoboru Ilovškova. Steno za velikim oltarjem krasi namreč Marijino vnebovzetje. Barve so videti deloma prebarvane, celotni vtisk je pa zelo ugoden. Sestava je podobna Ilovškovi, tudi čas 1752 govori zanj. Čudno je le to, da zremo na tej sliki le tri barve: belo, modro in rdečo. Morda je hotel slikar ustreči narodovi želji, da je izbral barve hrvatske trobojnice.

Samostanska kronika nam pripoveduje o tej freski vse, kar želimo izvedeti, le o umetniku molči.

Kronika pripoveduje, da so l. 1752 podrli leseni oltar, ki so ga postavili l. 1689. Ozadje na steni so dali slikati. Slikar je moral uprizzoriti Marijino vnebovzetje, spodaj pa apostole, strmeče ob odprtem grobu Marijinem. Na sliki občudujemo bogato arhitekturo. Ljudje pripovedujejo, da je to delo izvršil luteran, ki se

je pa spreobrnil. Domače ljudstvo govori, da je hotel luteran domačin ob času protestantizma Marijo prav grdo naslikati, pa jo je nasprotno prav krasno dogotovil. To ga je nagnilo, da se je spreobrnil. Dobrotnik tega oltarja je bil Anton Jožef grof Auersperg, zadnji kranjski deželni glavar, katero dostojanstvo je cesarica Marija Terezija 1751 ukinila. Tedanji frančiškanski gvardijan p. Arhangel Mihelič je izplačal slikarju 100 gld., zidarju, ki mu je cmet za fresko pripravljaj, 32 gld., za poslikanje in pozlačenje tabernaklja 72 gld. 25 kr., dočim so mizarsko in klesarsko delo opravili domači samostanski bratje.¹

V Šent Juriju pri Kranju so l. 1747 dozidali novo župno cerkev. Tri leta pozneje je svetišče dobilo nov okras, lepo fresko, ki predstavlja sv. Jurija v nebeški slavi. Na vrhu krona sv. Trojica Marijo. Sv. Jurij priplava na oblaku v nebesa, oblečen kot rimski vojak z mečem ob boku. V medaljonih in v diagonalnih kotih so manjše slike, ki pripovedujejo dogodke iz življenja tega svetnika, kakor jih sporoča legenda.

V vrhnjem desnem kotu trga sv. Jurij, oblečen kot rimski stotnik, Dioklecijanov na steber pripet razglas zoper kristjane. Zato ga uklenejo in mu dajo piti strupeno pijačo. Svetnik kupo prekriža in pijača izgubi strup. Čarovnik, ki mu je ponudil kupo, ostrmi in se spreobrne. To kažeta prizora v drugem in tretjem kotu. V četrtem kotu gledamo prizor, ko rabelj svetniku seka glavo. V dveh nasproti si ležečih medaljonih je umetnik predočil svetnika, ko deli svojo imovino med ubožce in ko stoji pred umirajočo ženo, morda soprogo deželnega poglavarja Dacijana, Aleksandrijo po imenu, ki je vprav pred smrtjo postala kristjana.²

Na sliki ni slikarjevega imena, ustno izročilo ga ne pozna, arhiv ga ne omenja, vendar pa upam, da se ne motim, če to lepo fresko, ki jo je pred leti obnovil Matej Sternen, pripisujem Ilovšku. Arhitektura, skupine, angelci, šopki, vizionistični način sestave, vse govori za Ilovška. Tudi čas se ujema. Pod skupino svirajočih angelcev čitamo letnico 1750. Dalje nam tudi kronogram kaže isto letnico. Ta slove: PertVLIt In terrIs arCtIssIMa proeLLa VICtor nVbIbVs eLIIs LVCE CorVsCVs oVat (Prestal je na zemlji najstrašnejše boje, kot zmagovalec se raduje v svetli luči, ko je pregnal oblake).

V Komendi pri Kamniku je ustanovil Peter Pavel Glavar beneficij in je zato l. 1752 sezidal beneficiatu

¹ Kronika frančiškanskega samostana v Samoboru.

² Jacobi a Vorragine: Legenda aurea, 259.

hišo. To hišo krasi tri freske, ki so brezdvomno Ilovškove. Na pročelju spredaj je naslikan Jezus, ki izroča sv. Petru ključ nebeškega kraljestva. Desno steno krasi sv. Florijan in levo Marija z Detetom, ki teme svoje glave ljubeznivo naslanja na Marijino lice. Škoda je, da je samo zadnja freska še nedotaknjena, obe prejšnji pa sta tako močno obnovljeni, da bi jih nihče Ilovšku ne prisodil. Gotovo sta od vremenskih nezdolžno silno trpeli, zato je bila obnova potrebna.

Na Brdu je na župni cerkvi al fresco slikana solnčna ura iz leta 1754 in kapelica sv. Peregrina. Mislim, da je tudi to delo Ilovškovo. Bržkone so Ilovškove tudi freske na starem župnišču na Bledu, na neki hiši v Radovljici (Predtrg), na bivšem sodišču v Novem mestu in skoro gotovo tudi v Povodju št. 4 pri Skaručini »pri Rebolu«. Tu sta za hišo na posebnem prizidku naslikani dve sliki: 1. Sv. Florijan in 2. Jezus na križu z Marijo, sv. Janezom in sv. Magdaleno. Tedanji gospodar Adam Vergant je dal podobi naslikati l. 1722, kakor kaže napis. Te dve freski sta dobro ohranjeni kljub svoji dvestoletni starosti in sta prejkone mladostno Ilovškovo delo.³

Brezdvomno se nahaja še nekaj Ilovškovih fresk, zlasti na Štajerskem, samo da še niso znane. Sklepati smemo to iz dejstva, da za nekatera leta nimamo znamenitih nobenih del.

Ilovšek je imel sina Krištofa Andreja, ki je bil rojen v Ljubljani 28. novembra 1729. Ta se je poročil 24. avgusta 1756 z Dorotejo Šlibar in kot vdovec 14. sept. 1761 z Uršulo Walland. Ljubljanski meščan je postal l. 1757. Svojege očeta je preživel le za 12 let in je umrl 18. maja 1776.⁴ Svojih slik ni podpisaval, zato ni niti ena znana. Bržkone je njegova slika Brezmadežna iz l. 1767 na Peščati (ž. Sv. Jakoba ob Savi).

Ilovšek je bil izrazito freskant. Samo eno njegovo oljnato sliko poznamo: sv. Družino pri Sv. Petru v Ljubljani. Ta slika pa spričuje, da je bil Ilovšek tudi spreten slikar z oljnatimi barvami. Risba je mogočna, barve sijajne.

Čudno je, da vemo pri freskantu Ilovšku samo za eno oljnato sliko, pri njegovem sodobniku Mencingerju pa samo za eno fresko, in sicer za Marijo Snežnico v neki sobi novomeške proštije. Na stropu gledamo v višavi Marijo, spodaj na levi sv. papeža Liberija in na desni oba darovalca — ustanovnika cerkve Marije Snežnice v Rimu.

Ilovšku je bil gotovo Julij Quaglio vzornik. Če primerjamo Ilovškove freske pri Sv. Petru v Ljubljani

s Quaglievimi v ljubljanski stolnici, opazimo takoj sličnost v uporabi prostora in v razporedbi snovi. Vzemimo si za predmet oba stropa. Oba sta iluzijsko naslikana kot odprto nebo. Glavni prizor je v sredi, okrog se vrste množice angelcev, ob straneh so porazvrščeni postranski dogodki. Ta način sestave je sprejel Ilovšek za svoje vodilo in ga skoro dosledno izvajal pri svojih večjih freskah, n. pr. v svetišču v Kamniku, na Žalostni gori pri Mokronogu, v Štepanji vasi itd.

V mladostni dobi je imel Ilovšek tako bujno domišljijo, da mu je bil vsak prostor pretesen. Vse mogoče skupine je z veliko virtuoznostjo pričaral na steno. Za manjše prizore mu služijo diagonalni koti in medaljoni. Slikar pa ni pomislil, da je s tem prostor prenapolnil, da je opazovanje in motrenje otežkočil in omračil jasnost slike.

Polagoma se tega zaveda in kompozicije postajajo manj pestro posute s posameznostmi, glavni prizor se ujasni, postranski se umikajo in krčijo do najpotrebnejših, n. pr. v Šent Juriju pri Kranju in v Lescah.

Nekaj pa goji Ilovšek, česar pri Quagliu ne opazujemo. Ilovšek je velik prijatelj cvetic, šopkov in vencev. Na vseh njegovih freskah jih nahajamo.

Večkrat srečavamo pri Ilovšku podoben načrt v sestavi slik. V Kamniku, v Lescah, v Šent Juriju n. pr. nosijo angelci Marijo proti nebesom, v Štepanji vasi sv. Štefana; na prvih treh slikah venča sv. Trojica Marijo, na vseh slikah sipljejo angelci cvetje.

Risba je pravilna, združena z veliko spretnostjo in prožnostjo; vse je lahko, vse naravno, nič težkega, okorelega.

Barv sicer naš umetnik nima mnogo na izbiro, a kar jih ima, so prijetne, lahke, svetle in skladne. Seveda danes ni lahko soditi o njegovih barvah, ker se je le malo njegovih fresk ohranilo nepokvarjenih in nedotaknjenih. Vsaj deloma dobro ohranjene pa pričajo o lepem soglasju.

Ali je Ilovšek s časom napredoval? Njegov vrstnik Mencinger je stopal vse življenje od stopnje do stopnje vedno više. Pri Ilovšku tega ne opazujemo. Sestava je pač vedno jasnejša, kupičenje prizorov z leti izgineva, risba pa se mi zdi, ni hodila po poti navzgor, marveč sodim, da je šentpeterske freske komaj še kje dosegel. Ali je bila temu vzrok bolezen, o kateri toži v oporoki, ali kaj drugega, ne vemo; vsekako pa je bil Ilovšek velik mojster, spreten risar, uren in marljiv delavec, ki ga v freski pri nas še nihče ni dosegel.

(Nadaljevanje spisa v V. letniku »Mladike«.)

³ Dom, in svet, 1912, 250.

⁴ Matice stolne cerkve v Ljubljani.

Po okrogli zemlji.

Politični pregled.

Nemčiji je usojeno, da izpije kelih trpljenja — in tudi kazni — do dna. Opustitev pasivnega odpora v Poruhrju ter konec gospodarske vojske s Francozi — vse to je prepozno došlo: popolni razlom je bil že na potu in se ni dal ustaviti. Marka je padla kakor bi niti v bajki ne mogli predvidevati. Če se za kilogram kruha zahteva deset milijard mark in če se tiskajo bankovci po 100 bilijonov (v številki izraženo: 100.000.000.000.000), potem so to številke, ki si jih niti predstavljati več ne moremo.

Posledice — ki se pa še niso pokazale v vsej svoji grozi — so nepreračunljive. Tovarne v množicah odpuščajo delavce, ker nimajo več plačilnih sredstev — poskusi z zemeljsko in rentno banko so se žalostno poneresčili — brezposelnost divje narašča, živil primanjkuje, po večjih mestih se vršijo krvavi poulični boji med brezposelnimi in policijo, razne skrajno levičarske stranke povečujejo zmedo, ker mislijo s tem pridobiti. Splošni zmedi se je pridružil še spor med osrednjo berlinsko vlado, ki hoče vladati centralistično, in med vladami posameznih zveznih držav, izmed katerih kažejo najostrejšo nasprotje Bavarska, Saksonska in Thüringen.

Bavarska ima monarhistično vlado, ki stremi za vzpostavitev starih kraljevih hiš. Osrednja berlinska vlada pa je strogo republikanska. Do odkritega razpora je prišlo, ko je berlinska vlada odstavila generala Lossowa kot poveljnika 7. obrambenega okrožja na Bavarskem. Bavarska vlada je odgovorila s tem, da je imenovala Lossowa za poveljnika vseh bavarskih čet. Spor se je končno poravnal in je berlinska vlada obljubila, da bo ustregla zahtevam bavarske vlade po večji samostojnosti.

Saksonce, ki so imeli komunistično vlado in tako-zvane »proletarske stotnije«, pa je Berlin s silo ukrotil. Ker se predsednik saksonske vlade dr. Zeigner ni hotel pokoriti ukrepom berlinske vlade, je vkorakala v glavno mesto Draždane državna bramba, dr. Zeignerja so odstavili in zaprli, proletarske stotnije razpustili in razorožili ter imenovali novo vlado.

Veliko zmed so povzročili v Poruhrju separatisti, to so oni, ki so za samostojno rensko republiko. Njihovo število je precej veliko — dasi kljub francoski pomoči nimajo večine — ter razpolagajo celo z lastno armado. Zasedli so najprej mesto Aachen tik ob belgijski meji ter proglasili rensko republiko. Sledilo jim je še nekaj mest, toda večina poreskega prebivalstva noče o tem nič

slišati. Zato separatisti niso mogli doseči nobenih trajnih uspehov in se celo zdi, da njihovo gibanje pojema.

Državna oblast je ob teh razmerah seveda izgubila skoro vso veljavo. To se v posebno svetli luči kaže v tem, da se veliki industrijalec Stinnes, ki je gospodar največjega dela nemške industrije in lastnik ogromnih premoženj ne samo v Nemčiji, temveč po vseh delih sveta, na svojo roko brez ozira na berlinsko vlado pogaja s Francozi in da na drugi strani stavi svoje pogoje osrednji vladi. Tako pomeni Hugo Stinnes državo v državi.

Francozi s kruto hladnostjo stoje ob strani in čakajo. Očividno razmere za njihove načrte niso zrele. Najbrž čakajo na popolen razpad Nemčije, s čimer upajo na najbolj temeljit način za vedno odstraniti strah pred Nemčijo. Njihovo pogajanje naravnost s Stinnesom in njihovo neprikrito podpiranje renskih separatistov kaže na to.

Angleži so radi francoske politike vedno bolj slabe volje. Zakaj s propadom Nemčije je istočasno propadel izdaten angleški trg; zato na Angleškem nevarno raste brezposelnost, ki se še povečava radi tega, ker izdelki iz držav s slabo valuto radi svoje cenosti vedno bolj preplavljajo Anglijo. Zato so predlagali sedaj Francozom in Amerikancem, da se skliče v Berlin konferenca, ki naj se posvetuje o plačilnih zmožnostih Nemčije.

V Jugoslaviji se je meseca oktobra začelo novo zasedanje narodne skupščine. Za predsednika je bil zopet izvoljen radikalec Ljuba Jovanović. Načrt opozicije radi skupnega nastopa proti vladi se je radi odpora zemljoradnikov izjalovil. Značilno je, da avtonomistična misel vedno bolj pridobiva tudi med Srbijanci. Tako sta dva odlična srbijanska politika — eden izmed teh je bivši poslanik Ljuba Mihajlovič — sklicala v Zagrebu sestanek, na katerem se je osnovala »stranka srednje linije« in je po programu zmerno avtonomistična. — V narodni skupščini se je izvršila burna manifestacija za pravice primorskih Slovencev in Hrvatov proti odloku tržaškega in videmskega prefekta o dvojezičnosti časopisov. Govoril je ob živahnem pritrdjevanju vse zbornice posl. dr. Hohnjec. Italijanska vlada je glede na to odredbo preklicala. — Z veliko slovesnostjo se je izvršil v Belgradu krst prestolonaslednika, ki je po svojem starem očetu dobil ime Peter. — Umrli je v Belgradu znani globokovidni državnik Stojan M. Protić. Bil je skozi dolgo vrsto let najodličnejši delavec v radikalni stranki ter je pred vojsko kot finančni

minister pokazal izredne zmožnosti. Pokojnik je bil eden izmed tistih redkih državnikov, ki pri politiki ni nič zasluzil — umrl je brez znanjšega premoženja — in ki se je rajši umaknil iz političnega življenja, kakor pa da bi podpiral politiko, katera se ni ujemala z njegovimi načeli. Bil je velik prijatelj Slovencev. — Prav v zadnjem času je prišlo do razpora med Jugoslavijo in Bolgarijo. To pa radi napada na jugoslovanskega vojaškega atašeja v Sofiji. Razpor se je poravnal.

V Avstriji so se izvršile volitve v državni zbor in deželne zборе. V prvem so dobili krščanski socialci 81 poslancev, socialisti pa 67. Vladal bo še naprej veliki državniški talent prelat dr. Seipel. V koroški deželni zbor sta bila izvoljena dva Slovenca. Število slovenskih glasov je od zadnjih volitev padlo samo za enega.

Carizem in revolucija.

F. Terseglav.

(Nadaljevanje.)

Za Nikolajem I. je zasedel prestol Aleksander II., ki si je zavoljo osvobojenja kmetov-tlačanov zaslužil v ruski zgodovini ime carja-osvoboditelja. Užival je v svoji mladosti dobro vzgojo, bil je pa po naravi slabič, podvržen vplivu svoje okolice in omahljiv, tako da je v svojih zakonodavnih zamislih, namesto da bi se držal ene smeri, kolebal z ene strani na drugo. Kakor Aleksander I.

Kievska Pečerska lavra (samostan), najstarejše kulturno središče Rusije in slovanstva.

je bil tudi Aleksander II. izpočetka pristaš dalekosežnih reform. Osvobojenje mušikov se mu mora po pravici šteti v osebno zaslugo, dasi je postala ta reforma neodločljiva in nujna zahteva danega časa. Upiral se ji je resno le del starokopitnega plemstva, dočim je liberalno plemstvo pod vodstvom Rostovceva, Miljutina, Lanskega, Unkovskega, Golovačeva i. dr., vobče vsa tako zapadnjaška kakor slavjanofilska inteligenca, po smrti Nikolaja glasno terjala osvobojenje kmetiškega stanu.

Sicer pa je sililo k temu obupno gospodarsko in denarno stanje Rusije po nesrečni krimski vojski, ki je povzročila bankerot državne kase. Vojska z zapadnimi velesilami je pokazala, da Rusija ne zdrži konkurence z izomikanim svetom veleobrtnege zasebnega kapitala, ako se ne postavi njeno gospodarstvo na popolnoma drugo socialno podlago, na podlago svobodnega, v denarju plačanega dela. Nadaljnji razvoj in razmah ruske države na podlagi tlačanskega dela pod »očetovsko« upravo plemstva ni bil več mogoč, ker je podložništvo mušikov osiromaševalo tako kmeta kakor tudi večji del plemstva. Ljudstvo je naraščalo in spričo pomanjkanja zemlje fizično in moralno propadalo; zemlja se s takim delovnim materialom ni mogla pametno in izčrpno obdelovati, dočim je v inozemstvu popraševanje po ruskem žitu naraščalo; ruska veleobrt, ki je dozdej delala s tlačani, je kričala po svobodno-pogodbnih delavcih, da vzdrži svojo proizvodnjo, ozir. jo poveča in uspešno tekmuje z inozemsko; država, ki zavoljo tajnosti svojege proračuna ni dobivala v Evropi kredita in je bila zato navezana samo na davčno sposobnost kmetiškega ljudstva, je terjala zvišanje kmetiške proizvodnje, delavoljnosti in zasebnega blagostanja širokih slojev, kar ni bilo mogoče drugače kakor potom ukinjenja podložništva. Stari plemiči, osobito pa plemkinje, so sicer mislili, da je napočil konec sveta, toda stvar se ni dala več ustaviti. Car je imenoval komisijo pod predsedstvom Rostovceva, ki je kmetiški položaj proučevala, se posvetovala o brezštevilnih reformnih načrtih, prestala hudo borbo z nazadnjaško strujo, končno pa nekako po štirih letih izdelala zakon od 19. februarja 1861, s katerim se odpravlja kmetiško suženjstvo, v času, ko je v ostalem svetu kmet že davno dihal svobodo in v njej napredoval ter dosegel že izvestno stopinjo politične in stanovske samozavesti. Saj so še, ko je izbruhnila revolucija l. 1917, živeli v Rusiji ljudje, ki so bili okusili na svojem hrbtu bič plemiškega upravitelja! Tako nam marsikateri pojav ruske socialne zgodovine zadnjih let postane razumljiv...

Omenjeni zakon ni rešil kmetiškega vprašanja po enem kopitu, marveč je upošteval predvsem različnost zemlje po posameznih gubernijah; nadalje niso dobili vsi kmetje enako veliko zemlje, marveč se je plemiškim seljakom (okolu 12 milijonov duš) dodelilo vsakemu povprečno po 3 desjatine, državnim seljakom, ki so obdelovali erarično zemljo (okoli 10 milijonov) po 7 desjatin, carskim seljakom (87.000 duš) pa okoli 5 desjatin. Vobče plemiški seljak ni dobil dosti več zemlje v last, nego jo je že prej obdeloval, in je ostal slejkoprej »zemlje lačen«, vrhtega jo je moral odkupiti od plemstva na podlagi državnih odkupnih obligacij, ki so se imele amortizirati v 49 1/2 letih, in radi katerih se je kmetško ljudstvo, ki je ob osvobojenju itak bilo brez dovoljnega gospodarskega inventarja in kredita, še zadolžilo. Sploh je bil odkup obsovažen kakor tudi neenaka odmera zemlje, tako po količini kakor po kakovosti, in različna odkupna cena; tudi ni bil odkup obvezen. Vendar se je pa dejansko izvršil zlasti po prizadevanju »mirskih (srenjskih) posredovalcev«, ki so bili od državne uprave precej neodvisni

uradniki, kateri so osvobojenje praktično izvajali ter sodelovali pri sklepanju »ustavnih pisem«, to je pogodb med vlastelini in onimi kmeti, ki se niso odkupili, ampak ostali pod podložništvom, toda z določenimi pravicami in dolžnostmi. Aleksandrova reforma je bila velik korak naprej, toda prišel je, kakor vobče vse carske reforme, prepozno in ni izpremenil vladi neprijaznega razpoloženja ljudstva, ki je vse te reforme vedno smatralo kot po nujnosti stvari izsiljene in neodkritosrčne ter je za vsakim korakom vlasti slutilo kakšno »prevaro odzgoraj«. Tako je ostalo do leta 1917... V resnici si ruski kmet tudi po tej reformi gospodarsko ni veliko opomogel, najboljša zemlja je ostala v plemiških rokah in vsake organizacije oropani kmet je padel v roke vaškim oderuhom. Zlasti pa je bilo osvobojenje izkaženo po tem, da ni kmetiškem ljudstvu obenem z gospodarsko svobodo dalo tudi politične (kakor je to storil v našem desetletju boljše-vizem). Vlada je sicer dovolila nekaj avtonomije »miru« (srenji), v kolikor je mir upravljal tisto zemljo, ki je slejkoprej ostala skupna last, toda ta avtonomija se je bistveno sukala zgolj okoli porazdelitve skupne zemlje in državnega davka na posamezne kmetiške glave. Radi tega sta selski starosta in njemu predpostavljeni volostni starešina napram kmetom predstavljala tudi le »načelstvo«, ki je, hočeš nočeš, izvrševalo povelja birokracije; faktični gospodar v občini in volosti je bil »volostni pisar«, prebrisana betica, malokdaj pošten, podkupljiv in šestokrat eksponent policije. Mir je vrh tega silno omejeval svobodo seljaka, ker je bila vsa srenja odgovorna za vplačevanje celokupne davčne vsote, radi česar je morala svoje člane tako privezati na zemljo, da ni nihče smel nikamor iz mira, si ni smel svobodno izbrati drugega poklica in se je lahko po volostnem sodu kaznoval; tako se mu je mogla odvzeti tudi zemlja, so ga lahko prisilili na drugo delo ali ga izgnali in podobno. Z eno besedo: kmet tudi pod Aleksandrom ni postal svoj lastni gospodar.

Vendar je kmetiško ljudstvo živelo dalje v svoji topi in neodkritosrčni vdanosti, pač pa se je puntalo plemištvu. Osvobojenje kmetov ni bilo zadovoljilo ne nazadnjaške ne naprednjaške plemiške struje in plemištvu je pod Aleksandrom predstavljalo nekaj časa eno samo opozicijo. Liberalno-demokratska struja, ki je bila posebno razvita med dvorjanstvom tverske gubernije, je zahtevala, da se sezovejo zastopniki ljudstva na zemske sobore; da se proglasijo ustavne svoboščine in da se davčno breme zvali s kmetijskih ramen tudi na plemiška. Liberalni dvorjani so po pravici opozarjali, da je odprava tlačanstva brez podelitve samouprave ljudstvu nepopolno delo, da se mora uradništvo napraviti odgovorno za svoje poslovanje pred nepristranskim sodom in da se morajo vobče odpraviti vse stanovske predprave. Vlada se je te plemiške opozicije bolj bala nego nezadovoljstva neprosvetljene kmečke mase in je opozicionalce iz Petrograda izgnala, najbolj smeje pa poslala v Sibirijo. Kajti ničesar se ni nobena carska vlada bolj bala, nego kakšnih korenitih in dosledno izpeljanih reform, ampak je zmeraj hodila vijugasta pota. Tudi pod carjem osvoboditeljem se je reakciji kmalu posrečilo spraviti vlado s pravega tira, napredek zadušiti in začeto delo izpačiti. Baš pod tem carjem sta se svobodomiselnost in nazadnjaštvo v vladi vsakih par let menjavala, da je ljudstvo izgubilo še bolj zaupanje vanjo. Povod prvemu reakcionarnemu sunku je bila poljska vstaja leta 1863, katero je udušil general-gubernator Muravjov z obešanjem, zažiganjem vasi, ropanjem ter pošiljanjem tisočev in tisočev ljudi v Sibirijo. Reakcija, kateri so se pridružili v imenu ruskega pravoslavja tudi nekateri slavjanofili pod vodstvom pisatelja

Katkova, je zagovarjala protipoljsko politiko vlade tembolj, ker so stali na strani Poljakov vsi ruski liberalni plemiški krogi, mladina in oni inteligenti, kateri so bili že od socialističnega duha prožeti, predvsem dijaki, ki so po začetnih Aleksandrovih šolskih reformah zelo narastli in uprizorili prve visokošolske nemire. Vlada jih je seveda s pomočjo vojaštva zadušila, potem pa zopet vajeti nekoliko popustila, dokler niso prišli ua sled mnogobrojnimi tajnimi političnimi organizacijam, katere so čezdalje bolj dobivale nasilni in zarotniški značaj. Ideja liberalizma, ki je hotel mirno postavno preobrazbo države po načelih zapadnih, na prosvitljenem meščanstvu slonečih ustavnih držav, se v ruski mladini te dobe sploh ni razvila, marveč je ta takoj sprejela vase socializem, in sicer v njegovi najskrajnejši obliki. Liberalni del plemstva je spričo tega silil na pametno reformo v smislu deželne samouprave, kar se je v letih 1862, 1863 in 1864 tudi zgodilo z zakonom o »zemskih upravah«.

Tudi ta zakon je bil na sebi ogromnega pomena. Z njim so se osnovala ujezdne (okrajne) in gubernijske zemske uprave z zemskimi skupščinami, to je neke vrste deželnimi zbori na podlagi indirektno volilne pravice za kmete z izvestnim premoženjskim cenzusom; plemiči so volili direktno. Toda zemske uprave niso imele tik do revolucije l. 1917 čisto nobene izvršilne moči, marveč so bile celo v najmanjših zadevah popolnoma odvisne od birokracije, tako da je v guberniji pravi gospodar nad zemstvom bil gubernator, v ujezdu pa »policmajster« s svojimi volostnimi in selskimi policaji. Zemstva sploh niso imela sreče. Vlada jih je smatrala za kotišča revolucije in

Ruska kmečka deklica z velikonočnim darom (pirhi).

njihovemu samoupravnemu delovanju metala pod noge polena, nadzirajoč jih po policiji; mužiki so člane zemске uprave (nekake deželne odbornike) smatrali za od vlade podkupljene organe; selska »bednota«, to je kmetiški proletariat, je zemstva naravnost sovražil kot zastopstva kmetov-bogatinov, takozvanih »kulakov«; mlajši rod jih je imel za liberalno-nazadnjaške; delavstvo pa jih sploh ni priznavalo, ker v njih sploh ni bilo zastopano. Vendar pa so zemstva kljub svojim velikim nedostatkom mnogo storila zlasti za šolstvo in kolikortoliko zbudila v kmet-skem prebivalstvu samoupravni politični čut; tudi je njihova stalna opozicija proti birokraciji vzdrževala in množila revolucionarnega duha. Podobno je vlada l. 1870 dala samoupravo tudi mestom, kjer načeluje gradski upravi gradski »golová«, ki pa je odgovoren gubernatorju in zato bolj vladni nego meščanski samoupravni organ; zaradi visokega premoženjskega cenzusa so mestne uprave izključno v oblasti bogatega trgovstva. Sicer pa je zdravi razvoj tako deželne kakor mestne samouprave skoroda onemogočen s tem, da ni dovoljena pravica shajanja volivcev s svojimi zastopniki, in to do velike revolucije 1917. Volitev volivnih mož za zemsko upravo je nekak uradni akt, ki se izvrši brez javne agitacije, brez shodov, brez javne diskusije pod nadzorstvom vsemo-gočnega policijskega pristava. Vsi carski reformni zakoni so označeni po tem, kakšna je bila vlada, ki jih je izdelala: ali liberalna ali reakcionarna. Radi tega ni v njih nobene enotnosti, doslednosti in stopnjevanja od dobrega k boljšemu. Navadno en zakon pobija drugega, »temne sile« ne dajo svobodoljubju razmaha in ga komaj porojenega zadavijo. V aleksandrovskih reformah ni bilo nobenega sistema; bile so zgolj krparija na poslopju, ki je stalo na gnilem temelju. Reform niso izdelali ljudje, katerim so bile potrebne, marveč uradniki, ki niso ljudstva čisto nič poznali in se javnega sodelovanja ter kontrole bali. Reforme se niso postavile na kakšno splošno podlago, ampak so hotele ozdraviti samo kakšen posamičen pojav obče družabne bolezni. Kmet se je oslobodil, ni pa dobil dovolj zemlje za svojo prehrano in je ostal brez groša, oziroma se je moral zaradi primeroma visokega odkupa zadolžiti, oziroma za visoko najemnino od veleposestnika zemljo najemati. V tem boju za obstanek je prišlo na vrh nekaj vaških oderuhov, velenajemovalcev in špekulantov, ogromna večina mužikov pa je tvorila divjo, razgnevljeno, zagrenjeno družbo prosjakov, tisto »bednoto«, ki se je potem zbrala s strašnim fanatizmom okoli rdečega prapora boljševizma. Plačevanje odkupa, najemnine, zaostanki na državnih davkih in druge obveznosti so znašale 50 do 200 % več nego dohodki iz zemlje, veleposestvo je izvažalo žito v Evropo na račun domače prehrane siromašnega kmetijstva, periodične lakote so morale ljudi na sto tisoče. Naraščajoči revolucionarni pokret pa je vlada zdaj dušila z naraščajočo reakcijo.

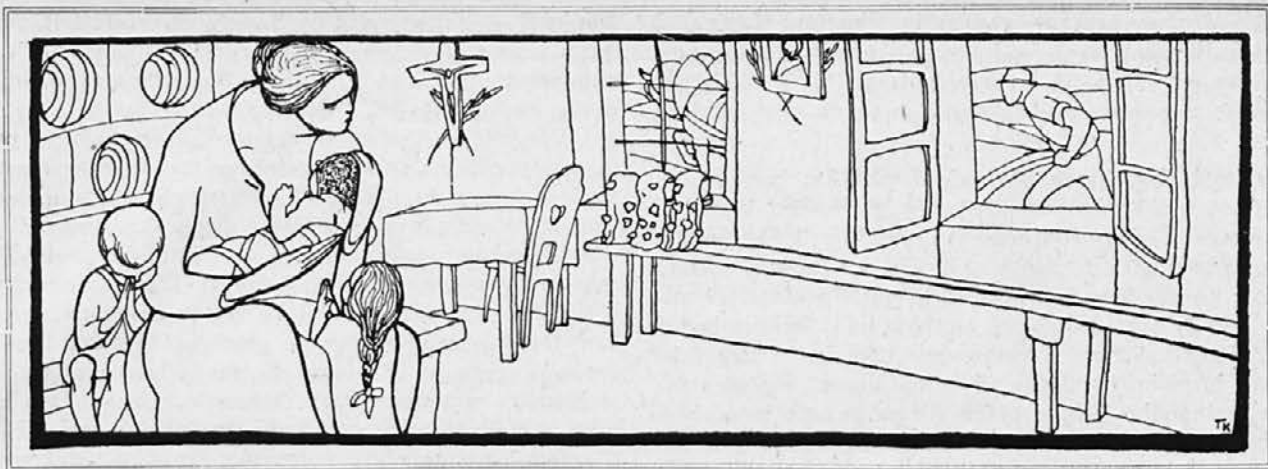
Nekako od leta 1863 dalje zapada ruska mladina čezdalje bolj socializmu. Opisati ta pokret, je skrajno težko, ker se je vršil tajno. Bil je tudi čisto po ruskem načinu razcepljen v nebroj nasprotujočih si struj. Eni so bili bolj za mirne metode, drugi so kot glavno revolucijsko sredstvo proglašali politični umor, tretji so zagovarjali pasivno resistenco, mučeništvo, prosvetljevanje preprostega naroda, smotreno organizacijo. Nekaj časa so učili, da je treba iti med narod, z njim

delati in trpeti ter izobraževati ga, potem so se vrgli na brošure, tajne časopise, proglašali, potem zopet hujskali na lokalne upore, požige, ubojstva. Eni so bili za sodelovanje z zmerno liberalno javnostjo, drugi so bili socialisti, tretji komunisti ali anarhisti, ki niso hoteli ničesar slišati o kompromisih z »gnilo meščansko družbo«. Veliko besedo so imele izobražene mlade ženske, pozneje dijakinje, ki so bile najskrajnejših nazorov in se niso strašile ne Sibirije ne vešal. Najznamenitejši revolucionarji te dobe so že omenjeni Bakunin, Ogarjov, plemeniti knez Peter Krapotkin, Peter Lavrov, Aleksij Mihajlov, Černiševskij, Željakov in drugi, možje najrazličnejših nazorov in struj. Med revolucionarnimi organizacijami je najznamenitejša »Zemlja i volja« (»Zemlje in svobode!«), med revolucionarnimi strujami pa nekaj časa prevladujejo takozvani »narodoviki«. Listov je bilo nebroj; tiskali so se v kletah in tajno razširjali; tiskarna je bila navadno obenem izdelovalnica bomb in ponarejenih potnih listov (pasport). ki ga je do l. 1917 moral imeti vsak Rus in je bil nekaka policijska politična izkaznica o njegovi »blagonadjožnosti« ali narobe, to je o njegovem političnem mišljenju in vedenju. Pojavili so se prvi atentati: na carja, ministre, policijske uradnike. Reakcija je proti revolucionarjem strahovito divjala zlasti pod petrogradskim »policmajstrom« Trepovim; samo aprila in maja 1879 je bilo obsojenih na smrt, zaprtih in v Sibirijo izgnanih okoli 20.000 oseb!

Vlada bi bila ta pokret lahko drugače zadušila, če bi se bila namreč združila s plemiško in meščansko liberalno in slavjanofilsko opozicijo ter dala narodu ustavo; kajti preprosto ljudstvo bi bilo še vedno z obsežno in temeljito agrarno reformo mogoče pridobiti zase. Treba je namreč pomisliti, da je v tem času mužik bil še veren, da je carstvo kljub vsej birokratični samovolji bilo med kmetiskimi masami še nekoliko obdano z zgodovinskim sija'em in da neuki kmet ni nič kaj zaupal hudo brezbožno pobarvanim naukom revolucionarjev, ki so morali svoje nazore časih razširjati pod ponarejeno firmo škofovskih poslanic! Toda vlada je tako dolgo kruto preganjala mladino in ni delala nobenega razločka med krivimi in nedolžnimi, tlačila svobodo in preprečevala svobodni tisk, uvedla izjemno vojaško stanje ter prepregla vso državo s špijoni, dokler se niso odvrnili končno od carizma tudi zmerni liberalni elementi, tako da ima carizem odslej edino oporo v — policiji. Da so odslej simpatije celokupne javnosti na strani revolucionarnih teroristov, je pokazal zlasti proces proti sloviti Vjeri Zasuličevi l. 1878, ki je bila streljala na policmajstra Trepova, pa je bila od sodišča oproščena, nakar je pred maščevalnostjo policije pobegnila v Švico. Nesrečni car, ki je v najtajnejšem kotičku svojega srca obsojal reakcijo, je postal predmet neprestanim ponesrečenim atentatom, dokler ga niso 13. marca 1881 z bombami ubili Grinjeveckij, Hessi Helfmannova, Rysakov in še nekateri drugi zarotniki-omladinci, ko se je v kočiji vračal iz mihajlovske jezdarnice po obali Neve v svojo palačo. Tri ure pred smrtjo je bil Aleksander II, podpisal na predlog liberalnega ministra Loris-Melikova ukaz, da se mora sezvati komisija v svrhu izgradbe omejenega narodnega zastopništva!...

Kako je carizem odslej nevzdržno propadal, usiljujoč reakcijo do poslednje možnosti, in kako se je v najnovejši dobi popolnoma zrušil, opišemo v letniku 1924.

Gospodar in gospodinja.

Povrtno delo v decembru.

V sadovnjaku. Naši ljudje še vedno mislijo, da pozimi ni nikakega opravila v sadovnjaku. Kako se motijo! Kdaj pa je lepša prilika za gnojenje nego pozimi, naj bo kopno ali pa sneg! Ako je kopno, je zemlja navadno toliko namrzla, da ni težko priti z vozom na vrt. Če je pa sneg, gre pa še laže. Gnojnico torej v sadovnjak, pa hlevski gnoj, ako ga je dovolj, pa kompost k mlademu drevju! — Vse to bo izdatno pomnožilo pridelek s trate in z drevja.

Ob lepih dneh, ko ni hudega mraza, zlasti če je poleg tega še kopno, se kaj ugodno snaži sadno drevje. Če pa že nočemo žagati debelejših vej, očistimo vsaj staro skorjo, otrebuno mah z drevja in namažimo debela in debelejšje veje z apnenim beležem ali arborinom. Pozimi je čas, da posekamo ali izkopamo suha debela, ki tu in tam leta in leta stoje brez zelenja v sadovnjaku in glasno pričajo o slabem gospodarju. Kdor bo spomladi sadil, je zadnji čas, da izkoplje jame, da se posvetuje glede sadnih sort in da si zagotovi dobro blago iz zanesljive drevesnice.

Decembra meseca rad nenadoma zapade moker, težak sneg, ki napravi mnogokrat v kratkih urah ogromno škodo. Ob takih prilikah naj bo sadjar pozoren. Sneg je treba otrsati raz drevje — če treba, tudi ponoči.

Na vrtu. Včasih se naredi že decembra meseca trda zima, zlasti če zapade kaj prida snega. Tedaj preneha vsako delo na vrtu. Ako je pa kopno, najde marljivi in skrbni vrtnar kljub kratkemu dnevju vedno dovolj koristnega in potrebnega posla. Za globoko prekopavanje (rigolanje) celine je zima kakor nalašč. Prav tako ugodna je za dovažanje gnoja, gnojnice, za premetavanje komposta itd.

Decembra meseca naj se izpraznijo greznice in pa gnojne grede. Zemlja iz gnojakov se pomeša z gnojem in narahlo nakopiči na ozke nasipe, da dobro premrzne. Tako dobimo izvrstno zemljo za prihodnjo pomlad, posebno, ako jo polijemo z gnojnico.

Kdor še ni dovolj zavaroval vrtnic, naj ne odlašja dalje, zlasti če ni snežne odeje.

Zimske zaloge zelenjadi po shrambah je treba večkrat pregledati, osnažiti, kar je nagnitega, in ob ugodnem vremenu zračiti.

V čebelnjaku ni decembra meseca nikakega opravila. Kvečjemu nastavimo pasti, ako čutimo miši v njem. Pri vsakem takem opravilu odpirajmo in zapirajmo vrata brez

ropota. Nobena reč čebelam pozimi tako ne škoduje, kakor nemir in ropot, ki pretresa čebelnjak in panje.

Kadar zapade sneg, ga sproti odmetajmo na daleč okrog čebelnjaka, ali ga pa posipajmo s pepelom, sajami, plevami ali temno prstjo.

M. H.

Kuharica.

Testo za potice. Najprej nalij v lonček 3 žlice mlačnega mleka, prideni mu žličico sladkorne sipe in 2—3 *dkg* drožja; vse to zmešaj z žlico ter postavi v stran, da vzide. Potem zmešaj v večji skledi pol litra toplega mleka, 10 *dkg* sladkorja, eno jajce in en rumenjaka, 12 *dkg* sirovega ali 10 *dkg* kuhanega masla, pol žlice soli ter pripravljene kvas, vse zmešaj in zasuj s $\frac{3}{4}$ *kg* moke; nato vse močno s kuhalnico stepaj (vsaj $\frac{1}{4}$ ure). Stepeno testo potresi po vrhu z moko, pokrij in postavi na gorko, da vzhaja. Medtem pripravi nadev. Ko je testo vzšlo, ga stresi na desko, z moko potreseno, ga narahlo vgneti v hlebec, položi v pehar, ki si ga poprej pogrnila s prtičem in potresla z moko, pusti ga vzhajati še enkrat. Vzhajane ga stresi na prt, z moko potresen, ter enakomerno razvaljaj in namaži z nadevom. Potem testo ob krajih obreži in ga zvij precej na tesno. Tako pripravljeno polico položi v kozo, namazano z maslom, jo potlači z roko ter na več mestih prebodi z nožem, da ne bo luknjasta. Potico potem postavi na gorko, da vzide. Ko je vzšla, jo pomaži po vrhu z jajcem ali smetano in jo končno speci v precej vroči pečici; peci jo eno uro.

Orehov potični nadev z žganim sladkorjem. Deni v kozo $\frac{1}{4}$ *kg* sladkorne sipe, da se raztopi, in naj vre med vednim mešanjem toliko časa, da se dobro zarumeni. Nato stresi v ta sladkor 35 *dkg* drobno s krivim nožem zrezanih orehov in za pest ne presuhih krušnih drobtin; dobro premešaj in prilij četrt litra gorkega mleka ter še pol minute mešaj. Nato ohladi, medtem pa zmešaj v skledi 10 *dkg* sirovega masla ali masti in pa dva rumenjaka, primešaj sneg dveh beljakov in stresi to mešanje k ohlajenim orehom; prideni še par žlic ruma, velik ščep cimeta, prav toliko dišave in olupek ene limone, drobno zrezane. S tem nadevom namaži zgoraj opisano testo in napravi vse tako kakor sem opisala. (Seveda je iz tega testa in nadeva zelo velika potica, napraviš pa lahko dve manjši.)

Rozinov potični nadev. Mešaj 10 *dkg* sirovega masla ali četrt litra topljene smetane, 10—15 *dkg* sladkorja,

nekoliko drobno zrezane vanilje in limonove lupine, 2 rumenjaka in sneg dveh beljakov. Ta nadev enakomerno namaži na razvaljano testo, nanj potresi $\frac{1}{2}$ kg očiščenih, opranih in z rumom poškopljenih rozin in pest krušnih drobtin.

Orehovi obročki za okrasek dreveščka. Napravi na deski testo iz 25 dkg moke, 10 dkg sladkorja, treh žlic kisle smetane, 5 dkg drobno zrezanih orehov, 3 dkg drobno zrezanega citronata in olupkov od polovice limone, drobno zrezanih; napravljeno testo pokrij in pusti počivati 10 minut; potem ga razvaljaj za pol mezinca na debelo in izreži s krofovimi obodcem v okrogle koleščke in te izreži še enkrat z manjšim obodcem ali naprstnikom, namaži vsakega z raztepenim jajcem, položi jih na pekačo in postavi v srednje vročo pečico, da se zarumene. Ostalo zrezano testo pogneti in spet razvaljaj in kakor prej razreži.

Medeni obročki za okrasek božičnega dreveščka. Deni na desko $\frac{1}{2}$ kg moke, 10 dkg sladkorja, nekoliko cimeta in drobno zrezanih limonovih olupkov, 10 dkg zavretega medu, $\frac{1}{4}$ litra nezavretega mleka in en pecivni prašek. Iz vsega tega napravi testo, ga položi na z moko potresen prtč in naj stoji do drugega dne. Potem ga razvaljaj za pol mezinca na debelo in izreži s krofovimi obodcem kakor orehove obročke, pomaži jih z raztepenim beljakom in speci.

Dišavni obročki za okrasek božičnega drevesa. Deni na desko 30 dkg moke, 15 dkg sladkorja, 14 dkg sirovega masla, eno celo jajce in en rumenjaka, $\frac{1}{4}$ kavne žličice cimeta in prav toliko dišave (gvirca), par zrn stolčenih nageljnovih žbic, drobno zrezan olupki od pol limone in za nožovo špico sode. Iz vsega tega napravi testo in pusti počivati par minut; potem ga razvaljaj za pol mezinca na debelo in izreži s krofovimi ali nalašč zato pripravljenim zobčastim obodcem v okrogle koleščke in te izreži še enkrat z manjšim obodcem, namaži vsakega z raztepenim beljakom in potresi z drobno zrezanimi orehi, zmešanimi s sladkorno sipo. Pokladaj na pekačo in peci v srednje vroči pečici.

Dišavni hlebčki. Napravi testo kakor za obročke. izreži jih s krofovimi obodcem, pomaži jih z beljakom in potresi jih z orehi in sladkorjem.

M. R.

Kosmetika.

Obleka — bogastvo. (Konec.) Pred vojno preprosta obleka ni bila več bogastvo, ker si jo je lahko vsakdo preskrbel za par kron. Leta 1810 je stala v Parizu obleka iz indijskega perkala 2000 fr. — z vlečko 6000 do 8000 fr., obleka obšita s jeklenimi koluticami 9000 fr. Obleke za kronanje Napoleona I. in Josipine so stale 650.000 frankov. Vsaka dvorna dama je dobila 10.000 fr. za obleke, kajti Napoleon je ukazal, da se mora vršiti slavje z največjim sijajem. Zapomnil si je poleg vseh drugih stvari, ki jih je imel, še vse obleke Josipininih dvornih dam, in če je zalotil katero drugič v eni in isti obleki, jo je nahrulil kakor kak pruski korporal. Napoleon je uganjal veliko potrato tudi s perilom; Josipina je preoblekla trikrat na dan perilo, pri tenkem blagu je bilo tudi treba; svoji nečakinji ga je kupila za 25.000 fr. V času, ko je tožila grofica Voss, dvorna dama in zaupnica pruske kraljice, da že dolgo ni videla na pruskem dvoru draguljev, so cenili v Parizu one, ki so jih imeli dvornjani, ko so predstavljali na dvornem plesu »sprevod Peruvancev v tempelj solnčnega boga« — na dvajset milijonov

frankov! — Saj so privedle Napoleonove »rekvizicije dragotin za muzeje« cele zaklade rimskih knezov in italijanskih mest in cerkvâ v razpisne Josipinine roke, ki jih je delila svojim številnim prijateljicam.

Gledališke igralkice so se preoblačile večkrat pri eni in isti predstavi, njih bogate toalete so bile Parizu za vzor. Ko si je kupila igralka Marsova tulasto obleko za 280 lir, je občudoval ves Pariz njeno skromnost.

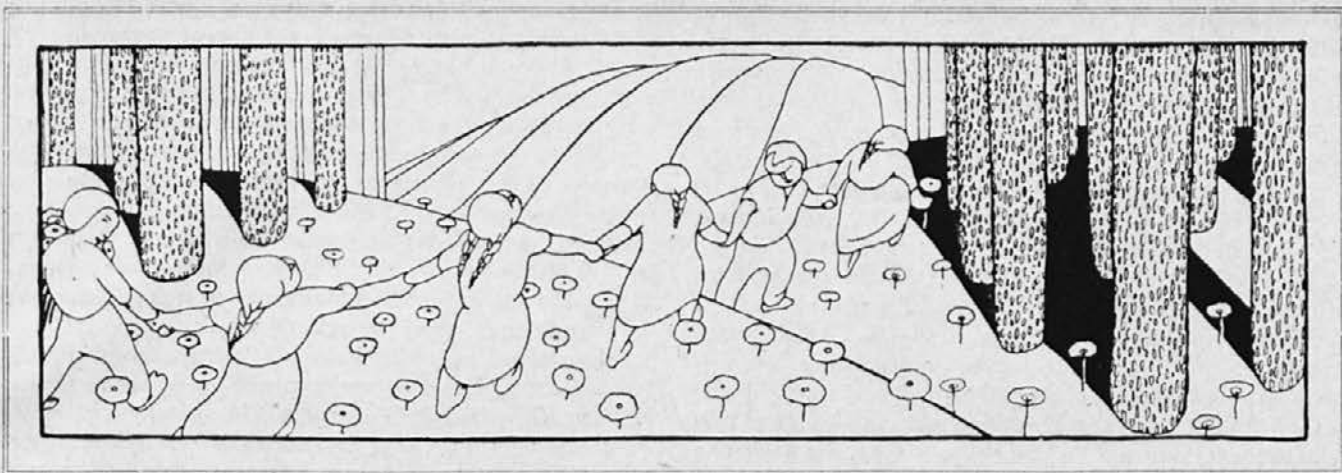
Metternich, poslanik v Frankfurtu, je strožil l. 1790 samo za livrejo svojih slug 36.000 fr. Duc of Belfort je dal l. 1791 za svojo dvorno obleko 500 funtov šterlingov, lord Courtenay je rabil za dvorno obleko l. 1803 500 funtov, za vsakega sluga po 50 funtov. Brumel, »leader of fashion«, je imel tri vlasularje! Tisti, ki mu je urejeval lase na tilniku, mu jih ni znal vzvaloviti na čelu, in oni, ki je dal z valom na čelu obrazu poseben izraz, ni znal zrahljati kodrov na temenu. Rokavice sta mu delala dva rokavičarja, prvi prste, drugi obdlanje. Robca za vratom si ni znal nikdo tako zavozlati kakor Brumel, ki je zblaznel zaradi same potratnosti v oblačenju. Njemu je sledil v Londonu Conte d'Orsay, v Parizu gospod Montroaux. O teh dveh vedno novih in elegantnih kavalirjih so govorili, da jima dajejo njihovi krojači obleko na posodo. D'Orsay je naročil naenkrat 25 frakov. Na Dunaju so bili »Zierbengelni«, ki so se preoblačili po trikrat na dan; dogovorili so se s krojačem za neko vsoto in dobivali vsak teden ali mesec nove obleke, ki so jih vračali, ko so jih parkrat oblekli.

Moška obleka se sicer ni spreminjala od l. 1815 toliko kakor ženska, vendar je izgubila vtis bogastva, ki so ga delale zlate vezanine, svilene nogavice in srebrne zaponke na nizkih šolnih, umetno česanje las, žive barve najboljšega sukna, čipke za vratom, dragulji, našivi in drug nakit. Poskušali so, da si ohranijo vsaj pri oprsnikih nekaj življenja, in so menjavali večkrat njih obliko, barvo in blago. Oprsnik je dajal več let moški obleki sloves. L. 1825 se je menjala oblika in barva samo osemkrat.

Tutankhamonova grobnica je vzbudila spomin na bujno blago pradavnih dni, na purpurno zlate tkanine. Prej so narekovali živi modo, zdaj jo narekujejo mrtvi; blago po trgovinah, obleke na ljudeh — vse je Tutankhamonovo. Vidi se, kako velikansko zanimanje in posnemanje je vzbudil mladi vladar iz davne dobe. Rimljanov se taka stvar ni tako prijala. Ko so našli delavci l. 1458 pri kopanju v kripti imperatorjev, ki so sledili Konstantinu in Teodoziju, dve rakvi iz cipresovega lesa, katerih manjša je bila vsa pokrita s srebrom — v rakvi sta bili zaviti trupli v zlato blago —, so praktični Rimljani zlato blago in srebro s pokrova stopili. Srebra je bilo za 832 funtov in zlata pa 16 funtov.

L. 1544 so našli v Rimu krsto iz egipčanskega marmorja. Po napisu so spoznali, da počiva v njej truplo Marije, žene cesarja Honorija. Truplo je bilo zavito v silno težko zlato blago in obleko. Stopili so blago in dobili 80 funtov zlata! Dali so cesarici v grob vse njene dragotine. V srebrni skrinjici je bila zlata svetiljka, dve zlati skodelici, 30 posodic iz ahata, kristala in drugega dragega kamna in še štiri zlate posodice. Bila je še druga skrinjica s pozlačenim pokrovom, ki je bil obit s srebrnimi ploščicami. V tej je bilo 15 prstanov, mnogo uhanov, zaponk, križcev, verižic, gumbov, medaljonov. Vse je bilo iz zlata in vdeleno s safiri, biseri in smaragdi. V velik smaragd je bila vrezana Honorijeva slika. Cenili so jo na 500 zlatov. Zapisnik o tem dogodku se je ohranil, dragulji pa so izginili. Priča pa še po stoletjih o bogastvu mrtve cesarice.

Lea Fatur.

Pisano polje.

Naše Prekmurje.

Dr. M. Slavič.

(Konec.)

6. Prekmursko šolstvo.

Razmejitvena komisija za prekmurske meje je prehodila vso mejo ter vsako vas izpraševala poleg drugih reči tudi o šolah. V tem oziru pa je dobila komisija deloma neugoden vtis, ker so bile nekatere obmejne šole zaprte. Ljudje sami so si zelo želeli šol. Med vojno so bile šole večinoma zaprte. Zato od l. 1914 do l. 1919 niso imeli rednih šol in so se pritoževali, da je mladina radi tega vsa podivjana. Prekmurske šole so bile po madžarskih komunistih Bele Kuna, ki je uvedel tudi v Prekmurju sovjete, hudo poškodovane, ker so se v njih nastanili rdeči gardisti. Naša uprava je z velikimi žrtvami popravila šole. Ob meji pa še res ob razmejitvi niso bile vse šole odprte, ker so Madžari še vedno ogražali mejo in je radi tega moralo naše vojaštvo bivati v nekaterih šolah ob meji.

Zdaj je prekmursko šolstvo na neprimerno višji stopnji kakor v madžarski dobi. Šole so bile v zadnjih desetletjih popolnoma madžarske. Pravih slovenskih šol Prekmurci sploh nikdar niso imeli, dasi imamo par starih slovenskih učnih knjig v prekmurščini. Madžarske prekmurske šole so bile precej slabe. To je bilo s slovenskega stališča zelo ugodno. Ko bi bile te šole dobre, bi Prekmurje bilo veliko bolj madžaronsko kakor je. Glavno delo teh madžarskih šol je bilo vtepanje madžarščine. A še tega namena niso dosegale. Po izstopu iz šole so prekmurški otroci madžarščino kmalu zopet pozabili, kakor drugje slovenski otroci ljudskih šol avstrijsko nemščino. Samo veronauk je bil v teh madžarskih šolah še slovenski, dasi so izpodrivali slovenščino tudi pri veronauku, kjer se je količkaj dalo. Pridige, krščanski nauk in petje v cerkvi je bilo namreč še povsod slovensko, kjer so ljudje doma večinoma govorili slovenski. Pridigovalo in pelo se je slovenski tudi v evangeličanskih cerkvah. Ker evangeličanski pastori niso čitali celo nič slovenskih knjig katoliških Slovencev, zato se je čula v evangeličanskih cerkvah najbolj pristna prekmurščina, dočim so katoliški duhovniki zaradi čitanja slovenskih knjig rabili tudi književne izraze, katoliški verniki pa so čitali književno slovenske molitvenike in peli književno slovenske pesmi, zlasti tisti, ki so bili naročniki knjig Družbe sv. Mohorja.

Na ta način se je torej izven šole gojila in ohranjela prekmurska slovenščina. Prekmurske madžarske šole pa so bile tudi razen tega, da niso bile osnovane na podlagi materinega jezika, pomanjkljive. Zaostale so v metodiki in v realističnih predmetih. Povrh so otroci obiskovali šolo samo do izpolnjenega 12. leta, in še to pravzaprav samo v zimskem času, od novembra do aprila, tako da se takrat ni vprašalo, koliko let hodi učenec v šolo, ampak koliko zim.

Ko je prevzela Slovenija dne 12. avgusta 1919 šolsko upravo v Prekmurju, je morala preustrojiti vse šolstvo. Po štirih letih slovenske šolske uprave se ji mora priznati, da je pri težavnih razmerah dosegla razveseljive uspehe.

Veliko šol je bilo razbitih (brez vrat, oken, tabel, učil itd.). Vse to je bilo treba popraviti, učila nabaviti. Učitelji madžarske dobe so bili ali Madžari ali prekmurški rojaki, ki so le za silo znali prekmurščino, književne slovenščine ni znal noben učitelj pravilno. Kdor je hotel stopiti v slovensko šolsko službo ter je znal vsaj nekaj prekmurščine in obljubil, da bo delal izpit iz književne slovenščine, ta je bil sprejet v službo, vsi drugi so bili odpuščeni, oziroma so sami že prej odšli na Madžarsko. Učitelji-domačini so se morali navaditi na nov slovenski učni red in so morali začeti učiti v književnem slovenskem jeziku. Učitelji iz Kranjske in Štajerske pa so se morali seznaniti s prekmurskimi razmerami in s prek-

Grad v Beltincih.

murskim jezikom. Največ učiteljev je bilo vzetih iz panonske Slovenije (Slovenskih goric in Murskega polja), ker je njihovo domače panonsko narečje skoro enako prekmurškemu jeziku.

Posebnost v prekmurškem šolstvu je tudi to, da so tam različni tipi osnovnih šol; po večini so verske šole. V Prekmurju je namreč, da rabim okrogle številke, nekaj nad 90.000 prebivalcev. Po veri je 66.000 katoličanov, 24.000 evangeličanov (23.000 luteranov in 1000 kalvincev) in 600 izraelitov. Po tipu je 33 državnih, 38 rimskokatoliških, 12 evangeličanskih in 6 občinskih osnovnih šol. Za državne šole plačuje vse država, pri verskih šolah skrbe za poslopje, učila in enake reči verske občine, pri občinskih šolah politične občine, učitelje pa pri vseh plačuje država. Kljub temu pa je jugoslovanska država dala tudi za popravo verskih šol 95.663 Din podpore. Vsota vsega denarja, ki se je razen učiteljskih plač porabil za prekmurško šolstvo, pa znaša okroglo 6.000.000 Din.¹ Slovenska šolska uprava je v teh štirih letih dostikrat pristrigla dotacije ostalim šolam Slovenije, da je mogla podpreti prekmurško šolstvo (zlasti učiteljske in šolarske knjižnice). Lani in predlanskim je dala po vseh šolah prirediti božičnice z deklamacijami, igrami, govori in petjem, da se šola omili otrokom in staršem ter se otroci vadijo v nastopih; v ta namen je žrtvovala 30.000 Din, da so bili ubožni otroci obdarovani s knjigami, zvezki, peresi itd. Za učitelje-domačine je priredila v zavodih v Št. Vidu pri Ljubljani 14 dnevni tečaj, kjer so dobili na državne stroške pouk o slovenskem jeziku, slovstvu, zemljepisju, o slovenski zgodovini ter o pedagoških in metodičnih predmetih. V letošnjih velikih počitnicah je uprava priredila dva tečaja, enega v Murski Soboti, drugega v Dolnji Lendavi, kjer se je predavalo učiteljem-domačinom zlasti o metodiki jezikovnega pouka. Lani in letos je bila tudi uradna konferenca in dve učiteljski društvi v Prekmurju imata mesečna zborovanja, pri katerih se vrše tudi znanstvena predavanja.

Stvarno je torej velik napredek v prekmurškem šolstvu. Napredek pa se vidi tudi v številu razredov. Po že omenjeni razporedbi prekmurških osnovnih šol jih je zdaj 89 vseh skupaj. Blizu toliko jih je bilo tudi prej. Nekatere osnovne verske šole so se namreč združile z državnimi, n. pr. izraelitska v Dolnji Lendavi in evangeličanska v Murski Soboti. Zato je število šol manjše. V najkrajšem času pa se otvorita dve novi osnovni šoli. Občina Mala Polana je namreč letos zgradila kar na lastno pobudo novo dvorazredno šolo. Naselbina goriških priseljencev, Benica, južno od Dolnje Lendave, pa dobi enorazredno državno šolo. V trenutku so od starih šol zaprte samo tri enorazrednice, in sicer v Otovcih, v Vadarcih in Predanovcih. Prvo, ki je občinska, je dala zapreti oblasna komisija, ker se podira, drugima državnima pa še manjka kredit, da se dozidata. Otroci teh šol pa hodijo začasno v sosednje šole.

Vse obmejne šole, ki jih je našla razmejitevna komisija zaprte, so otvorene, nekatere še zdatno razširjene. Tako je imela Bogojina prej 3, zdaj 6 razredov; Cankova prej 3, zdaj 4; Dobrovnik prej 3, zdaj 5 razredov s 3 vzporednicami; Dolnja Lendava prej 4, zdaj 5 s 5 vzporednicami; Kuzdobljanje prej 2, zdaj 3; Markovci prej 2, zdaj

¹ Uradne podatke o prekmurškem šolstvu v sedanjem stanju mi je dal na razpolago višji šolski nadzornik dvorni svetnik Eng. Gangl, ki je bil zadnji dve leti referent za prekmurško osnovno šolstvo ter se kot tak pošteno trudil, da je storilo mogočen korak naprej; podrobne številke mi je priškrbel tudi Franjo Cvetko, ki je bil zadnje leto okrajni šolski nadzornik za Prekmurje. Obema gospodoma iskrena zahvala!

3; Dolgavas prej 4, zdaj 4 z dvema vzporednicama; Turnišče prej 4, zdaj 6 razredov z 2 vzporednicama.

S 1. novembrom 1923 je v Prekmurju 89 osnovnih šol z 210 razredi, dočim je bilo ob zasedbi samo 168 razredov; osnovno šolstvo je torej napredovalo za 42 razredov.

Ker je po narodnosti v Prekmurju okroglo 74.000 Slovencev, 14.000 Madžarov in 2000 Nemcev, zato imamo 74 šol s slovenskim, 13 šol z madžarskim in 2 šoli z nemškim učnim jezikom; majšinske šole uče seve slovenski jezik kot predmet. Od 13.370 šoloobveznih otrok je 11.166 Slovencev in 2204 Madžarov in nekaj Nemcev. Na en razred pride torej okroglo 60 otrok.

Zanimivo je tudi, kako je učiteljstvo. Učiteljev-domačinov, t. j. v Prekmurju rojenih in v madžarskih učiteljskih vzgojenih je 80, drugih 111 učiteljev in učiteljic je iz mariborskih, nekaj iz ljubljanskih učiteljskih. Od teh 191 učnih oseb je 46 takih, ki imajo stalna učna mesta, 130 je stalnih (kvalificiranih) brez stalnega učnega mesta in 15 pomožnih učnih oseb. Ko je morala šolska uprava naenkrat zasesti toliko šol s slovenskimi učnimi močmi, je nastavila tudi absolvirane gimnazijce, realce in učiteljske s 3 letniki, ki so se zavezali, da bodo napravili izpit. Teh je ostalo letos še 15, ki pa se bodo morali umakniti v tekočem šolskem letu.

V Prekmurju sta dve štirirazredni meščanski šoli, v Dolnji Lendavi in Murski Soboti, kjer poučuje skupaj osem kvalificiranih učnih oseb. Z novim šolskim letom se je sicer prvi razred meščanske šole v Murski Soboti opustil, ker ni bilo kritja v proračunu, upati pa je, da se tudi ta meščanska šola ne opusti.

Posebno veselje pa imajo Prekmurci s svojo gimnazijo v Murski Soboti. Prekmurški Slovenci imajo tri kulturna in gospodarska središča v svojih treh glavnih krajih, edinih treh mestecih, ki imajo po tri tisoč prebivalcev. To je Murska Sobota, Dolnja Lendava in Monošter (Sv. Gothard). Najbolj značaj mesta ima Monošter na Rabi, ki je ostal v madžarski državi. Tam je bila in je še madžarska gimnazija, v katero so zahajali tudi prekmurški dijaki. Ko je bila razmejitevna komisija v tem mestu, so ji pri odhodu delali špalir in klicali svoj ogrski eljen (živio), med njimi tudi nekateri madžarski dijaki iz Prekmurja. Slovenska uprava je morala dati Prekmurcem nadomestilo za monoštrsko gimnazijo. Zato je otvorila takoj v jeseni 1919 prvi gimnazijski razred v Murski Soboti. To je bila sploh prva jugoslovanska šola v Prekmurju, ki se je najprej otvorila. Njen prvi gimnazijski ravnatelj, Ivan Bračko, je imel velike težave s temi začetniki, ki so med vojno sploh malo šolo obiskovali, se slovenščine nikdar niso učili, ampak lomili samo prekmurščino, v kolikor so se je do takrat od staršev naučili. In vendar je šlo. Letos ima gimnazija že pet razredov in vsega skupaj

Dolnja Lendava.

nad 140 dijakov, to je toliko, kakor jih je imela monoštr-ska gimnazija v osmih razredih skupaj. Prekmurci so »gizdavi« (ponosni) na to gimnazijo, ker vedo, da jim Madžari nikdar ne bi dali v sredini slovenskega Prekmurja gimnazije, seveda niti madžarske.

Solski otroci so v Prekmurju skoraj povsod prav povoljno nadarjeni. Z veseljem se uče in radi pojo. Škoda le, da revščina ovira v goričanskem Prekmurju v poletnih mesecih redno obiskovanje šole. Okroglo 3000 prebivalcev odhaja namreč spomladi na veleposestva v Slavoniji in v Belju delat. Otroci pa so doma brez nadzorstva ali pa morajo sami iti v službo kot pastirji, često čez državno mejo na Madžarsko. Značilno za prekmursko miselnost je n. pr. tudi to, da motijo nekateri starši, ki bi še radi bili madžaroni, svoje otroke, češ, da učitelj ne uči prav, ko razlaga, da je sv. Metod že v 9. stoletju — torej pred ogrskim sv. Štefanom — razširjal med panonskimi Slovenci krščanstvo.

Splošno pa otroci pohajajo v šolo z nestrpnim pričakovanjem in tudi starše veseli, da se nauče otroci toliko koristnih in razumljivih reči, ki jih doma ponavljajo in razlagajo. V madžarski dobi vsega tega ni bilo, ker madžarščine niso razumeli in se torej tudi niso mogli z uspehom učiti. Otroci deklamirajo doma domoljubne pesnitve ter prepevajo narodne pesmi. Nekdaj je bil že klic »živio« veleizdajalski čin; zdaj pa ti doni nasproti slovenska narodna pesem s polja, igrišča, ceste, z ulice in sobe. Mladi rod se preraja in prenavlja v narodnem in državnem duhu.

Nove knjige.

Josip Jurčič: Spisi. Uredil dr. Ivan Grafenauer. VIII. zvezek. 1923. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Natisnil J. Krajec nasl. v Novem mestu. Str. 216.

Ta zvezek obsega izviren historičen roman iz sedemnajstega veka slovenske zgodovine, ki mu je junak Ivan Erazem Tatenbach, dalje zgodovinsko povest »Bojim se te«, ki je epilog k prvi, nato sledi podlistkarski drobiž: »Črtica iz življenja političnega agitatorja«, »Telečja pečenka«, »Šest parov klobas«, »Po tobaku smrdiš« in »Ženitev iz nevoščljivosti«, kar zaključujejo »Spomini starega Slovenca ali črtice iz mojega življenja«, ki jih je spisal Andrej Pajk, bivši avstrijski in francoski vojščak, vojni ujetnik na Francoskem in Ruskem ob Napoleonovem času.

Kakor prejšnje zvezke Jurčičevih spisov v Grafenauerjevi prireditvi, priporočamo tudi tega, ki bo zbudil zanimanje zlasti s prvo povestjo, ki nam slika borbo Zrinjskega in Frankopana v družbi s štajerskim plemičem Tatenbachom za osamosvojitve slovensko-hrvatskih dežel od Avstrije. Povest samo je izpopolnil urednik v opomnih s preglednim zgodovinskim komentarjem. Nič manj važni niso »Spomini starega Slovenca«, ki bodo zanimali tisoče

Bajlec, Ivan Baša, Stefan Varga,
tehnik ljub. fak. narodni župnik. kaplan.

Prva večja narodna organizacija prekmurskih mladeničev v Bogojini.

naših fantov in mož, ki so po enem stoletju doživljali na raznih frontah in v raznih zemljah podobne stvari kot Pajk v Napoleonovih vojskah.

Glede redakcije teksta bi bilo v ljudski izdaji mogoče le bolje, če bi urednik ne bil tako znanstveno skrupulozen in priredil skladnjo in posamezne izraze v današnji stan jezika.

L.

Fran Žgur: Pomladančki. (Pesmi za mladino.) Str. 92. Izdala in založila Narodna knjigarna v Gorici. — Pesmi razodevajo svojega očeta. Ta je rastele in vzrastel v oni dobi, ko je kipela naša »moderna« z Župančičem, Kettejem in Murnom, s tem poslednjim je bil celo v ozkih osebnih stikih, ko sta bila s slastjo brana Burns in Koljcov. Iz tiste dobe je, ko je bilo v našem slovstvu vse polno židane volje, žitnega klasja, škrančkov in poljskih cvetic. Ni samonikel talent, prislukovalec pesmi je, ki jih okolica poje, in jih izbira, ki se njegovemu srcu prilegajo, ter podaja motive na svoj način predelane. Zato je vplivalo nanj vse, kar je bilo motivno oni dobi sorodnega preko Golarja do mlajših pesnikov. Včasih zazveni kateri njegov verz le preveč sorodno z Župančičem, Murnom in drugimi, zdi se ti skoraj, da je zrcalo, v katerem medlo odseva vse naše slovstvo, v kolikor se je bavilo s podobnimi motivi, kot jih ljubi on. Saj sam odkrito priznava to; že uvod k pesmim, ki ga je naslovil na Cicibančka, pove med vrsticami, kdo mu je med drugim kumoval. Kljub temu je na pesmih lep del tistega, kar lahko imenujemo pristno Žgurjevega. Vesela, vsevrskujoča, naravo ljubeča vipavska natura je izžarjala iz sebe poleg tujega tudi pristno svoje, tako v otroških kakor v ostalih pesmih, ki so po svoji preprostosti in naivnosti — ena glavnih potez Žgurjevega značaja — take, da jih moremo z mirno vestjo uvrstiti med mladinske. Na vsem tem, kar je pristno Žgurjevega, je toliko simpatičnega, da mu nehote odpustimo epigonstvo in druge pogreške ter ga vzljubimo. Knjižica, ki jo imenujemo mladinsko zbirko, je taka, da med podobnimi zbirkami nikakor ni zadnja, zato, ker so pesmi žive in jih nisi pozabil tisti hip, ko si jih prebral. — Zbirka, ki obsega 76 pesmic, je razdeljena v štiri dele. Začne s pomladjo — ta motiv je

pri Žgurju najbogatejši — preide preko uspavank in otroško dovtipnih pesmi do konca, ki izzveni v svojih šestih pesmih v toplo domorodno besedo:

Pojdi, domovino žarko
ljubi, kakor slavni Marko!

Pojdi tudi ti in beri knjižico; ne bo ti žal. — Knjižico je z risbami opremil mladi slikar Črničoj, ki so, dasi nekoliko moderne, vendar ljubke in lahko umljive; posebno lepa je dvobarvna naslovna stran.

F. B.

Ivan Rozman: Testament. Ljudska drama v štirih dejanjih. Drugi, popravljeni natis. Splošna knjižnica. Zv. 3. V Ljubljani 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. Str. 105.

Kersnik je napisal lepo kmečko povest, ki riše podeželskega mogotca Topolščaka, stoječega tik pred polomom. Sam videz ga je še in vsa sredstva uporablja, da bi se obdržal. V pravem času pripelje pošta umirajočega tujca do njegove hiše-gostilne. Bogat Tržačan je in je prišel po hčer — nezakonsko dete — Brnotovo Metko; a ko vidi, da so mu ure štete, izroči gostilničarju Topolščaku testament, ki postavlja Metko za dedinjo. Testament skriva, a Omahnetov Tomaž, kočar in hlapec njegov, ki ima Topolščaka v želodcu, izmakne to usodno pisanje. Zanašajoč se na dediščino, vdovec Topolščak zasnubi pri Brnotovih Metko, ki pa se le nerada vda, ker ljubi Brnotovega Gotarda. Par dni pred poroko o priliki neke komisije ugotovi Topolščak, da nima testamenta. Sumi Tomaža, kar mu potrdi mešetar Klander, katerega je nepismeni Tomaž previdno uporabil, da mu je na mizi razvozlal prve štiri črke: Test... Podrobnosti je zvedel Tomaž pri odvetniku v Ljubljani, kamor ga je bil poslal Topolščak, da pri-

pelje voz blaga. Pri odvetniku dobi še prepis, ki ga ohrani zase, original pa izroči Gotardu, ki je bil isti dan tudi v Ljubljani. V času Tomaževe odsotnosti je najel Topolščak Klandra, da bi iztaknil v Tomaževi koči testament. Zastonj ga je iskal. Okrog polnoči pripelje Tomaž iz Ljubljane, Topolščak ga napije in ga skuša čez noč zadržati, a hlapec odide domov, kjer ga Klander pobije do nezavesti in mu vzame — prepis testamenta. Topolščak se čuti na konju in že je pripravljeno vse za poroko in svatbo. Tik pred poroko je odšel Gotard — tudi nepismen — v trg in se še pravočasno vrnil. Medtem je bil Topolščak pokazal sodniku, ki je prišel na komisionalen ogled poškodovanega Tomaža, testament, a je moral slišati, da ima le prepis, ki nič ne velja. Obenem pove sodnik, da je s Primorskega prišlo neko pisanje, ki poprašuje po dedinji — Brnotovi Metki, katera je nezakonska hči Omahnetove Jerice (Topolščak jo je v mladosti ljubil, a jo pustil!). Gotard izroči sodniku pravi testament. Klander pove, da je on pobil na Topolščakovo naročilo Tomaža, in vsega je konec: Topolščak mora v zapor, Metka in Gotard se čez leto poročita, Tomaž okreva in pestuje, Topolščak pa berači po prestani kazni; njegov sin, ki je v času povesti še študiral, postane duhovnik izven domače škofije in mlad umre.

To povest je Rozman dramatisiral že v onem času, ko je bilo dramatisiranje na dnevnem redu in ko je bil klic po ljudskih igrah posebno močan: Finžgarjev Divji lovec je nastopil triumfalno pot, Govekarjeve dramatisacije so vlekle. Dramatisaciji »Testamenta« se pozna, da je začetniški poizkus, ker je prozaično raztegnjen. Ne zadostja, da je avtor koncentriral osebe in kraj in tako nekoliko zaobrnil potek povesti, ki ji je dal z nastopom ubeglega bogoslovca Andreja aforistično poanto, moral bi izločiti vso postransko navlako, ki se razteguje v besedičenje, in se omejiti zgolj na dramatičnost glavnih oseb. To bi ob tej drugi izdaji lahko napravil in igra bi pridobila.

Dialogi Kersnikovi so docela sprejeti, a kar je v povesti prav, ne more biti drami vedno v dobro. Dramatisacija ne sme biti transkripcija in pregledna registracija dejanja in oseb iz povesti, avtor jih mora ob »legendi« ustvarjati, da rastejo v njem in iz sebe res v dramo.

»Testament« bo v »Splošni knjižnici« pač prišel med ljudi, dvomim pa, da bi si osvojil odre.

L.

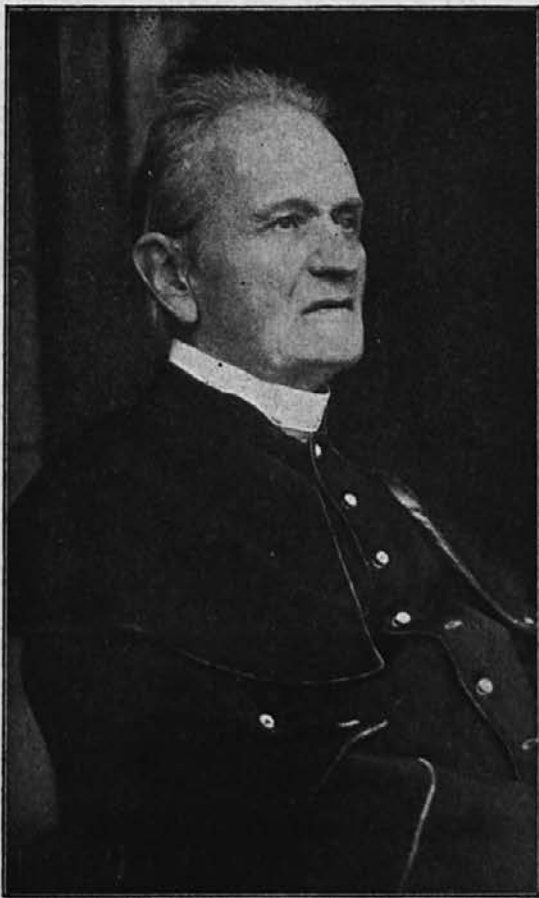
Blaž Hermeter.

(1828—1860.)

Fr. Kotnik.

Kratko sem ga omenil že v »Časopisu za zgodovino in narodopisje« (l. 1912) na 142. strani.

Rodil se je 7. aprila 1828 v Šmarjeti pri Telenbergu blizu Velikovca kot sin preprostih kmečkih staršev. Prišel je na normalko v Celovec. Tam je dovršil na gimnaziji, kjer so tedaj poučevali očetje benediktinci, tudi srednješolske študije. Že ko je bil še dijak, si je pridobil s svojimi poezijami častno mesto med svojimi tovariši. Vstopil je v bogoslovje, kjer je takrat vel Slomškov duh. Leta 1852 je bil tretjeletnik posvečen v mašnika in naslednje leto nastavljen za kaplana v Globasnici v Podjurski dolini, kjer je z vso vnemo deloval v dušnem pastirstvu in si posebno prizadeval za izobrazbo mladine. Leta 1856 je bil prestavljen za kaplana v Železno Kaplo, kjer je še nekaj let deloval v vinogradu Gospodovem, dokler so mu pripuščale telesne moči. Ko pa je moral zaradi pljučne bolezni, ki ga je že dalje časa nadlegovala in zalezovala, pustiti dušno pastirstvo, se je zatekel domov, kjer je upal, da bo ozdravel. Toda njegov up se ni izpolnil, bolezen ga je premagala. Poleti 1859 je upal, da bo v ko-

Fotogr. Ferdo Vesel 2. apr. 1923.

Monsignor Tomo Zupan.

(Glej »Mladika«, št. 4, str. 152.)

pališču Gleichenbergu na Štajerskem ozdravel. Njegov up pa se ni uresničil. Neozdravljen se je vrnil domov, kjer ga je 9. marca 1860 v razcvitu življenja pokosila smrt.¹

Janežičev »Glasnik« (1860 str. 123) pa pravi o njem: »Dne 9. marca je umerl v Smarjeti blizu Velkovca g. Blaž Hermeter, duhoven kerške škofije v 32. letu svoje starosti za pljučnico. Bil je rajni bistra glava in iskren rodoljub. Med drugimi manjšimi rečmi je opisal poleg nemškega tudi obširno delo: »Kako je Kolumb Amerikonašel«, ki je doslej pa še v rokopisu ostalo. Do poslednjih dni svojega življenja ga je pilil in popravljal, da bi ob svojem času v prav čedni obliki zagledalo beli dan.«

Hermeter je pisal v slovenskem in nemškem jeziku. Nemškega pesnika Hermeterja je kratko ocenil Dr. Franz G. Hann v spisu: »Kärntens Dichtkunst am Anfange des 19. Jahrhunderts«,² ki pravi o njem: »Blasius Hermetter, ein talentvoller, junger Dichter, der im Frühling seines Lebens dahinschied, hat in deutscher und slowenischer Sprache als Schriftsteller gewirkt. Ihm verdanken wir einen Zyklus von Sonetten auf Bad Gleichenberg. Dieser Sonettenkranz ist, obgleich der Dichter die Form des Akrostichons gewählt hat, nicht bloß frei von aller Gesuchtheit, sondern reich an schönen Reflexionen und voll edler Naturempfindung. Die in stiller Feier liegende Sommerlandschaft mit ihrer andachtvollen Sabatruhe mahnt den Dichter an das irdische Eden.« (Sledi citat iz sonetnega venca na Gleichenberg.) »Der Dichter ruht aus am Busen der Natur, weihevollte Bewunderung der Allmutter erfüllt sein Herz.«

Če je Benno Scheitz OSB, profesor celovške gimnazije, hvalil svojim učencem Hermeterja kot klasičnega pesnika,³ je to pač storil, da bi vzbudil v dijakih lokalni koroški ponos, ker se je Hermeter šolal tudi na celovški gimnaziji. Objavljeni sonetni venec⁴ pač kaže srednje-nadarjenega čustvenega, liričnega pesnika z romantično miselnostjo, ki korenini deloma v antiki.

Življenjepisna beležka v Glasniku (1860) poudarja, da je med drugimi manjšimi rečmi spisal tudi poleg nemškega obširno delo: »Kako je Kolumb Amerikonašel«, ki pa je ostalo v rokopisu. Ne poudarja pa, da je pisal tudi nemško, pač pa naglašja, da je bil bistré glave in iskren rodoljub. Prišteva ga zavednim Slovincem. In res ga najdemo tudi med naročniki Janežičeve Slov. Bčele, n. pr. v 1. tečaju 1850, kjer je zapisan na IV. str.: Hermeter Blaž, bogosl. 2. leta v Celovcu.

V »Slovenski Koledi za leto 1859, slovenskemu ljudstvu v poduk in razveselovanje. Vredil Anton Janežič. Izdalo društvo sv. Mohora« je objavljen kratek Hermeterjev potopis »Iz Podjunske doline v Železno Kaplo«. (Str. 124—127.)

Njegova vsebina je:

»Mimo prebende nemškega viteškega reda Reberce nas vodi pot v tako tesen kot, da bi človek mislil, tukaj je sveta konec. Ko vidiš skalovje, si jameš v skrbi biti, kako se bo prenetla pot skozi to čudno pregrajo. Tukaj je divotno-krasen vhod v Železno Kaplo. Bistra Bela dere med sivimi pečinami naprej, ki kot oprane orjaške kosti štrlé izmed penečih valov. Zraven jeza stoji v vodotoku, na kameniti gruči umazan stolpič, ki služi rudokopom za hranišče smodnika. Lesen mostiček pelje do njega. Stol-

piču nasproti, unkray reke, zagledaš pod steno malo kapelico v senci košatega gabra. Za hrptom ti je talivnica za svinec, iz ktere se čuje klepetanje koles in hrumenje raznih strog, s kterimi se ruda tolče in spira. Gosti oblaki začrnelega dima švigajo iz visokega dimnika. V soteski, ki sledi, obrača na se oči staro zidovje, ki sega na obeh straneh v strmino. To zidovje je ostalo iz turških časov. Prebivalci so zbežali pred Turki v Kapelske hribe. S tržani so se dogovorili, da se postavijo Turku po robu. Pregradijo sotesko, zajezi jo reko s trdim zidom, vhod zabranijo z močnimi vratmi, preko reke je bilo debelo železno omrežje s težkimi zadeli v zid zadelano, ki so jih po potrebi lahko vzdigali in nazaj spuščali. Pregrajo so na obeh straneh utrjevali stolpi. Ko so se Turki bližali, so Kapelčani zajezi reko, ki je nastopila, da je bilo pol trga pod vodo. Kristjani splezajo na strmine poleg reke. In ko so pred trdnjavo zarežgotali turški konjiči ter se je v ozkem dolu ven do Reberce trlo Turčinov, vzdignejo kristjani zadele, vodovje se udere nad sovražnika, ki se ni več utegnil umakniti. Kar jih hoče zbežati v strmine, vse kristjani pobijejo. Samo zadnji oddelek turške trope je še utegnil odnesti pete, da je vrnivši se v Podjunsko dolino povedal žalostno vest o strašni nezgodi ter sporočil, da je Kapla »železna«, ker je ni bilo mogoče zmagati. Tako pripovedujejo v tej okolici o »turškem zidovju«. Če se ozreš, zagledaš krnico, njen obris pa ti prav zvesto izobrazuje podobo turške glave, na kateri natančno razločuješ čalmo, grbasto čelo, vpognjen nos, muštace in dolgo košato glavo. Tako si je vedno budna domišljava ljudstva, podkurjena od živega spomina, kmalu poiskala predmeten izraz prečudni dogodbi in postavila tukaj naraven, nepremeljiv spomenik znamenitemu zgodovinskemu činu.

Čeden tržič Železna Kapla leži stisnjen med visokimi hribi in šteje 1100 prebivavcev v 195 stanovališčih. Poljedelstvo in živinoreja ne moreta dajati tolikim ljudem potrebnega kruhka. Napredujeta obrtnija in kupčija. Ob Beli je mnogo velikih plavžev in talivnic. V Obirju pa kopljejo svinčeno rudo v rudnikih, ki jih štejejo po svoji plodovitosti med prve v deželi. Od nekdanje kupčije z lesom in ogljem poglavitven vir pridelka za ljudi te okrajine. Talivnice in plavži dobivajo z gozdov kurivo. Usno poročilo pravi, da so v sedanjem trgu stale oglarske kočje in da so se kadile tu prve kope. Tik sedanje farne cerkve so si postavili oglarji in drvarji sčasoma kapelico, ki so jo šele pred tremi leti razdejali. Pri tej priliki so našli v oltar sezidano letnico 1010. Po tej kápelici ima Kapla svoje ime. Zdaj pa še, preden se ločiva, povzdigni oči in ozri se, prijatelj moj, po unih sončnih višinah, ki jih krog in krog ravno večerna zarja rumeno poliva. Kakšna krasna, veličastna narava! Ravno kot orjašk vozél sklepa tamkaj tri slovenske dežele velikanska kepa planin. Pa že je zadni žark zlatega sonca ponosni verhol Grintovca poljubil in mrak že zagrinja dole tihotne. Med krasotami te veličastne narave hočeva drugokrat pokrepčana nadaljevati svojo pot, ki naju bo v malo urah v bližnjo Kranjsko pripeljala.«

Ni potoval več na Kranjsko, ampak v večnost.

Narodna pripovedka o poginu Turkov sloni na zgodovinskem dogodku. L. 1477 so koroški stanovni vsemu prebivalstvu naložili »deseti vinar«. S tem denarjem so sezidali trdnjave ob važnih prelazih: pri Železni Kapli, pri Guštanju blizu Korena in pri Sv. Magdalenii na Malem Ljubelju.⁵ O kapelski trdnjavi Kremljici je pela nekoč tudi

⁵ Gruden, Zgodovina slov. naroda, str. 362. Sliko utrdb pri Železni Kapli glej Mladika IV., str. 303.

¹ Blasius Hermetter. Biographische Skizze, mitgeteilt von Ch. K. Carinthia 1862, str. 42—43.

² Carinthia I. Hundertster Jg. Klgt. 1910, str. 197—198.

³ Poročilo Scheitzovega učenca prof. Iv. Hutterja.

⁴ »Sonettenkranz zur Erinnerung an das Bad Gleichenberg. Ein Akrostichon mit einem Eingangssund einem Schluß-Sonette.« Carinthia 1862, str. 41—42.

narodna pesem, od katere so se ohranili samo začetni verzi:

»Oj ti preljuba Kremljica
Ti si naša zabranica.«

Razlaga krajevnega imena Železne Kaple pa sloni na ljudski etimologiji in je obenem aitiološka narodna pripovedka.

Blaž Hermeter je ožji rojak slovenskega pokrajinarja in slikarja panoram Markeža Pernharta; tudi ta je bil rojen v velikovski okolici (1824—1871).

Oba sta delala tudi za nemški svet, a pod pepelom jima je tlela tudi slovenska domorodna iskrica. Iščimo po Korotanu vsak izraz slovenske besede, misli ter našega umetnostnega in kulturnega udejstvovanja!

Mladikarjevi odgovori.

Vsem! Eno četrletje prebiram Vaše pošiljatve in reči moram, da sem vesel. Vesel, ker sem spoznal, da je »Mladika« prodrla med vse sloje našega naroda in se povsod priljubila. Ne berejo je samo, hočejo jo tudi od kraja vsi s prispevki svojega duha podpirati: ljudskošolski učenec, preprosto kmečko dekle in fant, delavec in vojak, srednješolec in vseučiliščnik in še drugi, ki so sicer molčali, se oglašajo s pesmijo in povestjo. Res je, ni vse zrelo, kar pride na uredniško mizo, a veselje vzbudi vendarle! Iz vseh krajev, kjer biva Slovenec, so in glasno pričajo, da slovenska kultura ni fraza. V vseh plasteh korenini in raste, zajemajoč sok iz naše še sveže zemlje. Ob tej ugotovitvi prosim vse svoje dosedanje znance, naj ostanejo »Mladiki« zvesti in naj se še oglasijo z upanjem, da mogoče le pridejo z zadnje strani »Pisanega polja« v lep-slovne strani. Prepričan sem, da bom imel z odgovori še dela čez glavo, a sem tudi gotov, da ne izostanejo uspehi, katerih boste veseli Vi, »Mladika« in Vaš *Mladikar*.

A. B. Maribor. Pesmi so kar dobre. Upam, da se še večkrat oglasite. Pismo Vam to pot ne odgovorim, ker nimam drugega kot željo, da bi bila prihodnja pošiljka vsaj tako dobra!

Janko Cuješ, Bjeljina — Bosna. Poslali ste dolgo pesem »Spomin«, ki priča, kako ljubite ožjo domovino in kako Vas bolé nezdrave razmere, pojavljajoče se v naših vaseh pod vplivom nekkih ljudi, katerim ni nič sveto in poznajo samo sebe. Podobne stvari so že razni naši pisatelji opisali in bičali. Snov sama ne sodi v pesem. Dobro voljo Vam moram priznati, a pesem tudi oblikovno ni dobra. Enotne mere ne upoštevate — v Vaši pesmi bi bila nujno potrebna! —, jezik je navadno vsakdanji in še s slovnico niste poseben prijatelj, kar Vam pa ne zamerim. V naš jezik se Vam je ukradlo par hrvatizmov — tudi nič čudnega —, a mi gojimo slovenščino! Obljubljeno povest pišite skrbneje ko »Spomin«, če hočete priti do »kake nagrade«, katere Vam žal za enkrat ne moremo nakazati, dasi vemo, da bi Vam — vojaku — prav prišla!

A. M. Ljubljana. Spet ste poslali nekaj pesmi in želite, »da bi vsaj ena izmed njih zagledala beli dan«, in radovedni ste, »ako je kaj napredka od prejšnjih«.

»Ako ne bo ne enega ne drugega, potem je po mojem mnenju pač najbolje, da ves enoleten trud 45 pesmi vržem v peč in opustim vse skupaj, dasi težko...!«

Prosim, storite to!

Slavo. Ni za Mladiko. Pošljite »Orliču«!

Kosančič. Motiv lep — a ni nov. Tudi v Levstiku ga dobite (Dva vrana), le nedosežno lepše obdelan je. Učite se pri mojstrih naše besede in pesmi!

J. A. »Ovčico« in »Mater« (z bojišča) mogoče o priliki. Le oglasite se še kaj — prvi vtis je dober.

F. B. Maribor. Pismo je pesem; tudi priloženo je tako, da je vredno branja, a vendar ni še zrelo. Tehtajte besedo in obliko in ne spuščajte se v eter!

Spivakin. Ni še, a bo! Prejšnji nasvet upoštevajte tudi Vi in videli boste, da se bo glasila potem Vaša pesem tako, da je boste z nami vred veseli!

Janez Ev. Kešudov. »Sklenil sem pisati, da si s tem zaslužim nekaj denarja.« Odkritosrčni ste in kljub materialnemu motivu vendar še idealni! Saj poznate Prešernovo glosso? Sicer pa le oglasite se še kaj s pesmijo in prozo! Vam in mogoče še temu in onemu ugodim, če priobčim kar v svoji rubriki Vaš

Materin god.

Zložil Jan. Ev. Kešudov.

Kot biser potoček se vije po trati,
kjer dviga prijazno pri cvetu se cvet,
tako naj življenje, preljubljena mati,
po rožicah teče do konca Vam let.
Naj sreča prijazna povsod Vam bo mila,
do hladnega groba naj Vas bi spremila.

Še dolgo let solnce naj zlato Vam sije
in kadar odmenil bo Večni Vam čas,
da zadnikrat solnce za goro se skrije,
naj spremi nebeški sam angelček Vas
v deželo radosti, kjer neha se reva,
v deželo, kjer slava se večna prepeva!

Vidite: lepa stvarca, a pesem vendar še ni!

Briški. Obe pesmi še slabi. Ko se nekoliko bolj sprijaznite s slovnico in se zaveste, da je pesem umetnina, boste mogoče poslali kaj boljšega.

O. B. Vaše mesto ima lepo tradicijo, ki so jo sicer zadnja leta nekoliko diskreditirali z električnimi žogami in podobnim možganskim blagom. Bolje bo, če uberete stopinje za Kettejem. Poslane pesmi so za Vašo starost dobre, dasi bi bile lahko tudi že boljše. Hlastanje po »modernosti« je gotovo pri Vas in še pri tem in onem krivo, da se ne razvijate naravno do uspehov. Pot do osebnosti je dolga. Radoveden sem, kako jo boste hodili?

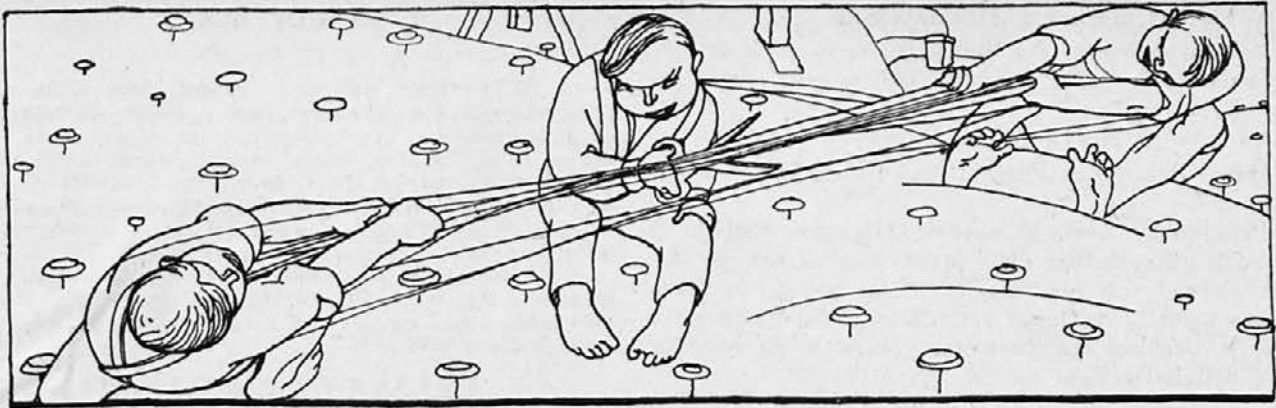
J. V. F. Veseli me Vaše priznanje in rad bi Vam v veselje natisnil kaj izmed poslanega, a je vse šibko. Že iz dosedanjih odgovorov bi se lahko naučili marsikaj: apostrofov bi ne smeli rabiti, slovnico bi morali upoštevati, začetke verzov pisati z malo; različna mera v pesmi je pač opravičena, a v takih kot so Vaše ni na mestu! In pesniški jezik! Je lahko preprost — in celo dobro je, če je —, a banalno vsakdanji le ne sme biti. Predpisov in naukov ni mogoče dati — to mora človek čutiti. Če je v Vas res kaj, boste do tega še prišli, sicer pa krenete na drugo polje.

Ivo Grahor. Mogoče »Pri oknu«. Druge še niso godne. Pošljite še in več, da bom mogel soditi. Predstavili pa bi se vendarle lahko!

Marijan S. p. G. Poznam slovenske naloge, a danes še oddaleč niso za tiskarski stroj. Tudi Vaše ne, čeravno jih je »odlično« klasificiral moj dobri prijatelj. Šolski zvezek prenese marsikaj in profesor tudi — urednik je pa človek, ki mora misliti tudi na občinstvo, katerega ne sme pitati z nezrelim sadjem. Pa brez zamere — naj velja to tudi drugim! Sicer imate priliko, da se tam razgovorite z našim urednikom, ki Vam bo gotovo rad dal potrebne nauke!

L. J. Novo motivno lepo, a podano se mi ne zdi dobro. Mogoče boste o priliki prelili!

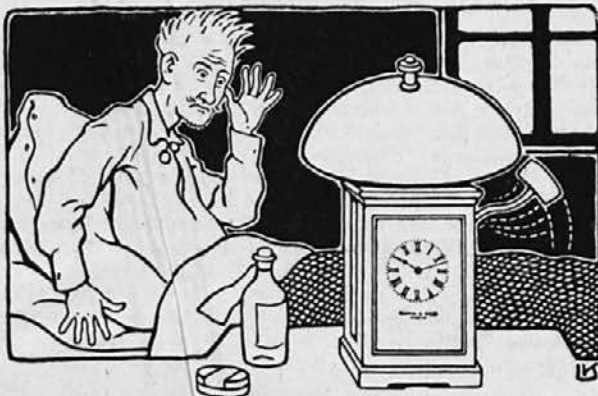

ZANJKE - UGANKE - MEH ZA SMEH -

Za smeh.

Ni mu mogel do živega.

Oče (sinu študentu-zaspanetu): »To je že od sile, da te ni mogoče priklicati. Še večnost boš zalezal.«

Sin: »Oče, to je bolezen! Vi ne razumete tega.«

»Bomo videli,« si misli oče in naroči budiljko-velikanko, ki je imela kladivo nasajeno na dolg ročaj, ter mu jo ponoči vtihotapi k postelji. Ko se je ura sprožila, je začelo kladivo obdelavati sina po kolenih. Sin plane kvišku in jo ugane:

»Tri sto zelenih! Nova bolezen me je napadla: ušesa so mi ušla v kolena!«

Pazljivost.

Gledališki sluga (pri premieri, nekemu gospodu v parterju): »Gospod ravnatelj Vam naznanja, da bi bilo zelo pametno, da zapustite gledališče.«

Gospod: »Zakaj pa?«

Sluga: »Ker ste strašno podobni pisatelju igre, ki jo danes igramo.«

Raztresenost.

Profesor (na univerzi v Kamerunu v Afriki): »Kje tiči moja žena? Ali sem p morda v svoji raztresenosti pojedel?«

V zadregi.

Lovec (profesorju, li se je bil udeležil lova): »Čujte, pravili so mi, da ste na lovu ustrelili kravo. Ali je to res?«

Profesor: »Kaj šel! Ai ne vidite, da je moja lovska torba prazna?«

Hudobno.

A: »Tedad, gospod profesor, N. je velik prijatelj živali?«

B: »Da; celo njegov sin je 'tiček'!«

S sodnije.

Potepuh (je priznal dejanje): »... Dotičnega večera sem izvabil od moje žene ključ od hišnih vrat...«

Sodnik (mu plane v besedo): »Čujte, kako se Vam je to posrečilo?«

Naivno.

A: »Ta skrinja tedaj je štiri sto let stara? Ali je Vaša last?«

B: »Da; toda nisem je še plačal.«

A: »Za božjo voljo; je pa že vendar skrajni čas za to!«

Polovično.

»Kaj? Ura stane vendar dve sto dinarjev in Vi mi samo sto ponujate?«

»Je za mojega sina. Zanj sem do sedaj plačeval vse polovično.«

Rafiniranost.

A (v gostilni): »... Zakaj ne piješ več?«

B: »Ne upam se več. Vedno, kadar pridem domov, moram za poskušnjo, če nisem pijan, vtakniti nit v šivanko.«

Jasen odgovor.

Prijatelj Jože pride k prijatelju Tonetu z namenom, da ga prosi denarja na posodo.

»Veš,« pravi Jože, »prostiti denar na posodo, je zelo delikatna zadeva. Pravzaprav se to naredi najlaže pisмено. Ustno je težko prositi.«

»Da, da,« pravi Tone. »Prav imaš. Ti bi mi na primer pisal in bi mi v lepih besedah obrazložil svoje težave. Nato bi ti jaz odgovoril. Toda prosim te, če dobiš od mene odgovor, da ga gotovo ne bereš, sicer boš preklinjal kot Čič.«

Izvojašnice.

Korporal (k enoletnemu prostovoljcu): »Vi, Pušenjak, kaj res mislite, da se radi onega piškavega leta, ki ga služite, ne izplača niti suknje popolnoma zapeti?«

Med milijarderji.

Milijarder (hčeri): »Ne bom stavil zaprek tvojemu srcu in nimam nič proti temu, če poročiš kakega ubogega, a poštenega milijonarja.«

Na kamniški železnici.

Potnik (sprevodniku): »Vi, povejte mi, kako je to. Prej smo se vselej vozili z veliko zamudo. Nekaj časa sem pa vlak točno prihaja in odhaja.«

Sprevodnik: »Vlakovodja se je pred kratkim poročil in mora priti do minute točno domov.«

V železniškem vozu.

Gospa: »Prosim Vas, zaprite okno, zunaj je mraz!«
Sopotnik zapre in pravi: »Ali je sedaj zunaj kaj bolj gorško?«

Majhna pomota.

»Dober dan, gospa Puščoba, kako Vam kaj gre? Kaj pa Vaš sin?«

»Prav dobro; hvala za vprašanje, gospod. Moj sin je pa vzljudil neko Reziko Čigoj in od tedaj ni kar nič več ž njim. Povsod nosi zapisano R. C.: na kravati, na manšeti, na gumbih, na žepni verižici, na uri in, pomislite, zadnjič je prinesel nov toplomer domov in na njem je stalo z velikimi črkami tudi R. C.«

Napačno je razumel.

Tujec (ki se je hotel dati obriti): »Ali je britev ostra?«

Brivec: »Bog obvari — le ne imejte nič strahu!«

Talent.

Gost: »Vaš učenec je videti prebrisan dečko.«

Vinski kupec: »Da. Komaj tri mesece je pri meni in naredi že boljše rdeče vino kot jaz.«

Deklica za vse.

Služkinja: »Nak, kaj takega se mi pa še ni zgodilo, da bi me gospoda, pri kateri služim, prosila denar na posodo.«

Gospa: »Čemu smo pa Vas potem sprejeli v službo kot deklico za vse?«

Iz dobrih starih časov.

Kmet pride v gimnazijo, da poižve, kako napreduje njegov sin.

Kmet: »Gospod profesor, kako je z mojim Janezom? Ali bo ali ne bo?«

Profesor: »Oče, ali ste že klali?«

Posebno veselje.

V bolnišnico pripeljejo kmetskega fanta, ki so ga fantje iz sosedne vasi strašansko pretepli. Ves je poln ran, bodljajev in udarcev. Spravijo ga v posteljo.

Zdravnik pride in ga hoče pregledati, fant pa se začne na ves glas smejati. Zdravnik pripomni, da se mu čudno zdi, kako se more smejati, ko je vendar ves razmesarjen.

»Kaj se ne bi smejal,« odgovori fant, »ko so se fantje tako grdo zmotili. Saj so mislili preteptsti Kalanovega Janeza, pa so mene. To jim je prav. Ha... ha... ha...«

V šoli.

Profesor (učencu): »Kakšen vrat ima žolna?«

Učenec: »Kratkega.«

Profesor: »Dobro! In kakšnega še?«

Učenec: »Pa dolgega!«

Logika.

V menažerijo pride dijak in vidi, kako doji psica dva mlada leviča. Začudi se in vpraša čuvaja, če to ne vpliva na mlade leve, ker uživajo pasje mleko.

Čuvaj: »A, kaj še! Saj tudi mi uživamo kravje mleko, pa nam vendar ne zrastejo rogovi.«

Nevarna grožnja.

Žena A.: »Če moj mož dela slabo z menoj, mu grozim, da grem nazaj k svoji materi.«

Žena B.: »Moje sredstvo je boljše. Jaz mu zagrozim, da pride moja mati k nama.«

Rešitev ugank

v 11. številki:

1. Številčna uganke: Mleko, odbor, Drina, rešeto, idila, odbornik, članek, ekrasit, Noe = Modri oče ne rabí šibe. — 2. Kombinacija: Ad-mor, pr-sa, to-pol, sr-na, ce-sta, in-dra, od-ziv, pr-stan, te-sto, ro-kav, ke-rub, l-van, mej-nik, za-stor, tr-pin, pe-sek, če-lo, ga-leb, bra-ta, ta-šča = Odprto srce in odprte roke imej za trpečega brata! — 3. Konjiček: Kuj me, življenje, kuj! — Če sem kremen, se raziskrim, — če jeklo, bom pel, — če steklo — naj se zdrobim! (O. Zupančič.) — 4. Demant: M, Ala, krava, Mladika, griza, oko, a = Mladika. — 5. Steber: Ski, sol, sok, Ivo, ilo, lim, lan, ali = Sila kola lomí. — 6. Zagonetni napis: Tukaj počiva Rodetov Jaka, kadar v mlin nese.

Uganke so prav rešili:

Baebler Eli, uč. mešč. šole, Ptuj; Basaj Anton, posestnik, Suha pri Kranju; Bergant Iva, Ljubljana; Bergant Ludovik, Sv. Lenart nad Šk. Loko; Cijan Davorin, dijak IV. a. drž. gimn., Maribor; Cuderman Ignacij, Tupaliče pri Kranju; Dekleva Eva, dijakinja realne gimn., Ljubljana; Dolenc Marija, učiteljica v Planini pri Rakeku; Fröhlich Ana, Zirovnica; Gajšek Minka, učiteljica, Dobova ob Savi; dr. Grašič Ivan, notar, Kranjska gora; Gruden Franc, Primskovo pri Kranju; Hafner Krista, Šmihel pri Pliberku; Jelen Iva, Novomesto; Koman Leopold, Dravlje, p. Št. Vid nad Ljubljano; Končan Terezija, Sombor; Koželj Draga, Mokronog; Kraigher Miloš, dijak, Ljubljana; Leben Josip, posestnik, Ševlje, p. Selca nad Škofjo Loko; Leonardon Anton, zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano; Logar Iva, Kranj; Majcen Franc, Bodkovci, p. Juršinci; Mervec Mihael, Vodice nad Ljubljano; Mizerit Martin, Ljubljana; Muri Lambert, Jezersko; Odsek Orel, Polzela; Orehek Ljudmila, uradnica, Ljubljana; Pogačar Zdravko, Kranj; Rataj Anton, Maribor; Regali Vladimir, dijak, Ljubljana; Slapšak Jerica, učiteljica, Moste pri Ljubljani; Stibilj Alba, Zavrtnik, p. Smartno pri Litiji; Dr. Stor-ova Helena, Kotlje; Štampihar Andrej, organist, Selca nad Škofjo Loko; Štrus Ivan, bogoslovec, Ljubljana; Tomšič Mirko, Zg. Kašelj, p. D. M. v Polju; Vauti Alojzij, župnik, Sele, p. Borovlje; Vračko Karel, rev. j. ž., Hrastnik; Zaplotnik Ivan, Tupaliče; Zidar Antonija, Ljubljana; Oblak Stanko, gimnazijec, Gorica; Štolfa Kristina, Sežana.

Nagrado je dobila: Končan Terezija, Sombor.

Ugankarjeva listnica.

Vsem sotrudnikom. Pišite vsako uganke na poseben list, na eno stran in dodajte spodaj rešitev tako, da jo lahko odrežem. Želim od vseh, da navedejo tudi poklic. V novem letniku dodam avtorju tudi kraj. Vam ključem: obilo ugankarske sreče v novem letu!

Stud. iur. C. K. Ljubljana, Oba načina izvrstna, a za prostor v »Mladiki« preobsežna. Če se »Mladika« dobro razširi, dobim za uganke več prostora in Vam ustrezem. V rešitvi vizitke pa ne ljubim manjšalnega imena.

R. F. Sedlo. Odbral sem dve lažji, drugih se še ne upam; slišim, da so že letos težke. Je prav, da navedete, odkod jih imate, ker mi je težka kontrola. Dobro predelani načini niso v sramoto.

M. P. Maribor. Kar 15 ugank na pisemskem listu. Je trebalo časa, da sem se orientiral. Dobro so »številčne« in »spomenik«, pa niso več aktualne vrednosti. Pri računskih nalogah dvomim rad o originalnosti. Pri vizitkih ljubim slovensko ime in priimek. »Konjiček« jo je zavozil, zato pa imam rad Vaše »križe«.

T. S. Št. vas. Rebusi dobri, a posamezne »figure« prepo-vršno risane. Odbral sem dva, ki prideta ob svojem času. Rišite jih v velikosti ca. 12×15, da napravijo pomanjšani lepši vtis. Od vizitk je dobra ena; uganke »z eno potezo« treba kliširati dvakrat. Vaše so risane s svinčnikom in površno. Urednik ne more vsega prepisati in prerisati. Saj ne zamerite?

M. P. Ptuj. Vizitka izvrstna »Zamenjalna« dobro pogodena, le nove besede so v vseh mogočih sklonih. Pri tej vrsti uganke naj bodo prvotne in nove besede samostalnik v prvem sklonu ednine. Študirajte rešitve v vsaki »Mladiki« in boste videli, kako so uganke sestavljene.

F. B. Maribor. Dober je demant, o rebusu pa ste že sami povedali sodbo. Kaj drugega še!

M. O. Livek. Sestava že, a risba ne; škoda, da ne spada vizitka v ta letni čas. Imate še kaj v zalogi?

E—A, Ljubljana. V novem letniku bodo uganke stavljene v tiskarni že mesec dni pred vsako prihodnjo številko. Treba bo črtati uganke, ki bi bile tudi aktualne vrednosti, ako se zapoznijo. In tega je škoda. »Zvezda« pride.

